

TÜRKİYE'DE
DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ SORUNU
VE HALK KÜTÜPHANELERİNE
YANSIMASI

M. Tayfun GÜLLE

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

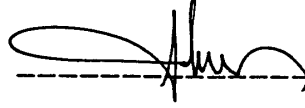
Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Kütüphanecilik
Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
DOKTORA TEZİ
olarak hazırlanmıştır.

Ankara
Şubat, 1997

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

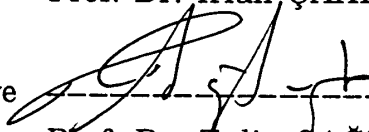
Bu çalışma, jürimiz tarafından Kütüphanecilik Anabilim Dalında
DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

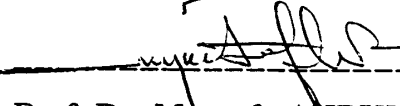
Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Üye

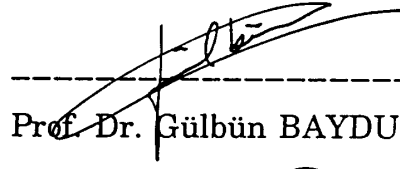
Prof. Dr. Tülin SAĞLAMTUNÇ (Danışman)

Üye

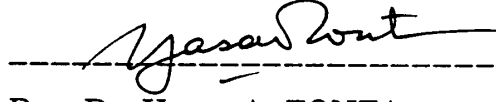
Prof. Dr. Mustafa AKBULUT

Üye

Prof. Dr. Gülbün BAYDUR

Üye

Doç. Dr. Yaşar A. TONTA

Onay

Yukarıdaki imzaların, adigeçen öğretim üyelerine ait olduğunu
onaylarım.

...../...../ 1997

Prof. Dr. Hüsnü ARICI

Enstitü Müdürü

*Görüşlerinizi paylaşmıyorum ama,
onları açıklama özgürlüğünüz uğruna ölmeye hazırım.*

VOLTAIRE
1694-1778

ÖZET

Demokratik ülkelerde halk kütüphaneleri, toplumun düşünce özgürlüğünün oluşmasına yardımcı olan kuruluşlar arasında yer almaktadır. Bu yönüyle ülkelerin demokratikleşme çabalarına katkıda bulunan halk kütüphaneleri, görev bilincine sahip kütüphaneciler sayesinde hizmetlerini geliştirmektedirler. Toplumun düşünce özgürlüğüne katkı sağlama felsefesine göre biçimlenen görev bilinci kavramı, hem sosyal hem de mesleki bir sorumluluk olarak kabul edilmektedir.

Bunun tersi bir görüntüde olan Türkiye'deki durumun nedenlerini ortaya çıkarmak için ele aldığımız araştırmanın amacı; halk kütüphanecilerine düşünce özgürlüğü sorunu karşısında kararlı davranışlar sergiletecek görev bilincinin oluşmasına yardımcı olmaktır. Hipotezimiz ise; Türkiye'de halk kütüphanelerinin etkin olmamalarının başlıca nedenlerinden birisi, düşünce özgürlüğüne ilişkin yasal sorunlar nedeniyle ortaya çıkan bilgisizlik sonucu, kütüphanecilerde oluşan görev bilinci eksikliği biçimindedir.

Araştırmamıza dayanak olan anketin sonuçları, hipotezimizi kanıtlamıştır. Sorunun çözümü için konunun eğitim destekli yürütülmesi ve çağdaş gereksinimleri karşılayacak bir "Halk Kütüphanesi Yasası"nın hazırlanması önerilmiştir.

SUMMARY

Public libraries are assumed to be among the organizations helping to form intellectual freedom of society in the democratic countries. They have been contributing to democratization strives of the countries in this sense. Librarians who are duty consciousness have been developing the public library services too. Duty consciousness concept has been forming the philosophy of helping to contribute intellectual freedom of the society. It is accepted as both a social and a professional responsibility as well.

The situation is different in Turkey. The purpose of our research is to find out the reason of this situation. The purpose is to help public librarians to develop duty consciousness which should be shown in the performance of a certain attitude towards intellectual freedom problems, clearly. Our hypothesis is concerning the legal problems forming the lack of duty consciousness in the librarians so the public libraries are not active organizations in Turkey.

The hypothesis has been proved by the results of questionnaire. It is recommended that this problem could be solved by supporting the education and preparing a "Public Library Act" to meet the requirements of contemporary necessities.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
I. GİRİŞ.....	1
I. 1. KONUNUN ÖNEMİ.....	1
I. 2. ARAŞTIRMANIN AMACI, PROBLEM VE HİPOTEZ.....	9
I. 3. ARAŞTIRMANIN ALANI, KAPSAMI VE EVRENİ.....	10
I. 4. YÖNTEM.....	10
I. 5. ARAŞTIRMANIN DÜZENİ.....	12
I. 6. TERMİNOLOJİ.....	13
I. 7. KAYNAKLAR.....	15
II. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ.....	16
II. 1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI VE TANIMI.....	16
II. 1.2. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN TEMEL İNSAN HAKLARI ARASINDAKİ YERİ.....	18
II. 1.2.1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN VARLIĞI İÇİN GEREKLİ ÖZGÜRLÜKLER.....	19
II. 1.2.2. ULUSLARARASI BELGELERDE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ.....	21
II. 2. SANSÜR.....	26
II. 3. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN MESLEK AHLAKI VE GÖREV BİLİNCİ İLE İLİŞKİSİ.....	28

II. 3.1. MESLEK AHLAKI VE GÖREV BİLİNCİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	32
III. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ, KÜTÜPHANECİLİK VE GÖREV BİLİNCİ.....	36
III. 1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE KÜTÜPHANECİLİK FELSEFESİ.....	36
III. 1.1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE HALK KÜTÜPHANESİ.....	38
III. 1.2. HALK KÜTÜPHANESİNİN TANIMI VE AMAÇLARI.....	39
III. 2. SANSÜR VE HALK KÜTÜPHANELERİ.....	42
III. 2.1. SANSÜR GELMEDEN YAPILACAK İŞLER.....	43
III. 2.2. SANSÜR GELDİKTEN SONRA YAPILACAK İŞLER.....	44
III. 2.3. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN LOBİ OLUŞTURMA.....	46
III. 3. ÇEŞİTLİ ÜLKELERE AİT BELGELERDE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE MESLEK AHLAKI.....	49
III. 4. MESLEK AHLAKINI OLUŞTURAN TEMEL İLKELER.....	55
III. 4.1. YAYIN SEÇİMİ.....	55
III. 4.2. KULLANICI BİLGİLERİNİN GİZLİLİĞİ.....	58.
III. 4.3. BİLGİ EDİNME ÖZGÜRLÜĞÜ.....	60
IV. TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANELERİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ.....	66
IV. 1. HALK KÜTÜPHANELERİ İLE İLGİLİ RAPOR VE YÖNETMELİKLER.....	67
IV. 2. KÜTÜPHANE HİZMETİ İLE ÖN PLANA ÇIKAN KURULUŞLAR.....	75
IV. 2.1. EĞİTİM ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR....	81
IV. 2.2. MESLEK KURULUŞLARININ YAPTIĞI ÇALIŞMALAR.....	82

IV. 3. ANAYASA VE İLGİLİ DİĞER YASALAR.....	86
IV. 3.1. KALKINMA PLANLARINDAKİ ÇALIŞMALAR.....	96
V. TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANECİLERİNİN HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ FELSEFESİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA GÖREV BİLİNCİ DÜZEYLERİ- BULGULAR.....	100
V. 1. DENEKLERİN ÖĞRENİM VE GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİ.....	100
V. 1.1. ÖĞRENİM DÜZEYLERİNE GÖRE DAĞILIM.....	100
V. 1.2. GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİNE GÖRE DAĞILIM..	101
V. 1.2.1. GAZETE OKUMA DURUMLARI.....	101
V. 1.2.2. KÜLTÜREL VE SANATSAL ETKİNLİKLERİ İZLEME DURUMLARI.....	102
V. 1.2.3. DÜZENLİ OLARAK KİTAP OKUMA DURUMLARI..	102
V. 2.DENEKLERİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ.....	103
V. 2.1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI.....	103
V. 2.2.SANSÜR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI..	106
V.3. DENEKLERİN HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ GÖREV BİLİNCİ DÜZEYLERİ.....	111
V.3.1.HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN DAĞILIMI.....	111
V. 3.2. HALK KÜTÜPHANELERİNDE HER TÜRLÜ YAYININ BULUNDURULMASININ OKUYUCULAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI.....	112
V. 3.3. GÖREV YAPILAN İL HALK KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN YAYINLARIN YÖRE HALKININ İLGİ VE BEKLENTİLERİ DOĞRULTUSUNDA OLUP/ OLMADIĞI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI.....	114

V. 3.4. İL HALK KÜTÜPHANESİ OKUYUCULARININ MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI.....	117
V. 3.5. KÜTÜPHANEYE OKUYUCU ÇEKMEK İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALARIN DAĞILIMI.....	117
V. 3.6. KÜTÜPHANE PERSONELİNİN VERİMLİLİĞİNİ ARTIRMA YÖNÜNDEKİ ÇALIŞMALARIN DAĞILIMI.....	121
V. 3.7. GÖREV YAPILAN İL HALK KÜTÜPHANESİNDE SUNULAN BÜTÜN HİZMETLERİN PLANLANMASI, DÜZENLENMESİ, UYGULANMASI VE DENETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI.....	122
V. 4. ANKET SORULARINA VERİLEN YANITLAR ARASINDAKİ KARŞILIKLI İLİŞKİNİN ORTAYA ÇIKARDIĞI VERİLERE İLİŞKİN BULGULAR.....	123
V. 4.1. MEZUNİYET DURUMLARINA GÖRE DENEKLERİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	123
V. 4.2. MEZUNİYET DURUMLARINA GÖRE DENEKLERİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDEKİ ÖNEMİ HAKKINDA BİLGİ DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	124
V. 4.3. MEZUNİYET DURUMLARINA GÖRE DENEKLERİN SANSÜR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	126
V. 4.4. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMINA İLİŞKİN BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	127
V. 4.5. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDEKİ ÖNEMİ HAKKINDA BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI	128
V. 4.6. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE DEMOKRASİNİN TEMEL KOŞULU HAKKINDAKİ BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	129
V. 4.7. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE HALK KÜTÜPHANECİLİĞİNİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE DOĞRUDAN İLİŞKİSİ OLUP OLMADIĞINA İLİŞKİN BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	130

V. 4.8. SANSÜR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER VE HALK KÜTÜPHANELERİNDE HER TÜRLÜ YAYININ BULUNDURULMASININ OKUYUCULAR OKUYUCULARA YAPACAĞI ETKİLERE İLİŞKİN BİLGİLERİN DAĞILIMI.....	131
VI. DEĞERLENDİRME VE YORUM.....	132
VI. 1. DENEKLERİN ÖĞRENİM VE GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİ.....	132
VI. 1.1. ÖĞRENİM DÜZEYLERİ.....	132
VI. 1.2. GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİ.....	133
VI. 2. DENEKLERİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ.....	134
VI. 2.1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ	134
VI. 2.2. SANSÜR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	136
VI. 3. DENEKLERİN HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ GÖREV BİLİNCİ DÜZEYLERİ.....	138
VI. 3.1. HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ.....	138
VI. 3.2. HALK KÜTÜPHANELERİNDE HER TÜRLÜ YAYIN BULUNDURULMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	139
VI. 3.3. GÖREV YAPILAN İL HALK KÜTÜPHANESİNDEKİ YAYINLAR HAKKINDA GÖRÜŞLER.....	139
VI. 3.4. OKUYUCU ÇEKMEK İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER.....	141
VI. 3.5. GÖREV YAPILAN İL HALK KÜTÜPHANESİNDE İDARİ SORUNLAR.....	143
VI. 4. ANKET SORULARINA VERİLEN YANITLAR ARASINDAKİ KARŞILIKLI İLİŞKİNİN ORTAYA ÇIKARDIĞI VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	144

VI. 4.1. MEZUNİYET DURUMLARINA GÖRE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	144
VI. 4.2. SANSÜR VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMINA İLİŞKİN BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	145
VI. 4.3. SANSÜR, HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE BAĞLANTILI BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	147
VII. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	149
VII. 1. SONUÇ.....	149
VII. 2. ÖNERİLER.....	151
KAYNAKÇA.....	155
YARDIMCI KAYNAKÇA.....	183
EKLER.....	190

TABLolar

Sayfa No

Tablo 1: Deneklerin Düşünce Özgürlüğü Kavramı Hakkındaki Görüşlerin Dağılımı.....	104
Tablo 2: Deneklerin Düşünce Özgürlüğünün Demokratikleşme Sürecindeki Önemi Hakkında Bilgi Düzeylerinin Dağılımı.	105
Tablo 3: Sansüre Taraftar Olan Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı..	107
Tablo 4: Sansüre Taraftar Olmayan Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı.....	108
Tablo 5: Deneklerin Sansür Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Dağılımı	109
Tablo 6: Deneklerin Demokrasinin Temel Koşulu Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Dağılımı.....	110
Tablo 7: Halk Kütüphanelerinde Her TürLü Yayının Bulundurulmasının Okuyucular İçin Olumsuz Etkisi Olabileceğini Düşünen Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı.....	113
Tablo 8: Görev Yapılan İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Yayınların Yöre Halkının İlgi ve Beklentileri Doğrultusunda Olup/ Olmadığı Hakkındaki Görüşlerin Dağılımı.....	115
Tablo 9: Görev Yapılan İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Yayınların Yöre Halkının İlgi ve Beklentileri Doğrultusunda Olmadığını Düşünen Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı.....	116
Tablo 10: Kütüphaneye Okuyucu Çekmek İçin Yapılan Çalışmaların Dağılımı.....	117
Tablo 11: İl Halk Kütüphanelerinden Uygulanan Halkla İlişkiler Programının Dağılımı.....	119
Tablo 12: Mezuniyet Durumlarına Göre Deneklerin Düşünce Özgürlüğü Kavramının Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	123

Tablo 13: Mezuniyet Durumlarına Göre Deneklerin Düşünce Özgürlüğünün Demokratikleşme Sürecindeki Önemi Hakkında Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	125
Tablo 14: Mezuniyet Durumlarına Göre Deneklerin Sansür Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı.....	126
Tablo 15: Sansür Konusundaki Görüşler ve Düşünce Özgürlüğü Kavramına İlişkin Bilgilerin Karşılaştırılması.....	127
Tablo 16: Sansür Konusundaki Görüşler ve Düşünce Özgürlüğünün Demokratikleşme Sürecindeki Önemi Hakkında Bilgilerin Karşılaştırılması.....	128
Tablo 17: Sansür Konusundaki Görüşler ve Demokrasinin Temel Koşulu Hakkındaki Bilgilerin Karşılaştırılması.....	129
Tablo 18: Sansür Konusundaki Görüşler ve Halk Kütüphaneciliğinin Düşünce Özgürlüğü İle Doğrudan İlişkisi Olup Olmadığına İlişkin Bilgilerin Karşılaştırılması.....	130
Tablo 19: Sansür Konusundaki Görüşler ve Halk Kütüphanelerinde Her Türlü Yayının Bulundurulmasının Okuyuculara Yapacağı Etkilere İlişkin Bilgilerin Karşılaştırılması.....	131

KISALTMALAR

- AAP : American Association of Publishers
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ALA : American Library Association
ALIA : Australian Library and Information Association
ASIS : American Society for Information Science
AÜDTCF : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
CAIFE : Committee on Access to Information and Freedom of Expression
CENTO : Central Treaty Organization
CLA : California Library Association
CLA : Canadian Library Association
CSL : California Society of Librarians
FRF : Freedom to Read Foundation
IFC : Intellectual Freedom Committee
IFLA : International Federation of Library Associations and Institutions
IFM : Intellectual Freedom Manual
LA : The Library Association
OIF : Office for Intellectual Freedom
SAILIS : South African Institute for Librarianship and Information Science
STÖ : Sivil Toplum Örgütleri
TKD : Türk Kütüphaneciler Derneği
TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
UNESCO : United Nations Education Science and Culture Organization
ÜNAK : Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği

ÖNSÖZ

Halk kütüphaneleri, topluma hiç bir ayırım gözetmeden hizmet veren ve bu yönüyle toplumun düşünce özgürlüğünün oluşmasına katkı sağlayan demokratik kuruluşlardır. Toplumun her kesiminden gelen insanların okuyucu olarak kabul edildiği halk kütüphaneleri, toplumsal barışa da katkı sağlamakta ve ülkelerin demokratikleşme sürecini hızlandırmaktadır.

Türkiye'de toplumun düşünce özgürlüğünün oluşmasında devre dışı kalan halk kütüphanelerinin en önemli sorunu, düşünce özgürlüğüne ilişkin genel sorunların etkisiyle kütüphanecilerimizde oluşan görev bilinci eksikliğidir. Demokrasiye erişim, toplumu oluşturan her kesimin haklarını aramaları ile olanaklıdır. Demokratik tepkiler çerçevesinde başarıya ulaşan bu durum, mesleki saygınlık ve bütünlük ortamında daha da kolaylaşmaktadır. Bu doğrultuda, halk kütüphanelerimizin mesleklerinin özünde düşünce özgürlüğüne hizmet felsefesine dayalı anlayışa sahip halk kütüphanecilerine gereksinimi vardır. Araştırmamız, halk kütüphanecilerimizde bu anlayışa dayalı görev bilincinin oluşturulmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Araştırma konusunun seçiminde görüş ve düşüncelerinden etkilendiğim, araştırmanın tamamlanmasına kadar gösterdiği titiz değerlendirmeleri ve desteği için danışmanım Prof. Dr. Tülin Sağlamtuğ'a;

Bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Başkanı Prof. Dr. İrfan Çakın'a;

Araştırmaya veri sağlayan anketi, il halk kütüphanelerine uygulamam için gereken izni veren Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne; içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

I. BÖLÜM

GİRİŞ

I. 1. KONUNUN ÖNEMİ

Türkiye'de genelinde düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik özelinde de düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği kavramlarının, son birkaç yıl dikkate alınmayacak olursa, bir arada değerlendirilmediği, incelenmediği ve neredeyse bu kavramların birbirine yakıştırılmadığı kanısı egemendir. Bu durum ülkemizin içinde bulunduğu demokratikleşme süreci açısından önemli bir sorun olduğu gibi mesleğimizin de temel sorunlarından biridir. İlgili alanı yazılı, basılı veya görsel/işitsel kaynaklar olan bir mesleğin elemanlarının bu kaynakların kullanıcılar tarafından yararlanması aşamasında düşünce özgürlüğüne saygı ilkesini gözetmeleri ve sansüre karşı çıkmaları kütüphanecilik açısından en temel meslek ahlâkı ilkesidir (ALA Code of Ethics Madde:2 1995). Günümüzde düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik ilişkisi, meslek dernekleri tarafından yayımlanan meslek ahlâkı bildirgelerinin, uyulması zorunlu ilkeleri içinde maddelenilerek ulusal ve uluslararası boyutta resmiyet kazanmıştır. Kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü ilişkisine çeşitli tanımlamalar ışığında netlik kazandırmanın anlamlı olacağı düşüncesiyle, bu ilişkiyi kütüphanecilik biliminin tanımını irdeleyerek ortaya koymaya çalışacağız. Kütüphanecilik;

"İnsanlarla bilgi kaynakları arasında verimli bir ilişkinin kurulmasını sağlamak amacıyla bilgi kaynaklarının seçimi, sağlanması, düzenlenmesi ile gerekli görülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi yolunda amaçları, ilkeleri, yöntemleri ve sistemleri inceleyen ve

bu konuda yapılan çalışmaları kuramlara bağlamaya çalışsan bir toplum bilimidir." (Çakın 1988: 61).

İnsanlarla bilgi kaynakları arasında köprü kuruluşlar olan kütüphanelerin görevlerini etkin bir şekilde yapmaları için gerekli koşulları araştıran ve inceleyen kütüphanecilik mesleğinin düşünce özgürlüğü ile ilişkilendirilmesi, yukarıdaki tanımdan yola çıkıldığında "bilgi kaynaklarının seçimi" ile başlayan ve ilgili diğer hizmetlerin devam etmesi ile süren bir hizmetler bütünü olacaktır.

Konunun önemi bu açıdan vurgulandığında kütüphanelerin toplumsal kuruluşlar olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü, bilgi kaynakları ile insanlar arasında verimli bir ilişkinin oluşturulması yolunda hizmetler vererek toplumsal kültürün aktarılmasında önemli bir sorumluluk yüklenmiş olan kütüphane kurumu bu yönüyle toplumsal gelişmeye katkı sağlar (Çakın 1986: 11). Toplumsal kuruluş veya topluma malolmuş kuruluşlar aynı zamanda demokratikleşme sürecini hızlandırarak demokrasilerin oluşumuna da yardımcı olan yapılanmalardır. Demokrasi ise, doğası gereği yaşanarak öğrenilen bir yaşam biçimidir (Başaran 1986:4). Toplum tarafından yaşadıkça öğrenilen demokrasi, belli toplumsal kuruluşların katkı ve önderliği ile güçlenir. Bilgi kaynaklarının halkın ilgi ve beklentileri doğrultusunda seçimi ve ayırım gözetmeksizin kullanıma sunulması hedefine hizmet eden kütüphaneler, kültür aktarımının yanı sıra bu yönleriyle, toplumun demokratik yaşam biçimini ve dolayısıyla demokrasiyi öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü demokratik insan olmanın temel koşulu düşüncenin özgürce ifade edilebilmesidir. Düşünce özgürlüğü de demokrasinin temeliyse, bu özgürlük ancak her türlü basılı ve görsel / işitsel yayından serbestçe yararlanılması ve öğrenilenlerin özüksenerek, özgün bir şekilde açıklanabilmesiyle gerçekleşir. Bu durumda düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik ilişkisinin önce "bilgi kaynaklarının seçimi" ve ardından "bilgi kaynaklarının ayırım gözetmeksizin kullanıma sunulması" yoluyla vardığı noktada, demokratikleşme için yaşamsal öneme sahip olan "bilgi edinme özgürlüğü" felsefesine zemin hazırladığı görülmektedir.

Asıl amacı düşünce özgürlüğü ve hukuk arasındaki bağlantıyı ortaya koyarak düşünce özgürlüğünü tanımlamak olan aşağıdaki örnek,

kanımızca konunun kütüphanecilik ile ilişkisini de ortaya koymaktadır;

"..., herhangi bir düşüncenin oluşabilmesi için, en önce kişinin bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşabilmesini, fikirler edinebilmesini ve seçme yapabilmesini sağlayacak hukuki imkân ve garantilerin bulunması gerekir. İkincisi, sorun sadece fikirlere sahip olmakla bitmez, bir de bunlara uygun davranışlarda bulunabilme hakkının varlığı gerekir. Düşünce ve inançların doğrultusunda davranabilmek hakkını getiren bu gibi eylemler düşünce özgürlüğünün birer uzantısı olarak, hukukun düzenleme alanına girerler. Üçüncü ve son bağlantı da, düşüncelerin başkalarına aktarılması, yayılması, öğretilmesi söz konusu olunca ortaya çıkar." (Tanör 1969:13).

Düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik ilişkisi günümüzde ağırlıklı olarak bilgi edinme ve ifade özgürlüğü (D'Souza 1995:90) ekseninde ele alınmaktaysa da, ülkemizde konunun kütüphanecilik açısından yeni yeni değerlendirilmeye başlanması ve araştırmamızın ana hatlarıyla düşünce özgürlüğü etrafında incelenmesi nedeniyle temel olarak düşünce özgürlüğü kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik ilişkisinin, tanım, görev ve amaçları doğrultusunda halka en yakın ve sayıca fazlalık gibi diğer kütüphane türlerine göre daha avantajlı sayılabilecek özellikleri nedeniyle halk kütüphaneleri ortamında kökleştiği düşüncesindeyiz. Çünkü düşüncenin oluşumundan bütün insanlara özgürce sunumuna kadar geçen süreci kapsayan iletişimi oluşturan her unsurun (okuma, öğrenme, yazma, yayımlama, ifade etme veya açıklama) uyumlu çalışması için bilgi kaynaklarının özgürce kullanımı gereklidir.

Halk kütüphaneleri bilgi kaynaklarının özgürce kullanılmasını sağlayacak ortamları hazırlamakla yükümlü demokratik kuruluşlardır. Halk kütüphaneleri hakkında yapılan çeşitli tanımlar da bu yükümlülüğü destekler niteliktedir. Alanında yapılan en kapsamlı tanımlardan olması nedeniyle vermek istediğimiz aşağıdaki tanıma göre halk kütüphaneleri;

"Cins, yaş, ırk, milliyet, din, dil, eğitim, kültür, sosyo-ekonomik düzey ve politik görüş farkı gözetmeden, her tür kütüphane materyali ve çeşitli iletişim yolları aracılığı ile kültür ürünlerini ve bilgiyi insanlığın hizmetine ücretsiz sunarak onlara ömür boyu eğitim ve özgür zaman değerlendirme olanağı sağlayan, toplumun ekonomik, sosyal, eğitsel, kültürel ve teknik kalkınmasının gerçekleştirilmesini etkileyen, dünya barışının sağlanmasına yardımcı olan demokratik kuruluşlardır." (Sağlamtunç 1990: 54).

İnsan ruhunun yenilenmesi amacına da hizmet eden halk kütüphaneleri, dinlenme ve zevk için kitap sağlayarak, araştırmacılara yardımcı olarak ve en son bilimsel, teknik ve sosyolojik bilgileri sağlayarak bu hizmeti gerçekleştirirler. Bunun için halk kütüphaneleri, kolayca ulaşılabilen kurumlar olarak, toplumun bütün bireylerine serbest ve eşit kullanım olanağı sağlarlar. Halka temel kütüphane hizmetlerini yaygın bir şekilde veren halk kütüphaneleri, toplumda kütüphane kavram ve bilincinin oluşmasına önderlik ederek, bireylerin düşünsel güçlerini geliştirmelerine destek olmaktadır.

Bireylerin düşünsel güçlerini geliştirmek için değişik tür ve kapsamdaki yayınları bünyesinde bulunduran halk kütüphanelerinin karşısına bu noktada "sansür" engeli çıkmaktadır. Sansür demokrasi-den farklı bir yönetim biçiminin göstergesi olduğu için kütüphane ve kütüphanecileri mesleki bir sorumluluk unsuru olarak ilgilendirmektedir. Sansür, kütüphanecinin yayın seçme özgürlüğünü yokederek; bütün yayınların özgürce kullanılıp paylaşılabilir duruma getirilmesini önler (Busha: 1972:83). Zaman zaman kontrol veya denetleme terimleri ile birlikte kullanılan sansür, **Düşünce Özgürlüğü El Kitabı (ALA Intellectual Freedom Manual: IFM)**'nda yer alan kapsamlı bir tanıma göre;

"Herhangi bir yazarın yapıtlarını o yazarın politik görüşü, dini görüşü, cinsel konuları işleyiş biçimi veya ilgili yazarın ırkı ve dini nedeniyle okuyucu için zararlı görerek kütüphaneye sağlamama ya da kütüphanede bulunanlardan aynı nedenlerle yararlandırmama eylemidir." (IFM 1989:10).

Kütüphanelere yayın sağlanırken karşılaşılan en önemli sorun olan sansür, düşünce özgürlüğü açısından da en büyük engeldir. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere çeşitli ülkelerde sansür kanalıyla kütüphanelere ve dolayısıyla düşünce özgürlüğüne vurulacak darbelerin önlenmesi amacıyla kütüphane dernekleri tarafından yayımlanan bildirme ve kabul edilen meslek ahlakı kuralları, kütüphanecilerin bu alanda ağırlıklarını hissettirmelerine evrensel düzeyde yardımcı olmuştur. III. Bölümde ayrıntılı olarak değinildiği için bu Bölümde yalnız birkaçının adını vermekle yetineceğimiz bildirme ve kurallar, gereksinimlere göre belirli dönemlerde gözden geçirilmekte ve yenilenmektedir. Bildirgeler içinde en eskisi 1939 yılında Amerikan Kütüphane Derneği Düşünce Özgürlüğü Komitesi (American Library Association Intellectual Freedom Committee: ALA/IFC) tarafından yayımlanan "Kütüphane Hakları Bildirgesi" (Library Bill of Rights, 1939) dir. Yine 1939 yılında ALA tarafından yayımlanan "Ahlak Kuralları" (Code of Ethics, 1939) nın kapsamında düşünce özgürlüğü ile birlikte genel olarak topluma karşı sorumluluk ve kütüphane hizmetleri ahlaki ilkeler olarak tanımlanmıştır. 1953 yılında ALA ve Amerikan Yayıncılar Derneği (American Association of Publishers: AAP) tarafından ortak yayımlanan "Okuma Özgürlüğü Bildirgesi" (Freedom to Read Statement, 1953) de yazar, yayıncı ve kütüphanecilerin düşünce özgürlüğüne karşı o dönemde girişilen eylemleri protesto etmek için okuma ve yayımlama özgürlüğü ortamının oluşmasını sağlamak amacıyla ilan edilmiştir. İngiliz Kütüphane Derneği (The Library Association: LA) tarafından 1963'te yayımlanan "Sansür Bildirgesi" (Censorship: Policy Statement, 1963) ve 1983'te ilan edilen "Mesleki Davranım Kuralları" (Code of Professional Conducts, 1983), özünde kütüphanecilik ortamında düşünce özgürlüğüne saygı temel alan ve meslek üyelerini bağlayıcı özelliğe sahip ilkeleri içeren bildirgelerdir.

Bildirgelerin tümünde yer alan ilkeler incelendiğinde temel olarak düşünce özgürlüğüne saygı ilkesinin yanı sıra, kullanıcılara ait bilgilerin gizliliği, hizmet verilen yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda yayın seçimi, kullanıcı hizmetlerinde eşitlik, bilgi ağlarından ulusal ve uluslararası düzeyde yararlanım esnasında yayın haklarına saygı vb. noktalara değinildiği görülmektedir. Bu ilkelere uymak ve uyulmasını denetlemek meslek ahlakının temelleri olarak kabul edilmiştir.

Kanada, Avustralya ve Güney Afrika Cumhuriyeti de dahil olmak üzere dünyanın değişik ülkelerinde yayımlanan bildirgelerin bütünüyle meslek yapılanmaları çatısı altında oluşturulması araştırma konumuz açısından önem taşımaktadır. Çünkü demokrasi- nin bütün kurumlarıyla oluşturulması ve onun temeli olan düşünce özgürlüğüne saygının benimsenilmesi aşamasında sivil toplum örgütlerinin rolü büyüktür. Bu konuda yapılan bir araştırmada;

"...mesleklerinin toplum tarafından benimsenmesi sonucu hem mesleki prestijlerinin artacağı hem de hizmet anlayışında karşılaşılan güçlüklerin kolaylıkla çözümlenebileceği inancını taşıyan halk kütüphanecilerinin ülke içinde, hükümetler düzeyinde lobileşmesi mesleki örgütler kanalıyla gerçekleştirilmektedir. (Sağlamtuñ 1987: 112).

ifadesine yer verilmiştir. Lobileşme yoluyla ulusal düzeyde bir güç olmaya çalışan halk kütüphanecileri, dernekleri kanalıyla yayımladıkları bildirgelerle toplumsal konulardaki düşüncelerini kamuoyuna sunmaktadırlar. Bu etkinlik, halk tarafından benimsenmeleri ve dolayısıyla lobileşmelerine de yardımcı olmaktadır.

Toplumun düşünce özgürlüğüne, bilgi sağlama ve ifade özgürlüğü kanalıyla katkı sağlayan halk kütüphanelerinin ülkemizdeki konumu ise bu ortamdan çok gerilerdedir. Kültür Bakanlığına bağlı olarak çalışan halk kütüphaneleri, eğitim ve kültür politikalarının çağdaş gereksinimler doğrultusunda ele alınmaması nedeniyle dünyadaki gelişmiş örneklerine göre tanımsal ve işlevsel bir boşluk içindedir. Çünkü ülkemizde son yıllarda yaşanan toplumsal değişime yön verebilecek bu değişimi demokratik açılımlara ortam sağlayabilecek bir yörüngeye çevirebilecek ve yerine göre hızlı ve gelişigüzel değişimin olumsuz etkilerinden halkın korunabilmesine yardımcı olabilecek, en önemli toplumsal kuruluşlarından biri de halk kütüphaneleridir. Ancak halk kütüphanelerinin içinde bulundurulduğu durağan yapı nedeniyle bu kuruluşlar değişime yön verebilme aşamasında devre dışı kalmaktadır. Bu durumda toplumun değişiminin kütüphane kurumunu da değiştirmesi (Sağlamtuñ 1987:110) evrensel gerçeği ülkemiz açısından kanımızca doğrulanmamaktadır.

Toplumların bilgi edinme alışkanlıklarını etkileyen en önemli özellikleri kültürel yapılarıdır. Toplumsal değerlerle içiçe olan kültürel yapı çağdaş kültür politikaları çerçevesinde ele alındığı zaman evrenselleşebilmektedir. Türkiye'de bu politikaların odağını oluşturması gereken halk kütüphaneleri hernekadar topluma en yakın bilgi merkezleri görünümünde iseler de, gerek donanım gerekse personel eksikliği nedeniyle biriken sorunlar sağlıklı hizmet verilmesini engellemektedir. Kanımızca Kültür Bakanlığının öncelikli birimleri arasında yer almadığı için ortaya çıkan bu sorun nedeniyle, kütüphanecilerimiz uzun yıllar, temeli bütçe, bina, personel, okuyucu ve koleksiyona dayalı beş unsur çerçevesine dayanan yaklaşım ışığında sorunlara çözüm üretmeye çalışmışlardır. Genel bir eğilim halini alan ve kütüphanelerimizin ve kütüphanecilerimizin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşulları dikkate almadan, sorunları, kütüphanelerin dört duvarı arasında çözümlene uğraşısı şeklinde özetlenebilen (Çakın 1988:133) bu durumun sonucunda, özellikle halk kütüphanelerimiz toplumla bütünleşememiş, tam bir anlaşma kuramamış ölü kurumlar (Kitap...1984:63) halini almıştır. Böyle bir ortamda halk kütüphanelerinin vereceği hizmetleri her boyutuyla ele alacak bir yasanın eksikliği nedeniyle sahipsiz gibi görünen halk kütüphanelerimiz, bu açıdan da zaman zaman politik malzeme konusu olmaktadır. Halk kütüphanelerine ilişkin bir yasanın düşünce özgürlüğüne ışık tutacak bir yaklaşımla ve evrensel ölçütlerde değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak, bu oluşum için öncelikle Türkiye'de genel anlamda düşünce ve ifade özgürlüğüne ilişkin sorunların çözümlenmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Anayasamızın ilgili maddeleri (T.C.Anayasası 1982:19-20) bu konuda özgürlükçü bir anlayışı yansıtmamaktadır. Anayasanın dışında Basın Kanunu (1950), Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu (1934), Terörle Mücadele Kanunu (1991) düşünce özgürlüğü ile ilgili maddeleri bakımından zaman zaman tartışma konusu olmaktadır. Genel mevzuata ilişkin sorunlar gündemde kaldığı sürece Türkiye'de halk kütüphanelerinin gelişimi de kısıtlı olacaktır. Çünkü halk kütüphanelerinin gelişimi Türkiye'nin demokratikleşmesi ile yakından ilişkilidir.

Demokratikleşme sürecini tamamlayan ülkelerde halk kütüphanelerinin bu sürece katkıda bulunarak düşünce özgürlüğü olgusunu halka benimsetmesi; uzun vadeli politikalar, düşünce özgürlüğünü demokratik geleneklere uygun bir şekilde tanımlayan ya-

salar ve halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile birinci dereceden ilişkisi olduğunu benimsemiş meslek elemanları sayesinde olabilmektedir. Çevresel faktörler, kültürel, sosyo-ekonomik ve demografik koşullar gibi halk kütüphaneleri ile birebir ilişkili unsurların da göz önünde bulundurulacağı bu sürecin tamamlanması, önemli ölçüde meslek derneklerinin çatısı altında örgütlenen kütüphanecilerin duyarlılığına bağlı olmaktadır.

Bu durumun ülkemizde tersine işlemesi, yani halk kütüphanelerinin bu aşamada devre dışı kalmasının en önemli unsurlarından birinin de görev yapan kütüphaneciler olduğu inancındayız. Meslektaşlarımızdaki genel kanı devletin bu alandaki ilgisizliği ve halkın kütüphanelere olan kayıtsızlığıdır. Ancak sorunun tek açıklamasının bundan ibaret olamayacağı da açıktır. Sayıları gittikçe artan meslek elemanlarının bütün olumsuz koşullara karşın hizmet verdikleri yöre halkının kütüphaneye çekilmesi aşamasında bağlı oldukları mesleğin temsilcisi olarak sorumlulukları vardır. Türkiye'de genel ekonomik ve sosyal sorunların etkisiyle özellikle kamu kesiminde çalışma ortamına ilişkin sorunlar gün geçtikçe artmaktadır. Eğitim eksikliği, çalışma ortam ve koşullarının olumsuzluğu, ekonomik yetersizlikler ve idari sorunlar bunların başında gelmektedir. Bu sorunlar nedeniyle, en üstünden en altına bütün yönetim organlarında önemli bir görev bilinci eksikliği yaratılmıştır. Meslek ahlâkı ile yakından ilgili olan bu durum görev sorumluluğu eksikliği olarak da tanımlanabilir. Literatürde meslek ahlâkı kavramı içinde geçen "görev bilinci" kavramı, kanımızca en olumsuz koşullarda bile, icra edilen meslek için yapılabileceklerin tükenmemesine olan inanç şeklinde tanımlanabilir.

Bu düşüncelerden hareketle, araştırma konumuzu doğrudan halk kütüphanelerinde çalışanlara yönelterek bir sonuç almaya ve bu sonucu, Türkiye'de düşünce özgürlüğünün halk kütüphaneleri kanalıyla halka benimsetilmesi için yapılabilecekleri, bir model oluşturacak öneriler halinde ortaya koymaya çalıştık.

Türkiye'de düşünce özgürlüğüne ilişkin genel sorunların halk kütüphanelerine ne ölçüde yansıdığı veya hizmetleri ne kadar etkilediği sorusunu yanıtlamak için ülkemizde yapılmış çalışmalar azdır. Bu alanda yapılan çalışmalar genellikle makale düzeyinde olup, bir bölümü de çeşitli toplantı, konferans veya panellerdir. Bu çalışmaların önemli bir bölümü (San 1969; Kızılkın 1988; Sağlamtuñ 1991; Gülle ve

Kızılkın 1993; Kızılkın 1993; Gülle 1994 ve 1996) 1990'lardan sonra yazılmış ve genel anlamda kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü ilişkisini irdelemektedir. Kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğünü kütüphanecilik eğitimi açısından inceleyen bir yüksek lisans çalışmasının (Kızılkın 1994) varlığı ise araştırma konumuzun eğitimle ilişkili boyutlarına ışık tutması nedeniyle önem taşımaktadır.

Türkiye'de düşünce özgürlüğüne ilişkin genel sorunların halk kütüphanelerine ne ölçüde yansıdığı veya hizmetleri ne kadar etkilediği sorusunu yanıtlamak kolay görünmemekte ise de, bu alanda yapılmış bir araştırmanın bulunmaması nedeniyle, potansiyel bir bilimsel araştırma konusu olarak ortada durması bizi bu konuyu araştırmaya itmiştir.

I. 2. ARAşTIRMANIN AMACI, PROBLEM VE HİPOTEZ

Türkiye'de düşünce özgürlüğüne halk kütüphanelerinin yapabileceği katkılarının ne tür katkılar olabileceği ve bunların gerçekleştirilebileceği ortamları somutlaştırmak amacıyla ele aldığımız araştırmada, halk kütüphanelerinde görev yapan meslek elemanlarının mesleklerine olan ilgileri hareket noktamızı oluşturmaktadır. Çünkü dünyadaki benzer örnekler demokratik eylem ve tepkiler olmadan başarıya erişilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu durumda, Türkiye genelinde mevcut halk kütüphaneleri hizmetlerinin yerel ortamlarda yönlendirilmesi aşamasında sorumluluk sahibi olan yönetici kadronun düşünce özgürlüğü ve halk kütüphanesi hizmetlerine bakış açılarının öğrenilmesi gerekmektedir. Ancak bu durum ortaya çıkarıldıktan sonra halk ktphaneciliğimizin demokratikleşme sürecindeki yeri bilimsel olarak yorumlanabilecektir. Bu çerçevede, **araştırmanın amacı;**

Halk kütüphanelerinin ülkemizin demokratikleşme sürecine katkıda bulunma sorumluluğuna ortak olması için, halk kütüphanecilerine düşünce özgürlüğü sorunu karşısında kararlı davranışlar sergiletecek görev bilincinin oluşturulmasına yardımcı olmaktadır, şeklinde özetlenebilir. Buna bağlı olarak, **araştırma problemi-miz** ise;

Demokratik ülkelerde toplumun düşünce özgürlüğünü sağlayarak demokratikleşmeye katkıda bulunan temel kuruluşlardan biri olan halk kütüphaneleri, Türkiye'de neden etkin değildirler?

biçiminde ifade edilebilir. Buna bağlı olarak, **araştırma hipotezimiz** ise;

Türkiye'de halk kütüphanelerinin etkin olmamalarının başlıca nedenlerinden birisi, düşünce özgürlüğüne ilişkin yasal sorunlar nedeniyle ortaya çıkan bilgisizlik sonucu kütüphanecilerde oluşan görev bilinci eksikliği, şeklinde açıklanabilir.

I. 3. ARAŞTIRMANIN ALANI, KAPSAMI VE EVRENİ

Araştırma, Türkiye'de bulunan il halk kütüphanelerinde çalışan kütüphane yöneticilerine uygulanan bir anketin sonuçlarına dayalı olarak yürütülmüştür. Araştırma evrenimiz, Türkiye'deki bütün halk kütüphaneleri yöneticileri olup; örneklemimiz il halk kütüphaneleri yöneticileridir. Anketi yanıtlamaları için il halk kütüphaneleri yöneticilerinin tercih edilme nedeni, halk kütüphanelerindeki diğer yöneticilere göre, sorumluluk ve yetkilerinin verdiği güven ortamı ile bilgi ve deneyimlerinin fazla olması nedeniyle il kütüphaneleri yöneticilerinin soruları daha rahat yanıtlayabilecekleri düşüncesidir. Ayrıca, il halk kütüphanelerinin tüm ile hizmet vermekle yükümlü olmaları bu düşüncemizi etkileyen bir diğer unsur olmuştur.

I. 4. YÖNTEM

Araştırma için, sorunun net olarak anlaşılması ve kuramsal temel oluşturulabilmesi amacıyla, kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Araştırma konumuzla ilgili literatürün bir bölümü de, IFLA'95 Katılımcılar Rehberi (IFLA 1995 Participants) ndeki adreslerden yararlanılarak, hemen her ülkeye ait kütüphane kurum ve derneklerine yapılan yazışmalardan sağlanmıştır.

Araştırmamızda "Betimleme Yöntemi" kullanılmıştır. Betimleme Yöntemi'nde;

"Olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğu açıklanmaya çalışılır. Mevcut durumlar, koşullar ve özelliklerin aynen ortaya konmaya çalışıldığı betimleme araştırmalarında, mevcut olayların daha önceki olgu ve koşullarla ilişkileri dikkate alınarak durumlar arasındaki etkileşimin açıklanması hedef alınır." (Kaptan 1993:63).

Araştırmamıza dayanak olacak veriler anket veri toplama tekniği uygulanarak toplanmıştır. "Kalem, kâğıt yoluyla objenin kendisi hakkında bilgi vermesi" (Kaptan 1993:175) şeklinde tanımlanan anket; "belli bir amaç ve plana göre düzenlenmiş soru listesi" (Karasar 1984:185) olarak bilinmektedir. Beş halk kütüphanesi yöneticisi ile anketin geçerliliğini saptamak için görüşme yapılmıştır. Görüşme; "görüşmecinin cevap almak amacıyla soruları, sözlü ve genellikle yüzyüze olmak koşulu ile deneklere yönelttiği şekil" (Kaptan 1993:181) olarak tanımlanmaktadır.

Anket sorularının hazırlanması için çalışmalara Aralık 1994'te ilgili literatür dikkate alınarak başlanmıştır. Toplanan çeşitli bilgi ve veriler sonucunda anket soruları hazırlanmıştır. Daha sonra soruların sınanması için bağımlı ve bağımsız görüşmeler yapılmıştır. Ankara'da bulunan beş halk kütüphanesi yöneticisi ile yapılan ön görüşmeler sonucunda anketin pilot uygulaması yapılmış ve eleştiriler doğrultusunda ankete son şekli verilmiştir.

Toplam 42 sorudan oluşan anket üç bölüm halinde düzenlenmiştir. 12 sorunun bulunduğu birinci bölümde, kütüphane yöneticilerinin öğrenim ve genel kültür düzeyleri sorgulanmaya çalışılmıştır. Dokuz sorudan oluşan ikinci bölüm düşünce özgürlüğü ve demokrasi kültürü; 21 sorudan oluşan üçüncü bölümde ise, yöneticilerin halk kütüphaneciliği felsefesi ve görev bilinci konularındaki bilgi düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Bütün soruların kapalı uçlu olduğu ankette, her soru için "diğer" seçeneği konularak seçeneklerde yer alamayacak görüşlerin de saptanmasına çalışılmış; konuyla ilgili olarak sorulmayan veya sorulması düşünülen sorular için anketi yanıtlayanların görüşlerini yazabileceği açık uçlu bir soru da son bölümde yer almıştır.

Anket uygulama çalışmaları 1 Haziran-30 Eylül 1995 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu dönem içinde anket formları, Kültür Ba-

kanlı Kütüphaneler Genel Müdürlüğünden alınan adres listesi dikkate alınarak tüm il halk kütüphanelerine postalanmıştır. Yanıt alınamayan illere Ağustos ve Eylül aylarında birer kez daha olmak üzere toplam 3 kez postalama işlemi yapılmıştır. Bu işlemler sonucu 1 Ekim 1995 tarihi itibarıyla anketimizi yanıtlayan toplam il halk kütüphanesi yöneticisi sayısı 71'e ulaşmıştır. Mayıs 1995 itibarıyla Osmaniye henüz il olmadığı için toplam 79 il halk kütüphanesine anket gönderilmiştir. Bu rakam dikkate alındığında anketimizin yanıtlanma oranının % 89,87 olduğu görülmektedir. Özetlenecek olursa, anket için yapılan işlemler aşağıdaki maddeler altında toplanabilir:

1- Araştırma için gerekli izin Kültür Bakanlığında alınmıştır.

2- Anket, belirlenen örneklem çerçevesinde önce Ankara'da bulunan beş halk kütüphanesi yöneticisine uygulanmış; alınan yanıtlara göre ankete son şekli verilmiş ve sonra bütün il halk kütüphanelerine gönderilmiştir.

3- Anketlerin değerlendirilmesi için Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı ile gerekli işlem yapılmıştır.

4- Anket sorularına verilen yanıtlar, bilgisayar ortamında değerlendirilmeye uygun bir şekilde kodlanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde SAS (Statistical Analysis for Sciences) istatistik programı kullanılmıştır.

5- Anket sorularının bilgisayar ortamında değerlendirilmesinden sonra ortaya çıkan verilerin oransal dağılımı ve ilgili görülen veriler arasındaki karşılıklı ilişki kurulmasıyla ortaya çıkan veriler ayrı ayrı yorumlanmıştır.

I. 5. ARAŞTIRMANIN DÜZENİ

Araştırma yedi bölümden oluşmaktadır: I. Bölüm, konunun önemi; araştırmanın amacı, problem ve hipotez; araştırmanın alanı, kapsamı ve evreni; yöntem; terminoloji ve kullanılan kaynakları içeren giriş bölümüdür.

II. Bölüm'de; araştırılan konunun temeli olması nedeniyle düşünce özgürlüğüne ilişkin kavram ve tanımlar; düşünce özgürlüğünün temel insan hakları arasındaki yeri; düşünce özgürlüğünün varlığı için gerekli özgürlükler; bu alandaki uluslara-

rası belgeler; sansür; düşünce özgürlüğünün meslek ahlâkı ve görev bilinci ile ilişkisi ve bu konudaki kavramlarla ilgili kuramsal bilgiler verilmektedir.

III.Bölüm; düşünce özgürlüğü ile genelde kütüphanecilik özelde görev bilinci ve halk kütüphaneciliği kavramları arasındaki ilişkinin irdelenmeye çalışıldığı bölümdür. Bu bölümde genel olarak düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik felsefesi ışığında halk kütüphanesinin tanımı ve amaçları, düşünce özgürlüğü ile bağlantısı üzerinde durulurken; düşünce özgürlüğü ve sansürün meslek ahlâkı açısından incelenmesi yapılmaktadır. Bu alandaki çeşitli ülkelere ait belge ve yasalar-dan da söz edilerek görev bilincinin tanımlanmaya çalışıldığı III. Bölüm'de, halk kütüphanesi hizmetleri bir bütün olarak düşünce özgürlüğü açısından incelenmektedir.

IV. Bölüm'de; Türkiye'de halk kütüphanelerinin Cumhuriyetin ilanı ile birlikte günümüze kadar ulaşan gelişimi üzerinde durulmaktadır. Halk kütüphanelerinin gelişiminde önemli etkenler olan, sosyo-ekonomik, kültürel ve yasal koşulların dikkate alınarak incelendiği bu bölümde, temel hareket noktamızı Türkiye'de halk kütüphanelerinin düşünce özgürlüğü ortamını sağlama açısından değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

V.Bölüm; anket yoluyla elde edilen bulguların, sorunu ortaya koyacak biçimde sunulmasına ayrılmıştır.

VI.Bölüm'de; sunulan bulguların yorum ve değerlendirilmeleri yer almaktadır.

VII.Bölüm, araştırmada ulaşılan sonuçların tartışıldığı ve bu sonuçlara dayanılarak oluşturulan önerilere ayrılmıştır.

Kaynakça ve ekler VII. Bölüm'den sonra verilmiştir.

I. 6. TERMİNOLOJİ

Düşünce: Her tür zihinsel etkinlik veya düşünsel etkinliğin kapsamındaki herşey (Hançerlioğlu 1992:360).

Özgürlük: Çağdaş uygarlığın gerektirdiği toplumsal koşullar içinde kişinin mutluluğunu sağlamak için herhangi bir kısıtlamaya başvurulmaması (Laski 1948:48-49).

Düşünce Özgürlüğü: Herkesin herhangi bir konuda istediği şeye inanma, bu inanç ve düşüncelerini uygun gördüğü şekilde açıklama hakkı (IFM 1989: VII).

Sansür: Her türlü düşün ve sanat ürününün siyaset, din, dil, ve ahlâk açısından sakıncalı olduğu gerekçesiyle üretiminin, dağıtımının, ödünç verilmesinin veya satılmasının yasaklanması veya engellenmesi (Harrod 1984:137).

Otosansür: Herhangi bir düşün veya sanat ürününün oluşturulma veya kullanıma sunulma aşamasında, yasaklanma korkusuyla kişinin kendini denetlemesi.

Meslek: Herhangi bir sanat veya bilim dalını icra etmek için özel eğitim alınarak kazanılan formasyon (New Webster's...1985:761).

Ahlâk: Bireyin sosyal davranışlarını kontrol eden değerler dizgesi (Morgan 1982:74).

Etik: Bireyin günlük eylemleri sırasında başvurduğu normların ve değerlerin sistematik biçimde işlenmesi (Harvey...1994:14).

Meslek Ahlâkı: Bir meslekte doğru veya yanlış davranışlar konusunda rehberlik yapan ve uygun davranışların sınırlarını tanımlayan ahlâki kural veya kurallar (Finks 1991: 85).

Görev: Ahlâkın, yasaların, toplumsal sözleşmelerin vb. benimsettiği sorumluluk ya da yerine getirilmesi gerekli yükümlülük (New Webster's...1985:308).

Bilinç: Bireyin kendi varlığına ya da dış dünyaya ilişkin doğrudan edindiği sezgisel ve düşünsel bilgi (Encyclopedia Britannica 1980:804).

Görev Bilinci: Meslek ahlâki kurallarının benimsenerek, bu kuralların yapılan işin her boyutuna yansıtılması.

I. 7. KAYNAKLAR

Araştırmaya yön veren temel kaynaklar aşağıda sıralanmaktadır:

Dissertation Abstracts A: The Humanities and Social Sciences
(1995-)

Encyclopedia of Library and Information Science (1970)

Index on Censorship (1972-)

Information Science Abstracts (1983-)

Investigative Methods in Library and Information Science
(Martin and Lancaster 1981)

Library and Information Science Abstracts (1969-)

Library Literature (1936-)

Newsletter on Intellectual Freedom (1952-)

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952- 1986)

Türk Kütüphaneciliği (1987-)

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni-Türk Kütüphaneciliği: Dizin
(1952-1992) (Gürdal ve Diğerleri)

Türkiye Bibliyografyası (1935-)

Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1952-)

Tez düzeninin belirlenmesinde Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün **Yüksek Lisans ve Doktora-Sanatta Yeterlilik Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi** (1996), Turabian (1987) ın **A Manual for Writers of Term Papers Theses and Dissertations**, Karasar (1984) ın **Bilimsel Araştırma Yöntemi** ve Kaptan (1993) ın **Bilimsel Araştırma Teknikleri** adlı kaynakları kullanılmıştır.

II. BÖLÜM

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

II. 1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI VE TANIMI

Düşünce özgürlüğünün önemi, onun birçok özgürlüğün temelini oluşturmasından ileri gelmektedir. Doğal olarak düşünce özgürlüğünün bulunmadığı yerlerde başka özgürlüklerin bulunmasından söz edilemez. Bu yönüyle düşünce özgürlüğü demokrasinin temeli olarak kabul edilmektedir. Bu durumu daha somut bir şekilde açıklamak için düşünce özgürlüğü ile birinci derecede ilişkili olan "düşünce" ve "özgürlük" kavramlarının anlamlarını özetlemek gerekmektedir.

Toplumbilim ve Felsefe'de "insan beyninin anlık ve us yardımıyla nesnel evreni yansıtmak üzere oluşturduğu kavramlar, yargılar, kuramlar vb. "olarak tanımlanan düşünce (Hançerlioğlu 1992: 360), genel olarak simgesel aracılık (symbolic meditation) işlemidir. Düşünceyi psikolojik boyutlarıyla inceleyen bu tanımlama;

"aracılık, düşünmenin, uyarıcı durum ile bireyin bu duruma gösterdiği davranım arasındaki boşluğu doldurması demektir. Başka bir deyişle, düşünme çevremize ilişkin bilginin işlenmesinden ibarettir. 'Simgesel' kelimesi ise, düşünmenin içimizdeki bazı süreçlerle yapıldığını belirtmektedir. Bu süreçler çevremizle ilgili önceki yaşantılarımızın simgeleri ya da 'temsilcileri' dir" (Morgan 1982: 144)

ifadelerinden oluşmaktadır.

Simgesel aracılık işlemi sonucu olgunlaşan düşünce, bu yönüyle her tür zihinsel etkinlik veya düşünsel etkinliğin kapsamındaki herşey olarak (Hançerlioğlu 1992:360) da kabul edilmektedir.

"Bağlı veya bağımlı olmamak; her türlü dayatmaya karşı çıkabilmek" şeklinde genel bir anlamı olan "özgürlük" ise (Özgen 1994:17); felsefede "insanla doğa ve toplum arasındaki ilişkiyi dile getirdiği gibi bilimsel açıdan bilincine varılmış ve böylelikle egemen olunmuş zorunluluk" şeklinde de ifade edilmektedir (Hançerlioğlu 1992:102). Sosyal devlet sınırları içinde ele alınan bir tanımda ise özgürlük; "çağdaş uygarlığın gerektirdiği toplumsal koşullar içinde kişinin mutluluğunu sağlamak için herhangi bir kısıtlamaya başvurulmaması" şeklinde ifade edilmektedir (Laski 1966: 48-49). Sınırları daha da belirgin bir başka tanıma göre özgürlük; "herkesin kendine düşeni yapması ve bunu yaparken iktidardan, çoğunluktan ve yerleşik törelerden çekinmemesidir" (Acton 1907:3).

Çok yönlü bir kavram olan özgürlük terimi, tanımlayıcıları veya benimseyenlerine göre düşüncelere çeşitli şekillerde yansımıştır. Temelinde kapsam genişliği ve anlam derinliği bulunduğu için tanım sayısı daha da artabilecek olan özgürlüğün bir kavram olarak düşünce özgürlüğü çerçevesinde ele alınması araştırmamızın özüne daha uygun olacaktır.

Yapılan açıklamalar ışığında kısaca, "düşünsel etkinliğin kapsamında bulunan herşey" olarak tanımlanan düşünce ve "tam egemenlik hakkına sahip olma" şeklinde ifade edilen özgürlük kavramları, ancak bir araya geldikleri zaman birbirlerini gerçek anlamda tamamlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle insan beyninin sınırsız düşünsel alanından gelip geçen her tür düşünce, özgürlük kavramının doğasına uygun bir şekil ve anlamda ifade edildiği zaman bir anlam kazanır. Buna da yaygın bir tanımlama ile "düşünce özgürlüğü" (intellectual freedom) adı verilmektedir.

İnsanın düşündüklerine gerçek anlamda sınır ve yasaklama getirilemeyeceğinden hareketle, asıl olanın düşünceyi ifade etme veya açıklama sorunu olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle, toplum tarafından daha yaygın ve akılda kalıcı olması nedeniyle benimsenen düşünce özgürlüğü ile ilgili ayrıntılı kavramsal tartışmalar ele alınmadan önce, düşünce özgürlüğü hakkında bazı temel tanımlar verilmektedir:

"En basit şekliyle düşünce özgürlüğü, herkesin herhangi bir konuda istediği şeye inanma, bu inanç ve düşüncelerini uygun gördüğü şekilde açıklama hakkıdır" (IFM 1989: VII).

"Düşünce özgürlüğü, ferdin serbestçe fikir edinebilmesi, düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanmaması ve bunları yasal yollardan yararlanarak açıklayabilmesi olanağı ve serbestliğidir" (Çağlayan 1988:1).

"İnsan olmanın olduğu kadar, kişinin çevresinde barışçıl ve demokratik yöntemlerle yaşamasının tek yasal aracı olan düşünce özgürlüğü, tüm bu özgürlükleri içeren, hepsinin temeli olma niteliğini taşıyan bir öze sahiptir." (Gemalmaz 1990:12).

Bütün bu tanımlamaların ışığında denilebilir ki, düşünce özgürlüğü düşüncenin oluşumundan bütün insanlara özgürce sunulmasına kadar geçen süreci kapsayan ve bu özelliği ile evrensel olan en çağdaş iletişim yöntemidir. Bu çağdaş iletişim yönteminin sürecini oluşturan her birim (düşüncenin üretimi, dağıtımı, sunumu) ne kadar uyumlu ve sağlıklı olursa düşünce özgürlüğü de o denli amacına ulaşır.

II.1.2. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN TEMEL İNSAN HAKLARI ARASINDAKİ YERİ

İnsanla ilgili birçok özgürlüğün temelini oluşturan düşünce özgürlüğü yalın bir özgürlük değildir. Düşünen insan düşündüğünü ifade etmek, sorunları için bulduğu çözümleri anlatmak ve yaymak ister. Bunları sağlıklı bir şekilde yapabilmesi için toplantı, dernek kurma ve basın özgürlüğünün bulunması gerekmektedir. Düşünce özgürlüğüne konulacak sınırlamalar bu özgürlükleri de sınırlandıracaktır. Sınırlamalar nedeniyle değişik dönemlerde bir sorun olarak gündemde kalan düşünce özgürlüğünün temel insan hakları arasındaki yeri ve değeri, yine bu sınırlamalar nedeniyle daha iyi anlaşılmaktadır. Dünya tarihinin, sosyal, siyasal ve bilimsel açıdan incelendiği zaman, buna ilişkin örneklerle dolu olduğu görülmektedir.

Ortaçağda düşünce özgürlüğüne getirilen baskılar nedeniyle temel özgürlüklere olan özlem "Aydınlanma Çağı"nı doğurmuştur. Aydınlanma Çağı ile başlayan dönemde "Hümanizma"nın geniş çevrelerce kabul görmesi ve düşünce özgürlüğünün beraberinde vicdan özgürlüğünün benimsenmesi, dünya toplumları için geri dönülmeyecek bir süreci başlatmıştır. Bu düşünce tarzının etkisiyle sonraki yüzyıllarda Fransız İhtilali, İspanyol iç savaşı vb. kanlı süreçler sonucu demokrasi ve düşünce özgürlüğü kazanımları sağlanmıştır. Özellikle monarşik yönetimler altında yaşayan toplumların bu alanda başlatmış oldukları mücadeleler önce Avrupa'da etkili olmuş; dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan toplumlar tarafından da örnek alınmıştır. Bu mücadeleler günümüzde feodal toplum düzeninin egemen olduğu ve genellikle "üçüncü dünya" olarak adlandırılan ülkelerde devam etmektedir. Düşünce özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar kanımızca şu sözlerle daha da somutlaşmaktadır;

"Düşünce özgürlüğünün bulunmadığı veya sınırlandığı bir toplumda, (insanın doğa üzerindeki egemenliğini sağlayan) bilim ve teknik ve (insanların kendi aralarındaki ilişkilerini, insanı mutlu kılacak bir biçimde düzenleyebilmesini) konu alan sosyal ve siyasal bilimlerin ve siyasal görüş ve akımların gelişebilmesi olanaksızlaşır." (Aksoy 1988:1).

II. 1. 2. 1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN VARLIĞI İÇİN GEREKLİ ÖZGÜRLÜKLER

Düşünce özgürlüğünün varlığı için gerekli olan özgürlükleri açıklarken öncelikle hukuksal açıdan "düşünce"nin ne olduğu ve düşünce özgürlüğünün nerede başlayıp nerede bittiği sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Kuşkusuz kişinin açıkladığı her şey düşünce olamaz. Bu durumda hangi bilgi veya ifadeler "düşünce açıklaması" olarak kabul edilebilir?

Bir kişinin onuruyla oynayan, hakaret eden veya saldırgan ifadeli söz ve yazılar "düşünce açıklaması" kavramına girmediği gibi herhangi bir kişinin özel yaşamına ait görüş ve düşüncelerin açıklanması da

düşünce özgürlüğü olarak kabul edilemez. Ticari ilanlar ve reklamlar gibi hukukun koruduğu, fakat düşünsel nitelik taşımayan ifadeler de düşünce özgürlüğünden yararlanamazlar. Bu ve buna benzer durumlar dışında oluşan düşünceler hukuksal açıdan "düşünce" olarak kabul edildiği gibi, hukukun da koruma alanına girerler (Tanör 1969:19).

Hukuksal açıdan düşünce olarak kabul edilen ve hukukun koruma alanına giren düşünceler yapıcı elemanların donanımı ile yaşama kazandırılabilirler. Düşünce özgürlüğünün temel dinamikleri olarak da kabul edilen bu elemanlar, çeşitli evrelerden geçerek günümüze kadar ulaşan özgür düşünce veya özgürleşen düşünce kanalıyla belirmeye başlamıştır. Bunlar sırasıyla ele alındığında; düşünce özgürlüğünün temel dinamiği, insan onurunun vazgeçilmez ögesi olmasıdır. İnsan, özgür düşüncesiyle onursal bir durum kazandıran bu yönü sayesinde, tinsel varlığını geliştirebilmektedir. Düşünce özgürlüğünün ikinci dinamiği olarak kabul edilen tinsel varlığın gelişimi için düşünce yetisinin önü hiçbir şekilde kapatılmamalı; insana özgürce öğrenebilme ortamı sağlanmalıdır. Kişinin özgürce düşünebilmesi yanında, düşüncelerini yine özgür olarak açığa vurabilmesi düşünce özgürlüğünün üçüncü dinamiğidir (Özgen 1994:17-18).

Düşünce özgürlüğünün varlığı için gerekli özgürlüklerin kısa bir özeti olduğuna inandığımız bu dinamikler özünde, düşüncenin oluşumu veya üretimi için öncelikle kişilerin düşüncelere serbestçe ulaşabilmeleri yani eğitim ve öğrenim özgürlüğü; beraberinde okuma ve haber alma özgürlüğünü öngörmektedir. Bu özgürlüklerin bütünü gerçekleştiği zaman bilgi edinme özgürlüğü adı verilen özgürlük oluşmuş demektir.

Bunların yanı sıra, düşünce özgürlüğünün varlığı için düşünce açıklama veya ifade özgürlüğü ortamının yaratılması gerekmektedir. Düşüncelere uygun davranabilme ve düşüncelerden dolayı kınanmama ya da düşüncelerin açıklanmaya zorlanmaması da bu bütünü tamamlamaktadır.

II. 1. 2. 2. ULUSLARARASI BELGELERDE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

Düşünce özgürlüğü konusunda uluslararası alanda kabul gören belgeler arasında en evrensel ve geçerli olanlarından sözedilmeye çalışılacaktır. Tarihe yazılı ilk özgürlük belgesi (Akın 1968:21) olarak geçen "Magna Charta" (Magna Charta Libertatum M.S.1215) dan günümüze gelene kadar çeşitli aşamalar geçiren özgürlük kavramı (Musulin 1983:17), bildirgelerde yer almaya başlaması ile evrensel bir niteliğe bürünmüştür.

1776 tarihli "Virginia Haklar Bildirgesi" (Virginia Bill of Rights) nin 12. maddesi'nde;

"İfade özgürlüğünün diğer özgürlüklerin en büyük savunucularından biri olduğu ve bu özgürlüğün ancak baskı yönetimlerinde kısıtlanabileceği"
(Danışman 1982:3; Kapani 1993:33)

belirtilmiştir. Bu belge, düşünce özgürlüğünden öte ifade özgürlüğünün vurgulanması açısından önem taşımaktadır.

1789 tarihli "Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi" (Declaration of Rights of Man and of the Citizen) nin ilk maddesinde; "insanlar hukuk açısından özgür ve eşit doğarlar; özgür ve eşit yaşarlar" ifadesine yer verilmektedir. Dördüncü maddede ise özgürlük; "başkalarına zarar vermeyen herşeyi yapabilmek", olarak tanımlanmaktadır. Bildirge'nin son maddesinde;

"Açıklanması, yasayla kurulan kamu düzenini bozmadıkça, hiçkimse dinsel olanlar da dahil olmak üzere, düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemelidir" (Musulin 1983: 96-98)

ifadesi geçmektedir.

10 Aralık 1948 tarihli "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" (Universal Declaration of Human Rights) nin ilk maddesinde;

"Tüm insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik anlayışı ile hareket etmelidirler" (**Universal Declaration of... 1948**)

ifadesine yer verilmektedir. Bildirge'nin 18. maddesi "vicdan ve din özgürlüğünü" (Musulin 1983:192) tanımakta, 19. maddesi de "kişinin düşünce ve ifade özgürlüğüne" (D'Souza 1995:90) hakkı olduğunu belirtmektedir. Bu hak, düşüncelerinden dolayı hapsedilmemek, haberleri ve düşünceleri istenilen araçla aramak, elde etmek ve yaymak özgürlüklerini içermektedir. Ancak, söz konusu hakkın kullanılması ahlâk, düzen ve genel refahın sağlanması için yasayla (Madde 29/2) bazı kayıtlamalara tabi tutulmuştur. Bildirge ayrıca, haberleri, fikirleri aramak, almak ve yaymak, ifadesiyle "haberalma hakkını" resmen tanımış olmaktadır (Danışman 1982:5). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Devletin kişilere karşı görevlerini genel anlamda belirleyen ilk uluslararası belgedir. Bildirge bu açıdan ayrı bir öneme sahiptir (Akın 1968:93).

Özetlenecek olursa, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin araştırma konumuzla ilgili en önemli maddesi'nin 19. madde olduğu görülmektedir. Bu maddeye göre;

"Herkes, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, müdahale edilmeksizin görüş sahibi olma ve bilgi ve düşünceleri her türlü amaç ile, araştırma konusuna bakılmaksızın araştırma ve bildirme özgürlüğünü içermektedir" (**Declaration of Universal Human Rights 1949: Article 19**).

Bildirge'nin 19. maddesinde düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına ilişkin sınırların ana hatlarıyla ve uluslararası düzeyde ilk defa çizilmesi, çeşitli kişi ve kuruluşları bu alanda çalışmalar yapmak üzere bir araya getirmiştir. Bu çalışmalar, günümüzde "Article 19"

(Article 19: The International Center of Against Censorship: Sansüre Karşı Uluslararası Merkez) ismiyle örgütlenen bir kuruluş tarafından yürütülmektedir (D'Souza 1995:90).

Birleşmiş Milletler tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilen "Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" (International Covenant on Civil and Political Rights) nin 19. maddesi de aynı görüşleri doğrular niteliktedir. Bu maddenin 1. ve 2. bendinde;

"1-Herkesin, müdahaleye uğramadan, düşünce edinme hakkı vardır,

2-Herkesin ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak gerek sözlü, yazılı ya da basılı veya sanat eseri şeklinde, gerekse seçilen diğer herhangi bir yoldan, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, her türlü haber ve düşünceyi araştırma, alma ve verme özgürlüğünü içerir." (Akılhoğlu 1995a:33).

şeklinde düzenlenmiştir. Maddenin 2. bendinde yer alan hükümlerin 3. bendde, "başkalarının haklarına saygı, ulusal güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı ve ahlâkı" gibi durumlar söz konusu olduğunda bazı kayıtlamalara tabi tutulacağına işaret edilmektedir. Henüz Türkiye tarafından imzalanmayan Sözleşmenin başlangıcında yer alan;

"Kişinin başkalarına ve ait olduğu topluluğa karşı ödevleri bulunduğu ve bu Sözleşme ile tanınan hakları geliştirip bunlara uymayı sağlama yolunda gayret gösterme yükümlülüğünü taşıdığını bilerek"(Ödman 1995:24)

ifadesinden sonra maddelere geçilmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Bildirgelerin ardından Avrupa Konseyi tarafından 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ancak 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren "İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" (European Convention of Human Rights), taraf devletlerin iç hukukunda doğrudan uygulama amacıyla hazırlanmıştır. Sözleşme'nin 10. maddesinin 1. bendi;

"herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi ve herhangi bir alan sınırlaması olmaksızın bilgi ve düşüncelere erişme ve görüş sahibi olma özgürlüğünü içerecektir"
(European Convention on Human Rights 1953: Article 10, 1)

ifadesine yer vermektedir. Bu konu, 29 Nisan 1982'de Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen "İfade ve Bilgi Özgürlüğü Bildirgesi" (Declaration of Freedom of Expression and Information) nde daha da genişletilerek, üye ülkelerin hedeflerinden birisinin; (Freedom of Information: Policy Statement 1984)

"Bireyin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel konuları kavramasını artırmak ve bu konuları özgürce tartışma yeteneğinin geliştirilmesi için bilgiye erişim dahil kamu sektöründe açık bilgi politikasının izlenmesi"

olarak açıklanmıştır.Yine Sözleşme'nin 11. maddesi "toplantı yapma, dernek kurma ve sendika üyeliğinin herkes için geçerli olduğunu" açıklamakta ancak, milli güvenlik, sağlık vb. konularda" sınırlar çizmektedir (Akıllıoğlu 1995a:73,80). Yaygın olarak "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi" adıyla bilinen Sözleşme, temel haklara saygının topluca güvenceye alındığı ilk uluslararası antlaşmadır (Duparc...1992:7). Sözleşmenin başlangıcında söylendiği şekliyle Avrupa Konseyi üyeleri "ortak siyasal gelenekler, idealler, özgürlük ve hukukun üstünlüğü mirasını" paylaşırlar.

1961'de Avrupa Konseyi, üye ülkelerin çalışma özgürlüğü konusunda uygulamaları gereken temel standartları belirleyen, "Avrupa Sosyal Antlaşması" (European Social Charter) nı da kabul etmiştir (Duparc...1992:8). Buna göre, Konsey üyesi devletler, 4 Kasım 1950 tarihinde imzaladıkları "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi" ve yine 20 Mart 1952'de Paris'te imzaladıkları "Ek Protokol" de halklarına bu belgelerde belirtilen kişisel ve siyasal hak ve özgürlükleri sağlamayı kabul ettiklerini göz önünde bulundurdıklarından hareketle;

"Hiçbir ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, ulusal soy veya sosyal köken ayrımı gözetmeksizin sosyal haklardan yararlanma hakkının sağlanması gerektiğini göz önüne alarak; uygun kuruluş ve faaliyetlerde kent ve kırsal nüfusun yaşam düzeyini geliştirmek ve sosyal refahını yükseltmek için her türlü ortak çabada bulunmaya kararlı olarak"
(Akıllıoğlu 1995:121)

şeklindeki ifadeleri açıklamışlardır.

Otuzüç Avrupa ülkesi, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin katılımı ile 3 Temmuz 1973' te Helsinki'de toplanan "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı:AGİK" (Conference on Security and Cooperation in Europe) in sonunda imzalanan "Sonuç Belgesi" (Final Act) nin "Katılımcı Devletler Arasındaki İlişkileri Yönlendiren" 10 ilkedен 7.sinde, düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğü dahil insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı" ifadesi geçmektedir (Duparc...1992:8-9). 1977 ve 1978 de Belgrad, 1980 ve 1983 'te Madrid ve en son 1986 ve 1989 da Viyana'da yapılan dizi toplantılar AGİK sürecinde bir dönüm noktası oluşturmuştur (Duparc...1992:9-10). Bütün bu toplantılar ve en son, 1990 da Kopenhag ve Bonn (Akıllıoğlu 1995b: 282-83) da yapılan toplantılarda ele alınan konular, Paris'te somut bir antlaşma ile sonuçlanmıştır.

AGİK'e taraf Devletlerin Aralık 1990'da imzaladıkları anlaşma, "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Antlaşması" (Charter of Paris for a New Europe) dır. Anlaşmanın "İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü" başlıklı ilk bölümü düşünce özgürlüğü açısından somut ifadelere yer vermektedir (Akıllıoğlu 1995a:260-61). Tek yönetim sistemi olarak demokrasinin kurulmasını teşvik; her insanın özgür doğduğu ve bu özgürlüklerin yasalarla garanti altına alındığı; ayırım gözetmeksizin herkesin düşünce, vicdan ve din ya da inanç özgürlüğü ile birlikte, ifade, örgütlenme ve toplantı düzenleme, seyahat etme özgürlüğüne sahip olduğu; hiç kimsenin keyfi tutuklama ya da gözaltına alınmaya; insan onuru ile bağdaşmayan her türlü muameleye tabii tutulamayacağı; herkesin haklarını bilmeye ve kullanmaya hakkı olduğu; ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunacağı ve herkesin bu hakların ihlali halinde ulusal ve uluslararası alanda yasal yollara başvuru hakkının garanti altına alındığı, çok açık bir şekilde belirtilmiştir.

AGİK'e üye ülkelerin görüşmeleri belirli aralıklarla devam etmekte olup; 1990'dan bu yana Helsinki, Madrid ve Viyana'da yeni toplantılar yapılmış ve Konferans, günümüzde eski doğu bloku ülkelerini de kapsayacak şekilde genişleyerek; "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Topluluğu: AGİT" (Union of Security and Co-operation in Europe) olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

"başlangıçta uzun süre (1975-1994) Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı adını taşıyan bir uluslararası toplantı süreci iken, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT) adını alan bu uluslararası kuruluş bağlamında yapılan belgeler hukuki nitelikte olmayıp siyasal niteliktedir. Hukuki bağlayıcılığı olmayan AGİT belgelerinin kendine özgü siyasal bağlayıcılığı bulunduğu, bunun hukuki sonuçlar doğurduğu kabul edilmektedir." (Akıllıoğlu 1995b:279-80).

Buraya kadar özetlenmeye çalışılan Bildirgelerin tümünde, "batı demokrasisi" adı verilen demokrasi ruhunun geçerli olduğu görülmektedir. Bu demokraside "düşünce suçu" diye bir kavramın kabul görmediği; cezalandırılacak olanın düşünce değil de eylem olmasına özen gösterildiği vurgulanmaktadır.

II. 2. SANSÜR

Düşünce özgürlüğünün kısıtlanması veya baskı altına alınması için başvurulan en temel yöntem olan sansür; çoğunlukla yeniye veya değişik olana karşı çıkılan ve günümüze kadar ulaşmış geleneksel yasakçı anlayışın bir göstergesidir.

En kaba tanımıyla "bir işin doğru yapılıp yapılmadığını inceleme" olarak bilinen sansür; zaman zaman da denetleme veya kontrol terimleri ile birlikte kullanılmaktadır⁽¹⁾. Bilim diline Freud tarafından sokulan sansür (Morgan 1982:351-52), "boğuntunun ve bilinci rahatsız eden diğer etkileşimlerin ortaya çıkışına karşı bir savunma" şeklinde de ifade edilmektedir.

(1) "Censorship", *Encyclopaedia Britannica* 5 (1980), 161.

İngilizce'de "censorship" terimi ile karşılık bulan sansürün kökü Latince "censere"den gelmektedir, anlamı da "değer biçmek"tir (Daily 1970:32). Bilim dilindeki veya Psikanalizdeki anlamları itibariyle daha çok kişinin iç dünyası ile ilgili sorunlarla anılan "sansür" teriminin Toplumbilimdeki anlamı;

"her türlü düşün ve sanat ürününün siyaset din, dil ve ahlâk açısından sakıncalı olduğu gerekçesiyle üretiminin, dağıtımının, ödünç verilmesinin veya satılmasının yasaklanması veya engellenmesi" (Harrod 1984:137)

dir. Bir diğer görüşe göre "toplumun kendine güvensizliğini yansıtan" sansür (Busha 1972:83), hukuksal anlamıyla;

"bir makamın, bir hükümetin az çok geniş bir kitleye yönelik basın ve yayın ürünleri üzerinde yaptığı ve bu ürünlerin yayılması, dağıtımı, yayımlanması konusunda izin verme ya da yasaklamayla sonuçlanan ön incelemedir" (Kabacalı 1990:7).

Hedefinde tam anlamıyla yasaklama olan sansür; uygulayıcılarına ve uygulama ortamlarına göre de çeşitlere ayrılmaktadır. Dolaylı, örtülü (gizli), doğrudan (önleyici) gibi çeşitleri olan sansür, (Kabacalı 1990:7) yazarların, gazetecilerin ve bilim adamlarının yazarken-haber yayımlarken; yayıncı ve kütüphanecilerin de okurlarına-okuyucularına hizmet verirken tedirgin olmalarına yol açmakta ve zaman zaman kişinin kendine sansür uygulamasına (oto-sansür) neden olmaktadır. Otosansür uygulayan kişilerin, topluma verilen hizmeti bilinçli olarak kısıtlamaları yoluyla özgürlükten yoksun oluşun en belirgin örneği ortaya konulmakta ve düşünce özgürlüğüne bağlı sorunların dışa yansımaları zor farkedilen, değişik bir türü ortaya çıkmaktadır.

Sonuçta bize göre, "otoriter anlayış"ı en iyi tanımlayan terim olan sansür; aynı zamanda kontrol etme, denetleme, inceleme gibi algılama farklılığı gösteren terimlere göre, hedefinde basılı ve yazılı ürünlere değer biçmekten öte bunları yasaklamanın olduğu bir uygulamadır.

II .3. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN MESLEK AHLÂKI VE GÖREV BİLİNCİ İLE İLİŞKİSİ

Düşünce özgürlüğü kavramı ve tanımı, düşünce özgürlüğünün temel insan hakları arasındaki yeri, düşünce özgürlüğünün varlığı için gerekli özgürlükler, uluslararası belgelerde düşünce özgürlüğü başlıkları altında incelenen bölümlerde, düşünce özgürlüğü kapsamlı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Ele alınan araştırma konusunun özüne paralel olarak bu kesimde düşünce özgürlüğünün genelde mesleklerle, özelde kütüphanecilik mesleği ile ilişkisi incelenmektedir. Bu aşamada hareket noktasını düşünce özgürlüğünün her mesleğe "meslek ahlâki" çerçevesi içinde yansımaları oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle düşünce özgürlüğü, meslek ahlâkını oluşturan elemanlardan birisidir. Finks (1991:85-90) tarafından yapılan bir araştırmada;

"...bir mesleğin ahlâk kurallarının içinde bulunması gereken temel öğelerin başında mesleğin felsefi boyutlarının çok iyi tanımlanması gelmektedir. Bu durum her mesleğe özgü niteliklere göre değişebilen elemanların katkısı ile zenginleşmektedir. Ancak, bütün mesleklerin ahlâk kuralları içinde bulunması gereken en temel elemanlar, meslekdışı etkinlikler, sürekli eğitim, araştırma/geliştirme çalışmaları, mesleki gelişim, mesleki örgütlere üyelik, mesleki gözlem grupları oluşturmak ve düşünce özgürlüğüdür."

denilmektedir.

En temel meslek ahlâki değerlerine sahip olmanın bütün meslekler için geçerli olması üzerine Kubalı (1955) tarafından yapılmış bir başka çalışmada, meslek üyeleri için bir ahlâki (moral) sınırlamadan söz edilmektedir. Buna göre;

"Özellikle yönetici kadroların sahip olabilecekleri bir takım moral nitelikler ve bu niteliklerin sağladığı subjektif mahiyetteki teminat anlaşılmalıdır. Ahlâki sınırlama, idare edenlerin dürüstlük, hukuka ve demokrasi ilkelere bağlılık, sorumluluk duygusu, insan hak ve hürriyetlerine saygı gibi moral nitelik ve inançlarından doğan bir çeşit kendini bağlama, bir ahlâki otolimitasyondur." (Kabalı 1955:225).

Bu görüşten hareketle Kapani (1993:263); bir toplumda yönetenlerin bu "etik" değerlere sahip olmaları ölçüsünde mesleğin kötüye kullanılması olasılığının azalacağı ve hukuksal sınırlama yollarına başvurma zorunluluğunun kendini hissettirmeyeceğini belirterek, özellikle az gelişmiş, demokrasi ve özgürlük geleneğine sahip olmayan toplumlarda, meslek üyelerinin ahlâki niteliklerinin daha çok önem kazanmakta olduğunu vurgulamıştır.

İnsan hak ve özgürlüklerinin temeli olan düşünce özgürlüğünün meslekler için ahlâki zorunluluk olarak kabul görmesi ve meslek sahiplerinin bunu benimsemesi "görev bilinci" nin de temelini oluşturmaktadır. Ele aldığımız çalışmada yaptığımız literatür taramalarında "görev bilinci" kavramının ağırlıklı olarak ahlâk veya meslek ahlâkı çerçevesi içinde değerlendirildiği görülmüştür. Bunlar içinde Lanier ve Boice (1983:85); Barnes (1986:24); Finks (1991:84) ve Mellema (1994:149) konuya meslek ahlâkı açısından yaklaşan çalışmalar yapmışlardır. Crowe ve Anthes (1988:123); Danielson (1989:52); Adam (1991:357); Rubin (1991:1); Preer (1991:12) ve Harvey (1994:14) konuyu başlıbaşına ahlâki (etik) bir sorun olarak ele almışlardır. Brenner ve Molander (1997:68); Sawyer (1987:1); Atton (1994:138) ve Miller ve Ahrens (1988:140) meslek ahlâkını sosyal bir sorumluluk olarak nitelendirmektedirler. Konuyu doğrudan mesleki sorumluluk olarak vurgulayan çalışma Firak (1987) tarafından yapılmıştır.

Görev bilinci kavramı biraz daha açılacak olursa; toplumsal yaşamda geçerli olan bütün mesleklerin toplumun genel olarak tamamına hitap ettiği gerçeğinden yola çıkma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu doğrultuda hedef kitlesi toplum olan her mesleğin çalışma ilkeleri belirlenirken bazı standartlar geliştirilmiştir. Daha çok mesleki örgütlerin geliştirdiği bu standartlar ahlâki boyutta olup; aynı zamanda uyulması zorunlu birer sorumluluk olarak üyelerini de bağlar. Örneğin, mesleki kuruluşlar ahlâki sorumluluklarını yazılı olarak ilan ederler; yasa koyucular da bunları yükümlülük olarak yasal hale getirirler ve bu, sonuçta ortak bir yasa haline gelerek mesleki yeterliliğin parametreleri olarak kabul edilir (Firak 1987:168). Mesleki yükümlülüklerin görev sorumluluğuna bağlı olarak uygulama ortamı bulması meslek üyelerinin görev bilinci ile doğrudan ilişkilidir. Bu durumda daha açık bir ifadeyle, kendi mesleğinin ahlâki ilkelerine uyan her meslek üyesi, aynı zamanda topluma karşı sorumluluklarını yerine getirdiği için görev bilincine de sahiptir, kanısı ortaya çıkmaktadır.

Çeşitli mesleklerin üyelerine kazandırdığı görev bilincinin özünde bulunan meslek ahlâkı ilkeleri hangi unsurları kapsamaktadır? Bu konuyu değişik mesleklerden örnekler vererek somut bir şekilde açıklamak mümkündür. Dünyada çağdaş anlamda meslek ahlâkı bildirgesini ilk kez yayımlayan kuruluş Alabama Baro Derneği (Alabama Bar Association) dir (Firak 1987:173). "Ahlâk Kuralları" (Canons of Ethics) adıyla 1887 yılında yayımlanan Bildirge, 1908 yılında Amerikan Baro Derneği (American Bar Association) "Mesleki Sorumluluk Model Kuralları (Model Code of Professional Responsibility) nın da hazırlanmasına temel oluşturmuştur. Amerikan Baro Derneği, Bildirgeyi 1969 yılında yasal hale getirerek, mesleğin resmi bildirgesi ilan etmiştir. Dernek 1971 yılında gözden geçirilen Bildirgenin resmi adını, "Mesleki Davranım Model Kuralları" (Model Rules of Professional Conduct) olarak değiştirmek istemişse de, Bildirge günümüze aynı isimle ulaşmıştır.

Bildirge, temel olarak 4 ana bölümden oluşmaktadır. Önsöz ve Başlangıç, Kanunlar, Ahlâki Boyutlar ve Disiplin Kuralları olarak belirlenen Bildirgenin bölümleri içinde görev bilinci kavramına temel oluşturacak sorumluluklar, "Ahlâki Boyutlar" kapsamında ele alınmaktadır. Buna göre; hukuk kurallarının karmaşıklığı karşısında bocalayan müvekkillere yardımcı olunması, yol gösterilmesi ve herkese kendini savunma hakkının tanınması olanağı sağlanmalıdır. Çünkü hukuk, karar mekanizmasının mantık esasına göre işlediği ve bunun gerçekleşmesi için dava konusu ne olursa olsun davaya müdahil olan herkese düşüncelerini açık bir şekilde ifade ve savunma hakkının verildiği bir meslektir. Hukukçular, müvekkillerinin düşüncelerini açıklarken baskı altına alınmaması için hukuk kurallarını uygulatmalıdır. Buna her hukukçunun uyması, uygulaması ve doğru uygulanması için gözlem grupları oluşturarak kontrol mekanizmasını çalıştırmaları temel ahlâki zorunluluktur ifadeleri ile mesleğin ahlaki boyutları açıklanmıştır (Firak 1987: 173).

Amerikan Baro Derneği dışında, meslek ahlâkı ilkelerini ilan eden başka kuruluşlar da bulunmaktadır. Bunlar içinde ilk sırayı **Amerikan Tıp Derneği** (American Medical Association) almaktadır. Derneğin ilgili komitesi tarafından 1980 yılında gözden geçirilen "Tıbbi Ahlâk İlkeleri Bildirgesi" (Principles of Medical Ethics);

Amerikan Diş Hekimleri Derneği (American Dental Association) tarafından 1983 yılında yayımlanan "Ahlâk İlkeleri ve Mesleki Davranım Kuralları Bildirgesi" (Principles of Ethics and Code of Professional Conduct);

Sosyal Hizmetler Derneği (National Association of Social Workers) tarafından 1980 yılında kabul edilen "Ahlâk Kuralları" (Code of Ethics);

Amerikan Mimarlık Enstitüsü (American Institute of Architects) tarafından 1980 yılında kabul edilen "Ahlâki İlkeler" (Ethical Principles); göze çarpmaktadır. (Fırak 1987:170-171).

Konuya dolaylı açılardan yaklaşan bir örnek, Avustralya Siyasal Bilimler Derneği (Australian Political Science Association) nin çalışmalarında görülmektedir. 1986'da Brisbane'de Dernek tarafından bilimsel bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda, üniversite öğretim üyelerinin "akademik özgürlük" sorunu görüşülerek; sorunun özünde düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunduğu ve bunun sağlanması ve korunmasının hem ahlâki hem de sosyal bir sorumluluk olduğu vurgulanmıştır (Sawer 1987:5).

Özetlemeye çalıştığımız bildirelerin tümünde, üç ilkenin ağırlıklı olarak vurgulandığı dikkati çekmektedir. Bu ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1- Mesleki gelişimin verilen hizmet için temel koşul olması,
- 2- Eşitlik ilkesi,
- 3- Düşünce özgürlüğüne saygı.

Düşünce özgürlüğüne inanmanın ve savunuculuğunu yapmanın meslekler açısından uyulması zorunlu bir ahlâki kural olduğu ve bu kuralın uygulamalarda yaşama kazandırılmasının her meslek üyesinin görev bilinci ile doğrudan ilişkili olduğu örneklerden de anlaşılmaktadır. Bu aşamada "görev bilinci" ile ilgili kavramların tanımlanmasında yarar görülmektedir.

II. 3. 1. MESLEK AHLÂKI VE GÖREV BİLİNCİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Fransızca "ethique" ve "morale" terimlerinin kaynaklık ettiği "ahlâk" terimi;

"belli bir toplumun belli bir döneminde, bireysel ve toplumsal davranış kurallarını saptayan ve inceleyen bilim" (Hançerlioğlu 1992:32).

olarak tanımlanmaktadır. Türkçede "moral" ya da "etik" (Türkçe Sözlük 1983:10) olarak da karşılık bulan ahlâk, bir başka tanımda ise; "bireyin sosyal davranışlarını kontrol eden değerler dizgesi" şeklinde ifade edilmektedir (Morgan 1982:74). Buna göre, bireye çocuklukta verilen veya kazandırılan ahlâki değerler veya ilkeler, ahlâki gelişimde birinci düzey olarak kabul edilmektedir. Ergenlik dönemine denk gelen ikinci düzeyde ahlâki değerler gelenek, yasa ve sosyal düzen tarafından kontrol edilmekte olup; üçüncü düzeyde ise, yasaların soyut ilkelerinin yanı sıra bireyin içsel değerleri ve onuru ahlâk yargılarında önemli rol oynamaya başlamaktadır. Bu dönem, bireyin yetişkin dönemidir ve özünde ahlâki açıdan bilinç düzeyinin eriştiği noktayı temsil etmektedir. Bu noktada ahlâk ve etik kavramlarının farklılığı üstünde durmak gerekmektedir. Etik; "bireyin günlük eylemleri sırasında başvurduğu normlar ve değerlerin sistematik biçimde işlenmesidir" (Harvey 1994:14). Etik kavram içinde norm ve değerlerin önemli bir yeri vardır. Normlar belli bir davranışla ilgili ortak beklentilerdir (örneğin sözünü tutmak). Değerler ise, iyi yaşamı ya da iyi toplumu oluşturan unsurların neler olduğuna ilişkin ortak belirlemelerdir (örneğin sağlık, kendine saygı, demokrasi) (Ergeneli 1996:4).

Günümüzün değişen koşullarında norm ve değerler de değişebilmektedir. Bu değişim gerçekleşirken ahlâki (moral) değerlerden yararlanılması gerekmektedir. Çünkü insanlar arasındaki temel ahlâki anlayış ve kanaatin ortak olduğu gözlenmektedir (Ergeneli 1996:5). Tüm insanlık için ortak olan temel ahlâki anlayış ve kanaatin, belirli norm ve değerlerin oluşumuna kay-

naklık ettiği, bu oluşumun da etik değerler olarak kabul edildiği söylenebilir. Sonuçta ahlâk, çocuklukta kazanılan ve "doğru-yanlış" kavramlarına dayalı ve kesin değişmez; etik, daha sonra edinilen ve "iyi-kötü" kavramlarına dayalı ve koşullara göre ahlâki değerler doğrultusunda değişebilen, ideallerle ilgili bir disiplindir denebilir. Bu durumda ahlâk;

"Kişi veya grup olarak temel alınan; doğru olduğu kabul edilen ilke ve davranışların dayandığı sistem veya felsefe" (New Webster's...1985:337).

olarak tanımlanmaktadır. Etik ise;

"Bir uygulamanın, hatta bu uygulamanın yansımasının bir ifadesidir. Bu doğrultuda bireylerin, kendilerinde ve başkalarında olması gereken normlara ve değerlere bilinçli biçimde başvurmalarıdır" (Harvey 1994:14).

"Meslek" ise; "konusuna, tekniklerine vb. göre belirlenen toplumsal bir uğraştır" (Haçerlioğlu 1992:136-137). Sözlük anlamıyla meslek; "herhangi bir sanat veya bilim dalını icra etmek için özel eğitim alınarak kazanılan formasyon" şeklinde tanımlanmaktadır (New Webster's...1985:761).

"Grlegelen iş" olarak çok zet bir tanıma sahip olan "görev", "herhangi bir varlıktan beklenen iş" (Haçerlioğlu 1982:245) i de belirtmektedir. Sözlük anlamıyla görev;

"ahlkın, yasaların, toplumsal sözleşmelerin vb. benimsettiği sorumluluk ya da yerine getirilmesi gerekli yükümlülük" (New Webster's...1985:308).

olarak bilinmektedir.

"Bilinç" terimi en yaygın kullanıldığı bilim olan Psikolojide; "kişinin kendi varlığına ya da dış dünyaya ilişkin doğrudan edindiği

sezgisel ve düşünsel bilgi"⁽²⁾ olarak tanımlanmaktadır. Felsefi açıdan bilinç; "insanın çevresini ve kendisini anlamasını sağlayan anlıksal süreçlerin toplamı" olarak da bilinmektedir (Hançerlioğlu 1992:172).

Bu kavramlar ışığında "meslek ahl k " için çeşitli tanımlamalar geliştirmek olanaklıdır. Bireyin ahlâki bakımdan zorunluluk olmakla beraber "zorunluluk benzeri" görevleri vardır. Ahl kl  bireyin iyi etiğe sahip olması şeklinde açıklanabilen bu durum, "bireyin yapması gereken görevlerin  tesindekileri de yerine getirmesi" (Mellema 1994:149-153) olarak tanımlanabilir ve "ahlâki görev" olarak adlandırılır. Ahlâki görev, kuruluşları işletme mantığına göre değerlendiren bir bakış açısıyla;

"İşletmenin yasal ya da piyasa zorlamalarının ötesinde yer alan, toplumdaki işletme dışı unsurları da göz önüne alabilecek biçimde düşünerek kararlar alması ve bu yönde davranması" (Ergeneli 1996:7).

olarak tanımlanmaktadır. Ahlâki görev kavramının yerine, yaygın deyimini ve araştırmamızın kapsamına uygunluk açısından "meslek ahl k " terimi kullanılacaktır. Bu doğrultuda meslek ahl k  için yapılabilecek olan tanım;

"bir meslekte doğru veya yanlış davranışlar konusunda rehberlik yapan ve uygun davranışların sınırlarını tanımlayan ahlâki kural veya kurallar" (Finks 1991:85).

şeklinde ifade edilmektedir. Araştırma konumuzla ilgili literatür incelenirken, meslek ahl k  kural ya da yasaları oluşturmanın ve bunlara uymanın "sosyal sorumluluk" olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Kuruluşların sosyal sorumluluğu, yasal ve etik sorumluluk standartlarını içermektedir (Miller ve Ahrens 1988:140). Sosyal sorumluluk etik bir konu olduğu için, toplumun yapısını oluşturan sosyal zorunluluklara ve anlaşmalara katılmayı gerektirmektedir. Etik ise, bu sorumlulukları içinde barındıran kurallar ile ilgilidir (Brenner ve Molender 1977:68). Sosyal sorumluluk anlayışının temelindeki etik kuramın

(2) "Conscience", *Encyclopaedia Britannica* 6 (1980), 804.

"insan hakları" olduğunu ileri süren Miller ve Ahrens (1988:140)'e göre, topluma hizmet görüşü bu kuramın açılımıdır. Bu doğrultuda kurumların, sosyal sorumluluk anlayışı içinde hareket etmesi, hem kendi amaçları bakımından iyi olanı, hem de hizmet verilen topluma saygı açısından doğru olanı seçmek anlamına gelmektedir. Bu anlam, sosyal sorumluluğa sahip meslek elemanlarının mesleki sorumluluğa yani görev bilincine de sahip oldukları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu cümleden hareketle, "görev bilinci" de bizce; "meslek ahlâkı kurallarının benimsenerek, bu kuralların yapılan işin her boyutuna yansıtılması" olarak tanımlanabilir. Bu yansıma içinde karar alma sürecinin toplumsal kapsayıcılığı önemlidir. Toplumsal kapsayıcılık, toplumda yer alan kurum dışı bütün unsurların bu sürece katılması anlamına gelmektedir.

Düşünce özgürlüğüne bağlı olarak açıklamaya çalıştığımız bu kavramlar ışığında, çalışanların meslek ahlâkının oluşumuna, temeli insan haklarına dayalı sosyal sorumluluk anlayışının kaynaklık ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Meslek ahlâkı ise, sosyal sorumluluğun bir açılımı olarak mesleki sorumluluğa sahip olunması ile gelişmekte ve bu durum, görev bilinci ile eşanlamlı olmaktadır. Bu kavramların genelinde insan haklarına saygı olmak üzere, toplumun düşünce özgürlüğüne hizmet edilmesinde yöneticilerin görev bilincine sahip olmalarının önemi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, kuruluşların ülkelerin demokratikleşme sürecine yaptıkları katkıların da bu şekilde gerçekleştiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

III. BÖLÜM

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ, KÜTÜPHANECİLİK VE GÖREV BİLİNCİ

III. 1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE KÜTÜPHANECİLİK FELSEFESİ

İnsanlarla bilgi kaynakları arasında temel unsur olan kütüphanelerin, görevlerini en etkin bir şekilde yapmaları için gerekli koşulları araştıran ve inceleyen bilim dalı olarak tanımlanan kütüphanecilik; bir bakıma bilimsel ve toplumsal araştırmaların daha kolay yapılması için gerekli ortamları hazırlamakla uğraşan evrensel bir iletişim bilimidir. Daha da açık şekliyle kütüphanecilik; bilgi kaynaklarının seçimi, sağlanması, düzenlenmesi ile gerekli görülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi yolunda amaç, ilke, yöntem ve sistemleri incelemektedir (Çakın 1989:61).

Bundan da anlaşılacağı gibi kütüphaneciliğin doğasında, bir araştırma ve inceleme etkinliği bulunmaktadır. Bu araştırma ve inceleme etkinliği içinde temel hedef, bilgi kaynakları, kütüphane ve toplum arasında varolan ilişkiyi sürekli ayakta tutabilmektir. Bu durum mesleğe aynı zamanda dinamizm kazandırmaktadır. Her sosyal bilim gibi kütüphanecilik de içinde bulunduğu toplumun özelliklerini objektif bir şekilde değerlendirerek, vereceği hizmetleri planlar ve bilimsel bir şekilde yorumlar. Bu yönüyle mesleğe dinamizm kazandıran en temel niteliğin toplum etkileşimi olduğu ortaya çıkmaktadır. Kütüphanelerin toplumla etkileşimi kütüphanecilik felsefesinin oluşumunda yapısal rol oynamıştır. Bu rol, kütüphanenin hizmet vermekle yükümlü

olduğu toplumun, bu hizmetlerin boyutlarını etkilemesi ve karşılığında insanlara; evde, okulda, işte veya başka bir yerde bulamadıkları bilgi kaynaklarının sunulması gibi son derece insancıl bir felsefi temelin üzerine oturtulmuştur. Kütüphanelerin toplumla etkileşimini anlayabilmek kütüphanecilik felsefesinin bilinmesini gerektirir. Kütüphanecilik felsefesinin birinci yararı;

"Kütüphane kurumuna toplumsal yapıda sağlam ve geniş bir statü kazandırarak, onun oldukça önemli eğitimsel ve yaratıcı değerlere sahip olduğu düşüncesini yerleştirmektir." (Çakın 1982:157).

Bu düşünce, kütüphanelerin toplumsal yapı içindeki yerinin "eğitimsel ve yaratıcı değerlere sahip bir konum" olarak değerlendirilmesi ve bunların halka kazandırılmasının gerekliliği açısından önemlidir. Bu önem; kütüphaneciliğin, yukarıda da belirttiğimiz gibi eğitim, iletişim, özgür zamanların değerlendirilmesi, eğlenme ve sonuçta toplumun entellektüel düzeyinin yükseltilmesi amacıyla hizmet etme olarak kendini gösterir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için kütüphanecilik bilimi, halk, çocuk, okul, üniversite ve araştırma kütüphanelerini çağdaş ve bilimsel bir şekilde yorumlar ve bu yönde hizmet vermelerini destekler.

Bu kadar değişik kütüphane türü ile birlikte hizmet vermeye çalışan kütüphanecilik biliminde felsefi bütünlüğün olması ve bu bütünlüğün meslek ahlâkına yansıtılması gerekmektedir. Mesleğin felsefi boyutlarını çok iyi tanımlayabilecek bir parolanın bu bütünlükte yerini alması önkoşuldur. Mesleğin felsefi boyutlarının tanımlandığı (Shera: 1972) bir çalışmada; "kütüphanenin en temel işlevi, kaydedilmiş bilginin değerini insanlık için artırmaktır" ifadesi geçmektedir. Bizce de, geçerli olan bu felsefi tanımlama, kütüphanelerin düşünce özgürlüğü için yüzyıllardır yaptıkları katkıların da anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bilgi durduğu yerde hiçbir işe yaramaz, kullanıldıkça değeri artar; kütüphaneler bilgiyi kaydederek ve insanlığın kullanımına sunarak değerini artırmaktadırlar. Bu felsefenin ahlâk bilimindeki yorumu ise, araştırmamız açısından dikkate değerdir. Ahlâk bilimi (Deontology) genel anlamda düşünce ve ifade özgürlüğüne taraftardır. Öyle ki bu durum, içeriklerine bakılmaksızın başkalarının

ifadelerine erişme ve düşüncelerin özgürce ifade edilmesi haklarının insanlar tarafından talep edilmesi esasına dayanır. Bu haklar, özgür ifade hakkı olduğu kadar bilgi edinme özgürlüğü hakkını da kapsamaktadır (Ward 1990:86).

Bu yönüyle, insanlara bilgilenme ve ifade özgürlüğü ortamını demokratik bir seçenek olarak hazırlayan kütüphaneler, hizmetlerinin doğal bir sonucu olarak düşünce özgürlüğü kavramının yerleşmesine yardımcı olmaktadır. Düşünce özgürlüğünün kütüphaneler ve kütüphanecilikle ilişkisi halk kütüphaneleri çerçevesinde incelendiği zaman ortaya daha somut sonuçlar çıkmaktadır.

III. 1. 1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE HALK KÜTÜPHANESİ

Düşünce özgürlüğüne ilişkin tanımlardaki ortak nokta; insanın gelişimi için düşüncelerini açıklamak zorunda olduğu ve bu açıklamanın en temel dayanağının da kişinin özgür iradesi olduğudur. Özgür iradesi ile düşüncelerini açıklayan insan, sorunlara demokratik yolları zorlayarak çözüm bulmaya çalışan insandır. Bu noktada insan düşüncelerinin, sosyal ve bilimsel dayanağa da gereksinimi bulunmaktadır. Bu gereksinim "bilgi edinme gereksinimi"dir. İnsan düşüncelerinin beslenmesi için en temel gereksinim olan "bilgi edinme"nin gerçekleşmesi her türlü bilgi kaynağına özgürce ulaşım ve yararlanma ortamının sağlanması ile olanaklıdır. Bu ortam, düşünce özgürlüğünün bilgi edinme veya bilgi sağlama özgürlüğü ile bir bütün olarak anlam kazandığını da ifade etmektedir. Bilgi edinme özgürlüğü ortamı olarak nitelendirilmesi gerektiğine inandığımız bu ortamı insanlığın hizmetine sunan demokratik kuruluşlar, halk kütüphaneleridir.

Halk kütüphanelerinde her türlü bilgi kaynağının bulundurulması ve halkın hizmetine ayırım gözetmeksizin sunulması, bu kuruluşların düşünce özgürlüğü ile öncelikli ilişkisini göstermektedir. Her tür düşün ve sanat ürünü olarak nitelendirilen bilgi kaynaklarının sağlanması ve hizmete sunulması "herkesin düşüncelere özgürce ulaşma hakkı"nın tanınması ile gerçek değerine kavuşur. Bilgi edinme hakkı veya özgürlüğünü insanlığa sunmakla belirgin bir hizmet

farkı ortaya koyan halk kütüphanelerinin bu yöndeki ayrıcalığı **Düşünce Özgürlüğü El Kitabı (ALA Intellectual Freedom Manual)** nda yer alan şu ifadelerle daha da netleşmektedir;

"Kütüphanenin işlevi toplumun bir başka kuruluşu tarafından yerine getirilemez. Gazeteler de bilgi sağlar, ancak bu bilgi sınırlı olup yayıncının bakış açısını yansıtır. Okullar da eğitir, bu da önceden hazırlanmış bir programa göre ve de yönetici ve eğitimcilerin uygun gördüğü koşullarda yapılır. Bunun karşısında kütüphanede, insan kendi yeteneğinin sınırları ile bilinenlerin sınırını ölçebilir" (IFM 1989:VIII).

Düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneleri arasındaki ilişkiyi daha somut olarak ortaya koymak için halk kütüphanesine ilişkin tanımlamaların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

III. 1. 2. HALK KÜTÜPHANESİNİN TANIMI VE AMAÇLARI

Halk kütüphanesi kavramının ortaya çıkış zamanı ve gösterdiği gelişme, dünyanın değişik bölgelerinde farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel evrimleri ile yakından ilişkili olan bu farklılık sonucu, halk kütüphanelerine ilişkin farklı tanımlamalar yapılmıştır. İncelendiği zaman fazlasıyla uzayabilecek olan bu tanımların araştırmamızın kapsamı gereği, uluslararası alanda kabul gören birkaçı verilmektedir. UNESCO VE IFLA'nın işbirliğiyle 2. kez kaleme alınan Halk Kütüphaneleri Bildirgesi (UNESCO Public Library Manifesto, 1973) ne göre halk kütüphanesi;

"eğitim, kültür ve bilgi için demokratik bir kuruluş; yaşam boyu süregelen evrensel eğitim, kültür ve bilgi için insanlığın yükselmesi anlayışı içinde, demokrasi inancının pratik bir göstergesi, insanın düşünce ve yaratıcı güçlerinin ifadesinin toplandığı ve herkese açık olan temel bir araçtır."

IFLA Halk Kütüphaneleri Kılavuzu (IFLA Guidelines for Public Libraries 1986:7) nda yapılan ve evrensel düzeyde geçerliliği amaçlayan bir başka tanımda da, halk kütüphanesi;

"yerel ya da bazı durumlarda merkezi yönetim ya da onun adına bir başka kurum tarafından kurularak, finanse edilen, ayırım gözetmeksizin kullanmak isteyen herkese açık olan bir kütüphane"

şeklinde tanımlanmaktadır. IFLA (1986: 57) tarafından yapılan bir başka tanımda yine halk kütüphaneleri;

"İnsan duygu ve düşüncelerinin kaydının ve yaratıcı hayal gücünün ifadesinin herkesçe özgür bir biçimde kullanılmasını sağlayan temel araçtır."

biçiminde anlatılmaktadır. UNESCO ve IFLA'nın işbirliğiyle, üçüncü kez kaleme alınan Bildirge (UNESCO Public Library Manifesto, November 1994) de halk kütüphanesi; "kullanıcılarına her tür bilgi ve enformasyonu gönüllü olarak sağlayan yerel bilgi merkezidir" şeklinde tanımlanmıştır. Halk kütüphanesi hizmetleri açıklanırken "ideolojik, siyasal ve dinsel sansüre ve ticari baskılara maruz kalmamalıdır" ifadesine de yer verilmiştir.

Halk kütüphaneleri konusunda Türkiye'de de çeşitli tanımlamalar, Ersoy (1966:1; 1983:1-2), Yurdadoğ (1974:31), Alpay (1982: XVII), Çapar (1987: 55), Keseroğlu (1989:30), Yener (1991:64) tarafından yapılmıştır. Türkiye'de kendi alanındaki en klasik tanıma olduğuna inandığımız için vermek istediğimiz halk kütüphaneleri, Ersoy (1983:1-2) a göre:

"Kadın - erkek her yaşta, her seviyede ve her meslekten okuyucunun çeşitli konulardaki fikir ürünlerinden ücretsiz ve serbestçe yararlanmasını sağlayarak bölgesinin kültürel, sosyal ve teknik kalkınmasına yardımcı olan kurumlardır."

Bu durumda halk kütüphanelerinin amaçları somut bir şekilde nasıl ifade edilebilir? Bu konuda da belirlenen değişik amaç türleri, Ersoy (1983:2-3), Murison (1988:5), Campbell (1988:14-19), UNESCO (1994), IFLA (1986: 57-58) bulunmaktadır. Ancak farklı hizmetler vermesi, ayrıca mali destek kaynaklarının her kütüphane sistemi için farklılıklar göstermesi nedeniyle, halk kütüphanelerinin evrensel olarak uygulanabilir amaç ve hedeflerinin bir anlatımı bulunmamaktadır. Ayrıca bir halk kütüphanesinin amaç ve hedeflerini belirlemek çok zor olmazken, büyük bir halk kütüphanesinin amaç ve hedeflerinin çerçevesini çizmek daha değişiktir (Campbell 1988:16-19). Halk kütüphanelerinin amaçlarındaki unsurların, araştırmacıların amaçlarına paralel olarak, ön plana çıkabildiği de gözönünde bulundurulduğunda, halk kütüphaneleri için geçerli olduğuna inandığımız en evrensel amaç veya hedefi yansıtacağı ve bu yönüyle araştırmamızın da amacına hizmet edeceği düşüncesiyle, **IFLA Halk Kütüphaneleri Kılavuzu** (IFLA 1986:58) nda yer alan ifade verilmektedir. Buna göre, halk kütüphanelerinin amacı;

"İnsanların fikirlerini oluşturmaya, yaratıcı ve eleştirici yeteneklerini, değerlendirme güçlerini geliştirmeye yardımcı olmaktır."

Halk kütüphanelerinin amaçlarını, en güncel şekliyle yansıtmasından dolayı, **UNESCO Halk Kütüphaneleri Bildirgesi**'nde yer alan amaçlar verilmektedir:

- 1- Küçük yaştan başlayarak çocuklarda okuma alışkanlığı yaratma ve bunu güçlendirme,
- 2- Bireysel ve kendi kendine eğitimi desteklemenin yanı sıra her düzeyde resmi eğitimi de destekleme,
- 3- Bireysel yaratıcı gelişme için fırsatlar sağlama,
- 4- Çocuk ve gençlerin hayal gücü ve yaratıcılığını canlandırmak,
- 5- Kültürel miras duyarlılığını; sanattan, bilimsel başarı ve yeniliklerden haberdar edinilmesini teşvik etmek,
- 6- Bütün uygulamalı sanatların kültürel anlatımlarına erişimi sağlama,
- 7- Kültürlerarası diyalogu geliştirme ve kültürel çeşitliliği hoşgörme,

- 8- Sözlü geleneği destekleme,
- 9- Bütün vatandaşların her çeşit yerel topluluğa ait bilgilere erişimini garanti altına alma,
- 10-Yerel düzeydeki girişimcilere, derneklere ve ilgi gruplarına uygun bilgi hizmetleri sağlama,
- 11-Bilgi ve bilgisayar okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesini kolaylaştırma,
- 12-Bütün yaş grupları için edebi etkinlik ve programları destekleme ve bunlara katılma, ve gerekirse bu tür etkinlikleri başlatma."

(UNESCO Public Library Manifesto 1994)

Halk kütüphaneleriyle ilgili olarak yukarıda verilen tanım ve amaçlara ilişkin açıklamalardan sonra aşağıda ifade etmeye çalıştığımız sonucun, halk kütüphanelerinin ortak amacını açıklayabildiğine inanmaktayız. Bize göre, halk kütüphanelerinin ortak amacı;

- 1- Halka açık ve kolay ulaşılabilir olması,
- 2- Halkın eğitilmesi için uygun ortamlar hazırlanması,
- 3- Toplumsal sınıf, etnik yapı veya diğer farklılıkları gözetmeksizin ve halk üzerinde baskı yapmadan karşılıksız hizmet verilmesi,
- 4- Demokratik geleneklerin oluşmasına katkıda bulunan temel kültürel kuruluşlardan biri olması,
- 5- Bu yönüyle düşünce özgürlüğünün gerçekleşmesi için gerekli olan bilgi edinme özgürlüğü ortamını sağlamaya çalışmasıdır.

Özünde düşünce özgürlüğüne verdiği hizmet açısından karşımıza çıkan halk kütüphanelerinde verilen hizmetlerin boyutları için, tabanı demokrasiye dayalı belirli ölçüler geliştirilmiş olup; bunların bir bölümü evrensel düzeyde etkiler yaratan bildirgeler halinde bir bölümü de meslek ahlâkı yasası olarak ilan edilmiştir. Bu konudaki örnekler incelenmeden önce halk kütüphanelerinin karşısına çıkan sansür el-gelinden söz edilecektir.

III.2. SANSÜR VE HALK KÜTÜPHANELERİ

Kütüphanecilik açısından düşünce özgürlüğü ve sansürü inceleyen bir çalışmada Sağlamtuç, (1991:93) kütüphaneciliğin toplum

açısından önemini şöyle vurgulamaktadır;

"ancak her türlü görüşü öğrenen, istediği bilgiye kısıtlanmadan ulaşabilen bireyler demokrat, özgür bir toplumu oluştururlar. Bu da dünya barışı ve insanların mutluluğu anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda okuma özgürlüğüne kavuşan, dolayısıyla okuma alışkanlığı edinen insanlar kendilerini yönetecek olanları da bilinçli bir şekilde seçebileceklerdir."

Bilgiyi halkın kullanımına sunmak gibi genel kapsamlı bir amaca hizmet eden kütüphaneciler ve özelinde halk kütüphanecileri, bu amacı gerçekleştirirken kullanıcılarının haklarını korumak ve saygı göstermekle yükümlüdür. Kullanıcı haklarının korunması konusu genellikle "sansür" sorunuyla karşılaşıldığında ortaya çıkmakta ve bu durum mesleki bir sorun olarak kabul edilmektedir.

III. 2. 1. SANSÜR GELMEDEN YAPILACAK İŞLER

Mesleklerinin amacının, kişilere bilgiyi ulaştırarak toplumun bilinçlenmesine ve dolayısıyla düşünce özgürlüğünün gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak olan kütüphaneciler sansür konusunda da bazı önlemler almışlardır. Bir "El Kitabı" şeklinde hazırlanan önlemler kütüphane hizmetlerindeki süreğenliği sağladığı gibi, sansüre karşı savunma arenasını da genişletmektedir.

Kısaca "Sansür Gelmeden Yapılacak İşler" olarak tanımlanan (IFM 1989:169) yazılı politikanın özellikleri; kütüphanenin ciddi bir iş akışına sahip olduğunu göstermesi, amacı, hedefi ve toplumdan beklentileri hakkında kuşku ve kargaşaya yer vermeyecek bir görünüm yansıtması, kütüphane çalışmaları hakkında herkese güven vermesi, kişisel kaygılardan uzak olması, kütüphane performansının gelişimi hakkında halka fikir vermesi, kütüphanenin verimliliğini artırması, potansiyel sansür olaylarını etkisiz hale getirmesi, şeklinde açıklanmaktadır.

Bu doğrultuda sansür gelmeden yapılacak işler IFM (1989: 171-178) ye göre; kütüphanenin yayın seçim politikasının yazılı olarak hazırlanıp ilgili makamlara onaylatılarak, resmi nitelik kazandırılması ve bunda kütüphanecinin sorumluluk ve yetkilerinin belirlenmesi, kullanıcı grubunun niteliğinin saptanması, koleksiyonun özellikleri ve güncel koleksiyon hakkında gelebilecek bir itirazı, şikayeti meslek ilkelerine uygun olarak çözebilmek için saptanacak sürecin planlanması, kütüphanenin verdiği hizmetin amacını, özelliklerini, niteliğini halka açıkça yansıtabilecek bir halkla ilişkiler programının hazırlanması ve bunun için her türlü kitle iletişim aracının kullanılması gerekmektedir.

Bu önlemler hem halkla ilişkiler kurarak bütünleştirici olmaya çalışmak, hem de resmi makamlara hizmetin niteliğini anlatarak onların da halkın yararına olan etkinlikleri anlayıp benimsemeleri için gereklidir (Sağlamtuñ 1991:94-95).

III. 2. 2. SANSÜR GELDİKTEN SONRA YAPILACAK İŞLER

Kütüphanecilerin mesleklerinin amacının bütün yayınları ayırım gözetmeksizin kullanıcıların hizmetine sunma düşüncesi olduğunun bilincinde olmaları elbetteki sansür uygulamalarını engelleyememektedir. Kütüphaneciler nasıl ki, sansür gelmeden bazı önlemler almaya çalışıyorlarsa, herşeye karşın önlenemeyen bir sansür olayının olumsuz etkilerini en aza indirecek etkinlikleri de planlamışlardır.

IFM (1989:223) ye göre bunun için iki temel kural vardır: Bunların ilki, paniğe kapılmaması, ikincisi de sansüre maruz kalan kütüphane veya kütüphanecinin son sözü elinde tutmaya çalışmasıdır. Yani kütüphaneci ALA/IFC veya Okuma Özgürlüğü Vakfı (Freedom to Read Foundation FRF) ndan yardım isteyerek sorunun hızlı bir şekilde ve mesleki ilkelerden sapmaksızın çözülmesi yoluna gitmelidir.

Her sansür olayının, kendine özgü bir geçmişi vardır. Kütüphaneciler genel olarak, bu duruma göre taktiklerini belirlemektedir. ALA/IFC tarafından önerilen "Sansür Geldikten Sonra

Bu doğrultuda sansür gelmeden yapılacak işler IFM (1989: 171-178) ye göre; kütüphanenin yayın seçim politikasının yazılı olarak hazırlanıp ilgili makamlara onaylatılarak, resmi nitelik kazandırılması ve bunda kütüphanecinin sorumluluk ve yetkilerinin belirlenmesi, kullanıcı grubunun niteliğinin saptanması, koleksiyonun özellikleri ve güncel koleksiyon hakkında gelebilecek bir itirazı, şikayeti meslek ilkelerine uygun olarak çözebilmek için saptanacak sürecin planlanması, kütüphanenin verdiği hizmetin amacını, özelliklerini, niteliğini halka açıkça yansıtabilecek bir halkla ilişkiler programının hazırlanması ve bunun için her türlü kitle iletişim aracının kullanılması gerekmektedir.

Bu önlemler hem halkla ilişkiler kurarak bütünleştirici olmaya çalışmak, hem de resmi makamlara hizmetin niteliğini anlatarak onların da halkın yararına olan etkinlikleri anlayıp benimsemeleri için gereklidir (Sağlamtuñ 1991:94-95).

III. 2. 2. SANSÜR GELDİKTEN SONRA YAPILACAK İŞLER

Kütüphanecilerin mesleklerinin amacının bütün yayınları ayırım gözetmeksizin kullanıcıların hizmetine sunma düşüncesi olduğunun bilincinde olmaları elbetteki sansür uygulamalarını engelleyememektedir. Kütüphaneciler nasıl ki, sansür gelmeden bazı önlemler almaya çalışıyorlarsa, herşeye karşın önlenemeyen bir sansür olayının olumsuz etkilerini en aza indirecek etkinlikleri de planlamışlardır.

IFM (1989:223) ye göre bunun için iki temel kural vardır: Bunların ilki, paniğe kapılmaması, ikincisi de sansüre maruz kalan kütüphane veya kütüphanecinin son sözü elinde tutmaya çalışmasıdır. Yani kütüphaneci ALA/IFC veya Okuma Özgürlüğü Vakfı (Freedom to Read Foundation FRF) ndan yardım isteyerek sorunun hızlı bir şekilde ve mesleki ilkelerden sapmaksızın çözülmesi yoluna gitmelidir.

Her sansür olayının, kendine özgü bir geçmişi vardır. Kütüphaneciler genel olarak, bu duruma göre taktiklerini belirlemektedir. ALA/IFC tarafından önerilen "Sansür Geldikten Sonra

Yapılabilecek İşler" (IFM 1989:223-224) şöyle özetlenmektedir. Sorun yerel bir kütüphaneyi ilgilendiriyorsa, bütün personel sorun hakkında bilgilendirilmeli, gerekiyorsa düşünce özgürlüğü ile ilgili eğitim verilerek bu konudaki inançları pekiştirilmelidir. Kütüphanede düşünce özgürlüğü ile ilgili olarak halkı aydınlatma programları başlatılmalı; bütün kullanıcılara ve basın temsilciliklerine **Kütüphane Hakları Bildirgesi (Library Bill of Rights 1980)** ve ilgili bildirdilerden gönderilmelidir. Yerel veya ulusal basın olaydan haberdar edildikten sonra bütün medya açıklamaları izlenmeli; kütüphanelerin toplumun tüm üyelerinin bilgiye özgür erişiminden sorumlu oldukları vurgulanmalıdır. Radyo veya televizyon kuruluşlarında konuşma programlarına katılmalı ve başka katılımcılar sağlanmalıdır. Krize olumsuz tartışmalar ile değil diyalog yolu ile kabul edilebilir ve ilkeli bir çözüm bulunmasına çalışılmalıdır. Yasal işleme başvurma söz konusu ise, durum derhal Okuma Özgürlüğü Vakfı (Freedom to Read Foundation) na (FRF) iletilmeli, Vakfın avukatlarından yardım istenmelidir. Sorun çözüme kavuşturulduğunda, bu sürece destek veren bütün kişi ve kuruluşlara teşekkür edilmeli; sorun devam ediyorsa destekçilerle arada varolan bilgi akışı sürdürülmelidir, sorun çözüme kavuşturulduğunda, sorunla ilgisi olan bütün kişi ve kuruluşlarla birlikte sorunun ele alınış tarzı ve ileride geliştirilecek stratejiler hakkında görüşmek üzere toplantı yapılmalıdır.

Sansürün gelmesini önlemek veya geldikten sonra mücadele etmek kütüphanecilik açısından değerlendirildiğinde, işin içine mesleki sorumluluk bilinci girmektedir. Yukarıda anılan işler bizim görev bilinci olarak nitelendirdiğimiz, mesleki sorumluluk bilincine sahip kütüphaneciler sayesinde gerçekleşmektedir. Demokratikleşmemiş ülkelerde bunların tam tersi uygulamaları görmek olasıdır. Merrett (1988:181) Güney Afrika'da, ırkçı beyaz azınlık döneminin en katı uygulamalarının yaşandığı yıllarda sansürün kütüphanecileri ve kütüphaneleri ne şekilde etkilediğini şöyle açıklamaktadır;

"Güney Afrika'da sansür, politikaya bağlı kurumlarla ilişkili çeşitli düzenlemeleri içeren, kütüphaneleri de etkisi altına alan bir terim olarak algılanır. Sansür özellikle akademik çalışmalara olumsuz etki yapmış ve kütüphaneleri de bu yönüyle tahrip etmiştir. Güney Afrika'nın bugünkü portresinde kütüphaneci için "kurban" ve "işbirlikçi" olmak üzere iki model ortaya

çıkılmaktadır. Bu model, kütüphanecilerin genel olarak ilkesiz olduğu ve uluslararası standartlara aldırmadığını göstermektedir. Sansürün bu kadar zarar verdiği Güney Afrika'da **insan hakları kütüphanecileri** demokratik gelenekler içinde mesleğe yeni bir ruh kazandırmanın tek etkili çözüm olduğu konusunda birleşmektedir.

Sansürün özellikle demokratikleşmemiş veya az gelişmiş ülkelerde insana vermiş olduğu zararı göstermesi açısından seçtiğimiz ve bize göre çarpıcı olan bu örnek, bir mesleğin elemanlarını içine düşürdüğü durum açısından da düşündürücüdür.

III . 2. 3. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN LOBİ OLUŞTURMA

Düşünce özgürlüğünün değişik çevrelerce benimsenmesi için kütüphaneciler tarafından oluşturulan "lobicilik" genel anlamda, vatandaşların yasa koyucuları belli bir sorunu desteklemeye ikna etme yollarını aradıkları bir süreç olarak tanımlanmaktadır (IFM 1989:219). Kütüphanecilik açısından düşünce özgürlüğü için "lobi oluşturma", sonu olmayan sürekli bir görevdir.

Bu süreklilik içinde en önemli etkinlik, kütüphaneleri destekleyen kişi veya kuruluşların düşünce özgürlüğü üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisi olan yasal önlemlerin lehine veya aleyhine harekete geçirilmesidir. Böyle durumlarda, demokratik baskı oluşumları söz konusu olmaktadır. 1980'lerde ABD'de yükselen muhafazakârlık akımı sonucu halk ve okul kütüphanelerinde uygulanan sansüre karşı oluşturulan "Moral Majority" grubu, halk kütüphanelerindeki sansür uygulamalarına karşı bir eylem planı hazırlamıştır. Planın başlık ve alt başlıkları;

- "I. Laikliği savunmak,
 - ii.Yaratıcılık ve gelişim
 - iii.Liberalizm ve sansür
- II. Kitap seçimi karşısında sansür
 - i.Dengeli koleksiyon sorunu

III.Sansürlenene yayınlar ve çocuk hakları
 i.Bilgiye erişimde çocuk hakları"
 (Abbott 1990:44).

sorunlarından oluşmaktaydı. Düşünce özgürlüğü konusunda eylem planı hazırlayan bir diğer kuruluş da "Article 19" dur. Düşünce ve ifade özgürlüğü konusunda uluslararası bir kuruluş olan "Article 19" un en son gözlemleri arasında ifade özgürlüğü kısıtlamaları, basın sansürü ve hükümetlerin medyayı doğrudan kontrol altına almak istemeleri bulunmaktadır. En temel insan hakları ihlalleri olarak nitelenen bu olumsuzluklar karşısında daha aktif bir tutum belirlemek için Kuruluş tarafından geliştirilen strateji kısaca;

"a-insan hakları ihlallerindeki artışlar karşısında etkili uyarılar yapmak için çok spesifik bir enformasyona sahip olmak,
 b-Bu enformasyon ile güçlü bir ağ oluşturarak ifade özgürlüğünü sağlamaya dayalı bir eylem planı hazırlamak"(D'Souza 1995:90).

şeklinde özetlenmektedir. Demokratik baskı oluşumları veya yaygın deyimıyla baskı grupları söz konusu olunca bu grupların içinde en başta Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) akla gelmektedir. Eroğul (1995:3-4)a göre STÖ'ler;

"1-Birer baskı kümesidir. Siyasal partilerden ayrımlı olarak, amaçlarını gerçekleştirmek için siyasal erki ele geçirmeyi değil etkilemeyi erek edinirler,
 2-Yönetimden bağımsızdır. Ortam elverişliyse yönetimle işbirliği yapabilirler. Böyle bir işbirliği, iki taraf için de yararlıdır. Ancak yönetimin buyruğuna girdikleri an STÖ niteliklerini yitirirler."

Bu açıklamalar ışığında denilebilir ki, STÖ'lerin yönetimleri lobi oluşturarak etkilemeleri en temel demokratik baskı araçları olmalarının kanıtıdır. IFLA tarafından 1995 yılında oluşturulan Bilgiye Erişim ve İfade Özgürlüğü Komitesi (Committee for Access to Informa-

tion and Freedom of Expression: CAIFE) nin de, bu felsefede hizmet vermesi beklenmektedir. Otuziki ülkeden birer temsilcinin seçildiği CAIFE'nin hazırlamakta olduğu Bildirge, 1997 yılında IFLA'nın bu konudaki resmi görüşü olarak yayımlanacaktır. IFLA'nın diğer STÖ'lerde olduğu gibi örgütlü bir kuruluş olarak, uluslararası niteliğe sahip olma özelliğini de kullanıp, eğitilmiş personeli ve enformasyon sistemlerini harekete geçirmesi "ifade özgürlüğü için bir güç" (D'Souza 1995:93-94) halinde ortaya çıkması gerekliliğinin bu alanda çalışacak özel bir Komite oluşumunu hızlandırdığına inanmaktayız.

Demokratik baskı araçları olarak düşünce özgürlüğü konusunda lobi yapması gereken mesleki kuruluş veya derneklerin bu işi nasıl yapacakları da belirlenmiştir. Düşünce özgürlüğü konusunda etkili lobıcılık yapabilmek için geliştirilen bazı öneriler (IFM 1989:219-220) özetlendiğinde; kütüphaneleri ve düşünce özgürlüğünü destekleyen kişi ve kuruluşların iyi tanımlanarak gerek duyulduğunda iletişim kurulması için isim ve adreslerini içeren bir dosya tutulması, Devletin üst kadrolarında görev yapan ve konuya duyarlı kişilerle düzenli iletişim kurulması, yazılı politikaların olduğundan emin olmak için meslektaşlarla ilişkilerin düzenli bir şekilde yürütülmesi, yasa koyuculara gerekçe ve nedenlerle gidilmesi, sansürcüler gibi duygusal olma hatasına düşülmemesi, bu konuda destek verenlerle vermeyenlerin iyi tanınması için iletişim kurulacak yetkililerin ahlâki ve felsefi tavırlarına karşı uyanık olunması, herhangi bir sorun olduğunda destekleyenleri uyurabilmek için güncel bir telefon listesi oluşturarak, çeşitli oturumlarda her an görüş bildirecek çekirdek bir grubun hazır tutulması, yasa koyucular oturum halindeyken verilen tüm yasa önerilerinin izlenmesi, gerekiyorsa diğer grup lobcileri ile bağlantı kurulması, yasa koyucuların seçilmesi, yasama organının hangi üyelerinin kütüphane ve düşünce özgürlüğünü desteklediklerini, ne dereceye kadar desteklediklerini belirten ve desteklemeyenlerin isimlerinin yer aldığı bir dosyanın tutulması, biçiminde özetlenerek, lobiciliğin en zor yanının her şeye karşın zamanlarını lobiciliğe ayıracak insanların bulunmaması olduğu vurgulanmaktadır.

III. 3. ÇEŞİTLİ ÜLKELERE AİT BELGELERDE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ, SANSÜR VE MESLEK AHLÂKI

Düşünce özgürlüğü ve sansür konusunu kütüphanecilik açısından değerlendiren belgelerin başında **Kütüphane Hakları Bildirgesi (Library Bill of Rights)** gelmektedir. Amerikan Kütüphane Derneği (ALA) tarafından 1939 yılında kabul edilen, Derneğin düşünce özgürlüğü konusundaki temel politikasının (IFM 1989:3) saptandığı **Kütüphane Hakları Bildirgesi**, meslek ahlâkının düşünce özgürlüğü ve sansür ağırlıklı boyutlarını içermektedir. Des Moines Halk Kütüphanesi Müdürü Forrest Spaulding tarafından, Eugene O'Neill'in "Ufkun Ötesi" ve John Steinbeck'in "Gazap Üzümleri" isimli romanlarına "yazarlarının sosyal konulardaki görüşlerinin ahlâki değerlere aykırı olduğu" (Krug ve Harvey 1989:XVI) gerekçesiyle uygulanan sansür nedeniyle kaleme alınan Bildirge (Berninghausen 1982:65), yazar ve kullanıcı haklarını savunduğu gibi kaynak seçimi ve düşünce özgürlüğü konularına da meslek ahlâkı açısından yaklaşmaktadır. Özellikle, kütüphaneye kaynak seçiminde dil, din, cinsiyet, ırk, politik görüş vb. ayrımların kabul edilmediği Bildirge, 1940 yılında ALA bünyesinde kurulan Düşünce Özgürlüğü Komitesi (Intellectual Freedom Committee) tarafından;

"Kütüphane kullanıcılarının düşünce özgürlüğünü korumanın kütüphanecilerin sorumluluğunda olduğu bilincini vurgulayan en temel mesleki bildirge olarak" (Krug ve Harvey 1989: XVI).

meslek üyelerine duyurulmuştur. Komite, Bildirge'yi 1948, 1961, 1967 ve 1980'de gözden geçirerek yeniden yayımlamıştır.

ALA tarafından 1939 yılında kabul edilen, 1975 ve 1981 yılında gözden geçirilen ilk adıyla Meslek Ahlâkı Bildirgesi (Statement on Professional Ethics) nin giriş bölümünde, kütüphanecileri mesleklerini icra ederken yönlendiren ilkelerin düzenlenmesi ve bunları kamuoyuna duyurmanın önemi vurgulamaktadır. Ahlâk Kuralları başlığı ile sıralanan 6 maddenin, kütüphanecilik mesleğinin sosyal ve kurumsal çevre içindeki etkileşimlerinden kaynaklanan değişimleri yansıtmakta

olduğu da vurgulanmıştır. Gerekli görüldükçe tartışılabileceği ve gözden geçirileceği de açıklanan Bildirgede, bilginin denetlenmesi, seçimi, düzenlenmesi, korunması ve yayımının kütüphanecilerin en anlamlı işleri olduğunun vurgulanmasından sonra devamla;

"bilgili vatandaş kitlesi temeline dayanan bir politik sistemde kütüphaneciler, düşünce özgürlüğüne ve bilgiye özgürce erişime kendini adanmış bir mesleğin üyesidirler. Bizim şimdiki ve gelecek kuşaklara bilgi ve düşüncelerin özgürce akışını sağlamak için özel bir sorumluluğumuz vardır"

denilmektedir. Bildirgenin 2. maddesinde;

"Kütüphaneciler kütüphane materyallerine sansür uygulamak isteyen grup ve bireylerin tüm çabalarına karşı çikmaldırlar"

ifadesiyle de düşünce özgürlüğüne saygı ve bağlılık açıklanmaktadır. Amerikan Kütüphane Derneği tarafından en son 28 Haziran 1995 tarihinde gözden geçirilen Bildirge, bütünüyle **Ahlâk Kuralları (Code of Ethics)** adını almıştır.

1950 yılında New Jersey kütüphanelerinde bulunan bazı yayınların komünist düşüncelere yer verildiği gerekçesiyle damgalanarak, depolara kaldırılması isteğinin Amerikan Devriminin Oğulları (Sons of the American Revolution) isimli dinsel bir kuruluş tarafından kütüphanelere iletilmesi (IFM 1989:27) nedeniyle ALA tarafından başlatılan bir girişim sonucu hazırlanmıştır. Derneğin konuyla ilgili çalışmaları sonucunda yayınların damgalanmaması ancak, kütüphanelerdeki diğer yayınlardan ayrı bir bölüme konulması ve yazılı başvurularla kullanılabilmelerine karar verilmiştir. ALA tarafından 13 Temmuz 1951 tarihinde hazırlanan, 25 Haziran 1971 ve 1 Temmuz 1981 tarihlerinde gözden geçirilen **Damgalama Bildirgesi (Statement of Labeling)** nin son şeklinde;

"Damgalama işlemi, Kütüphane Hakları Bildirgesi'ni ihlal ettiği, okuyucuları aşağıdaki nedenlerle kütüphane materyallerine karşı önyargılı eğilime sürüklediği için Amerikan Kütüphane Derneği, damgalama tekniklerine karşıdır."

denilerek; damgalamanın, okuyucuyu önyargıya sürükleyen bir sansür aracı olduğu, herkesin kendi ahlâki değerlerine göre damgalama yapmalarının, adaletsizliği ve eşitsizliği doğuracağı, kütüphanede her tür yayının bulunmasının bunlarda yer alan düşüncelerin kütüphane tarafından savunulacağı veya kabul edileceği anlamına gelmeyeceği vurgulanmıştır (IFM 1989: 32).

1953 yılında kütüphanelere uygulanan politik baskılar sonucu Kütüphane Hakları Bildirgesi'nin temel ilkelerine dayanarak düşünce özgürlüğünü savunan **Okuma Özgürlüğü Bildirgesi, (Freedom to Read Statement)** ALA ve AAP (American Yayıncılar Derneği) nin ortak çabalarıyla hazırlanarak kamuoyuna duyurulmuştur. Mc Carthy döneminin sansürcü uygulamalarının (Busha 1970:70) yoğun olduğu yıllarda yayımlanan Bildirge, yazar, yayıncı ve kütüphaneciler tarafından düşünce özgürlüğünün gerçekleşmesi için okuma ve yayınlama özgürlüğü ortamının oluşmasını sağlamak amacıyla ilan edilmiş ve sansürün kabul edilmediği yönünde yeni bir açıklama olmuştur. Bildirge, 3 Mayıs 1953 tarihinde yayımlandıktan sonra 1972'de gözden geçirilmek zorunda kalmıştır (IFM 1989: 81, 91). Buna gerekçe olarak 60'lı yılların sonunda ABD'de meydana gelen toplumsal olaylar gösterilmektedir.

Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi (Intellectual Freedom Statement) Kütüphane Hakları Bildirgesi'nin bir yorumu niteliğinde olup, ALA'nın politika bildirgelerinin tümünü içeren en kapsamlı Bildirgedir. Özellikle 1970'lerde Amerikan halkının sosyal yapısındaki değişikliklerin artması ve toplumda tatsizliklerin ve tutuculuğun yükselmesi nedeniyle ortaya çıkan sorunların olumsuz yönlerinin, kütüphane hizmetlerini etkileyebileceğinin ALA tarafından önceden tahmin edilmesi üzerine (IFM 1989:96) IFC'ye verilen talimatlar doğrultusunda 1971'de hazırlanmıştır. Kökeni 1944 yılındaki kitap yasaklamalarına kadar inen Bildirge'nin giriş bölümü; "özgür insanların mirası bizimdir" cümlesiyle başlamakta ve ABD Anayasası'nda

yer alan temel haklara atıfta bulunmaktadır. Temel haklar arasında özellikle ifade özgürlüğünün "ana özgürlük" olarak kabul edilmesi ve bu nedenle; "farklı görüşlerin yayımlanma hakkı olduğu ve bu görüşlere sınırsız erişim hakkının bulunduğu" vurgulanarak hizmet verilirken kütüphanecilerin yayınları "herhangi bir önyargı olmaksızın herkesin kullanımına sunmaktan sorumlu oldukları" belirtilmiştir.

İngiliz Kütüphane Derneği (LA) tarafından 1963 yılında "**Lady Chatterley'nin Aşığı**" romanının yayıncısı hakkında yürütülen soruşturmaya tepki olarak yayımlanan, 1978 ve 1989 yıllarında gözden geçirilen **Sansür Bildirgesi, (Censorship: Policy Statement)** İngiliz kütüphanecilerinin sansür hakkındaki düşüncelerini maddeler içermeyen bir metin halinde ifade ettikleri yazılı bir politikadır.

Mesleki Davranım Kuralları, (Code of Professional Conduct) İngiltere'de sansür karşısındaki sorunların aşılabılmesinde bir kolaylık sağlaması amacıyla çıkarılmıştır. LA'in, sansür konusuna verdiği önem 1948'lere kadar inmektedir. Dernek bu tarihten beri açıkladığı görüşlerle, sansüre karşı olduğunu belirtmiş ve bu etkinlikler 1983 Mesleki Davranım kuralları'nın kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır (Atkins 1988:103).

LA tarafından Kasım 1984'te ilan edilen **Bilgi Edinme Özgürlüğü Bildirgesi (Freedom of Information: Policy Statement 1984)** nin ilk maddesi;

"Kütüphane Derneği, demokratik toplumların ülkelerindeki yönetim hakkında ve bireylerin kamu kurumlarında muhatap oldukları işlemler ile ilgili olarak her türlü bilgiye özgürce sahip olabilmemesinin gerektiğine inanmaktadır. Dernek, ulusal güvenlik ve kişiye özel konularda istisnalar olması gerektiğini kabul etmektedir"

ifadesiyle başlamaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilgili maddelerine de atıfta bulunan Bildirge'nin 4. maddesinde; dernek her şekildeki sansüre karşı tavır almıştır. 1963 yılında **Lady Chatterley'nin Aşığı** romanının yayıncısına karşı yürütülen soruşturma buna örnektir. Yasanın öngördüğü sı-

nıflamalar hariç, kütüphane hizmeti sağlayanlara bilgiye erişim ile ilgili hiç bir sınırlama getirilmemelidir, açıklamasında bulunulmaktadır.

Kanada Kütüphane Derneği (Canadian Library Association: CLA) tarafından 27 Haziran 1974 tarihinde onaylanan, 17 Kasım 1983 ve 18 Kasım 1985'de değişiklikler yapılan **Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi (Intellectual Freedom-Position Statement)**, genel anlamda Kanada'daki kütüphanelerin düşünce özgürlüğünün geliştirilmesi ve kurumlaştırılmasındaki öneminin vurgulandığı, aynı zamanda kütüphanelerin toplumsal değerler dışında olan, toplum tarafından kabul görmeyen bilgi ve düşünce eylemlerinin bütün ifadelerine erişimi kolaylaştırma sorumluluklarının olduğunun kabul edildiği ve bu sorumluluğu yerine getirmek için en geniş kapsamlı yayınların alınarak sunulmasıyla en anlamlı kamu hizmetinin gerçekleştirildiği kuruluşlar olduğunu açıklayan temel belgedir.

CLA tarafından Haziran 1976'da kabul edilen **Ahlâk Kuralları Bildirgesi (Code of Ethics-Position Statement)**, Dernek üyelerinin 4 maddeden oluşan Bildirge'ye uymak için ayrı ayrı ve toplu olarak sorumlulukları olduğunu vurgulamaktadır.

Avustralya Kütüphane Derneği (Australian Library and Information Association: ALIA), tarafından 1971'de kabul edilen, 1979 ve 1985'de değişiklikler yapılan **Okuma Özgürlüğü Bildirgesi (Statement on Freedom to Read)** nin, demokratik bir toplumda okuma özgürlüğünün, vatandaşların ancak herhangi bir bilgi veya düşünceye kitaplar ve diğer bilgi kaynakları yoluyla erişmeleri sayesinde korunabileceği inancıyla hazırlandığı ve Bildirgeyi oluşturan ilkelerin kütüphanecilerin yükümlülük ve sorumluluklarının temel özelliği olmasının kabul edilerek onaylandığı ifade edilmektedir.

Güney Afrika Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim Enstitüsü (South African Institute for Librarianship and Information Science: SAILIS) Ahlâk ve Mesleki Etik Komitesi (Standing Committee for Ethics and Professional Ethics) tarafından taslağı oluşturulan (Walker 1996:4), Mart 1986 da yayımlanan **Mesleki Davranım için Ahlâk Kuralları (Code of Ethics for Professional Conduct)** na 1995 Eylülünde son şekli verilmiştir. Kurallarda, genel olarak kayıtlı bilgilerden, herkesin ola-

bildiğince yararlanmasının kütüphaneci ve bilim adamlarının amacı olduğu ifade edilmektedir.

Sıralamaya çalıştığımız belli başlı bildirgeler dışında, ABD'de 1966 da çıkarılan **Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası (Freedom of Information Act)** (Feinberg 1989:345); Kaliforniya Kütüphane ve Kütüphaneci Dernekleri (CLA/CSL) tarafından 1976 da ortak hazırlanan **Mesleki Sorumluluk Taslak Bildirgesi (Draft Statement of Professional Responsibility)**; 1984'te American Bilgibilim Derneği (American Society for Information Science: ASIS) tarafından geliştirilen **Ahlâk Kuralları (ASIS Code of Ethics for Information Professionals)** (Barnes 1990:25) bulunmaktadır. İngiltere'de ise, **Bilgiye Erişim: Bilgiye Erişim İçin Bazı İlkeler (Information Access: A Set of Principles for Access to Information)**; Kanada da, **Vatandaşların Bilgi Veri Bankalarına Erişimi-Özel Yaşama Saygı Bildirgesi (Citizenship Access to Information Data Banks-Rights to Privacy-Position Statement)** de bulunmaktadır.

Bildirgeler ortak özellikler açısından 9 madde altında toplanmaktadır:

- 1- Bilgi kaynaklarının hizmet verilen yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda seçilmesi,
- 2- Çoğunluğun görüşlerine ters düşen de dahil olmak üzere, farklı görüş ve ifadeleri içeren yayınlara da kütüphanede yer verilmesi,
- 3- Yayınların yaratıcılarının kökeni ya da görüşleri nedeniyle rafdardan kaldırılmaması,
- 4- Sansüre karşı çıkılması,
- 5- Okuyucuların kütüphaneyi kullanma hakkının köken, ırk, yaş ve kişisel görüşleri nedeniyle yasaklanmaması,
- 6- Kütüphanenin salonlarının değişik görüş ve inançları savunan kişi ya da gruplara ayırım gözetmeden açılması,
- 7- Bilgiye serbest erişimi sınırlayan yasa ve yönetmeliklerle mevcut her türlü yasal araçları kullanarak mücadele edilmesi,
- 8- Düşünsel mülkiyet haklarına saygı duyulması,
- 9- Kullanıcılara ait bilgilerin gizliliği.

III. 4. MESLEK AHLÂKINI OLUŞTURAN TEMEL İLKELER

Düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği ilişkisini incelerken karşımıza çıkan temel hareket noktası, düşünce özgürlüğü bilincine sahip olunması ve bu bilincin meslek ahlâkını oluşturan unsurlardan biri olması gerektiğidir. Görev bilinci ile yaşama kazandırılacak olan meslek ahlâkı ilkelerinin yanı sıra, düşünce ve okuma özgürlüğü ile ilgili bildirgelerde düşünce özgürlüğünün kabulü ve farklı olan düşüncelere anlayış gösterilmesi tartışmasız bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir.

Düşünce ve okuma özgürlüğü ile meslek ahlâkı ilkeleri düşünce özgürlüğü ekseninde incelendiği zaman hepsinde ortak olan hususlar aşağıdaki başlıklar halinde genellendirilebilir:

- 1- Yayın Seçimi,
- 2- Kullanıcı Bilgilerinin Gizliliği,
- 3- Bilgi Edinme Özgürlüğü,

Konu bu başlıklar altında toparlanmaya çalışılarak genel bir yorum gidilecektir.

III . 4. 1. YAYIN SEÇİMİ

Kütüphanelere yayın seçimi söz konusu olduğu zaman halk kütüphanelerinin bu alanda çok özel bir yeri olduğu görülmektedir. Bütün kütüphane türlerinin amaç ve işlevleri gereği çoğunlukla belirli bir kullanıcı türüne hizmet vermesi nedeniyle "özel kütüphane" veya "konu kütüphanesi" olarak nitelendirilmelerinin yanı sıra, halk kütüphanelerinin tanımında yer alan "dil, din, ırk, cinsiyet, politik görüş, etnik köken vb." farklılıkların gözetimeksizin hizmet verme gaye ve çabası içinde olmaları" bu açıdan farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Hizmet verilen yörenin sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik özellikleri dikkate alınarak gerçekleştirilecek yayın seçimi, düşünce özgürlüğü açısından bir başlangıç hizmeti oluşturmakta, bu hizmetin halkın gereksinimlerine göre geliştirilerek sürdürülmesi de bilgi edin-

me özgürlüğü için demokratik ortamların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu aşamada, halk kütüphanecisinin karşısına çıkan sansür sorununu çözümleyici çabalar harcamanın kütüphanecilik açısından sosyal bir sorumluluk (Atton 1994:130) olduğu, mesleğin bu bağlamda yalnız yönetim, organizasyon ve bilgiye erişim yöntemleri geliştirmekten ibaret olmadığı gerçeği bulunmaktadır. Günümüzde kabul edilen bir gerçek, "bilginin bir ulusun temel kaynağı ve ona sansürsüz erişmenin temel bir insanlık hakkı olduğu" (Atton: 131) dur. Bu doğrultuda bilgi, yalnız ulusal bir kaynak olmasının yanı sıra sosyal iletişimin de temeli olarak kabul edilmektedir.

Halk kütüphanelerine yayın seçilirken göz önünde bulundurulması gereken hareket noktaları üzerinde yapılan bir çalışmada (Osburn 1990:170), belirli ilkeler saptanmıştır. Bunlar;

- "1-Oluşturulacak veya oluşturulan koleksiyona mantıksal bir **süreklilik** kazandıracak yönde yayın sağlanmalıdır,
- 2-Toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve demografik bütün farklılıkları dikkate alınarak, koleksiyona **çeşitlilik** sağlayacak yayınlar tercih edilmelidir,
- 3-Kullanıcı kitlesi tanıldıktan sonra insanların düşünsel yeteneğini geliştirici ve sağlamlaştırıcı yayın seçimine ağırlık verilmelidir. Kütüphaneyi kullanmayan insanları da düşünerek yapılacak bu uygulamada **tarafsızlık** temel ilkedir"

Bu temel ilkeler sansür uygulamalarının fazla olduğu ülkelerde yayın seçimi aşamasında, geçerli mevzuatın sınırları ve anlamının çok iyi bilinmesi ve ona göre uygulanmasını gerektirmektedir. Bunun tersi olan uygulamalarda seçim genellikle uygulayıcıların inisiyatifine kalmakta ve bunun doğal sonucu olarak da özellikle alt kadrolarda otosansür uygulanmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşılması için yapılabilecekler önem sırasına göre belirlenmiştir. Osburn (1990:172)'a göre;

- "1-Kütüphaneye yayın sağlanması konusunda uzman bir kadro gereklidir,
- 2-Kütüphanecinin yayınları iyi tanıması için seçim politikası saptaması gerekmektedir.

3-Çevresel faktörler önceden hesaplanmalı ve kütüphanelerarası işbirliği yapılmalıdır"

Bunlar gerçekleştirilirken, yayında konunun inceleniş tarzı, yayıncısı, tarihi, yayın dili ve kütüphanenin politikası doğrultusunda koleksiyonla ilişkisi ve toplumun düşünce özgürlüğüne yapacağı katkı ön planda tutulmalıdır. Finks (1991:87) tarafından incelenen bir çalışmada;

"talep edilenleri değil, tercih edilenleri seçmeli ve bilginin varolacağı düşünce, araştırma ve ifade özgürlüğü koşullarını yaratmaya ve korumaya yardımcı olunmalıdır."

şeklinde ifade edilen görüş, bu bağlamda yayın seçimine düşünce özgürlüğü açısından bir bakışı yansıtmaktadır. Asheim (1983:181) ise, kütüphanelere kaynak sağlanmasının kullanıcının seçim hakkı sayesinde hedefine ulaşacağı düşüncesindedir. Asheim'e göre;

"Seçim hakkının korunması kütüphanenin sosyal sorumluluğudur. Kütüphaneciler seçim politikaları geliştirerek bu sorumluluğa sahip çıkmalıdır."

Finks (1991:90)'e göre kütüphane kullanıcılarının yararı için yayın seçimi, kütüphanecilik açısından düşünce özgürlüğünün çatısını oluşturur. Bu, her kütüphanecinin inanması ve uyması gereken temel bir ahlâki zorunluluktur. Düşünce özgürlüğü ve sansür hakkında yazılanların önemli bir bölümünde; herkesin herşeye erişme hakkı olduğu ve yazılan hiçbir kitabın kötü veya değersiz olmadığı, hiçkimsenin de okuduğu bir kitaptan zarar görmeyeceği düşüncesi ağırlıktadır. Jesse Shera (1972:159) **The Foundations of Education for Librarianship** isimli eserinde, bu konuya ilgi duyan öğrenciler için düşüncelerini;

"düşünce özgürlüğü öğrencileri kaygan bir zemindedir. Çünkü iyi bir kitabın okunmasının herkesin çıkarına olacağını düşünürken, kötü bir kitabın okunmasının hiç kimseye zarar vermeyeceğini tartışırlar"

şeklinde ifade etmiştir. Bu bağlamda Finks (1991:90) tarafından aşağıdaki cümlelerle ifade edilen görüşler, "yayın sağlanması mı?, seçimi mi?" sorusuna kütüphaneciler açısından en yalın cevap niteliğindedir:

"Kütüphanecilerin kütüphaneye yalnız yayın sağlamak yerine, seçim yapmaları sansür baskısı karşısında uygulayacakları bir görev bilincidir."

Bu doğrultuda kütüphaneciler seçim politikalarını yazılı olarak oluşturmalı ve politikalarına bağlı kalmalıdır. Kütüphanenin koleksiyon gelişimine de güncel gereksinimler paralelinde katkı sağlayacak olan bu politika, "Sansür Gelmeden Yapılacak İşler" Bölümü (III.2.1) nde açıklandığı gibi bir "El Kitabı" veya "Rehber" şeklinde hazırlanmalıdır. Bu rehber, meslek ahlâkı ilkelerinin daha iyi anlaşılması ve her türlü sorun karşısında başvuruya olanak sağlamasına yönelik bir öze sahip olmalıdır.

Darling (1978: 315); Ficociello (1984: 33); Wilson (1987: 1) ve Danielson (1989: 52) tarafından yapılan çalışmalarda da yayın seçimi, düşünce özgürlüğü ve meslek ahlâkı açısından değerlendirilmektedir.

III. 4. 2. KULLANICI BİLGİLERİNİN GİZLİLİĞİ

Kullanıcı bilgilerinin gizli tutulması konusunun özellikle düşünce ve bilgi edinme özgürlüğü kapsamında ele alındığı zaman çelişki yarattığı tartışmaları günümüzde hâlâ devam etmektedir. Bir yandan düşünce özgürlüğünü savunarak herkesin istediği bilgiye erişmesinin halk kütüphaneciliğinin temel amacı olduğunu ileri sürmek, diğer yandan da bazı bilgilerin kullandırılmamasını bir ilke olarak benimse-

mek ilk bakışta çelişki gibi görünmektedir. Ancak kütüphane hizmetlerinden yararlanan insanların isimleri, kullandıkları her türlü bilgi kaynağının künyesi, bunları kaç kere kullandıkları, ne amaçla kullandıkları gibi bilgilerin kütüphaneci ile kullanıcı arasında kalması, tıpkı bir doktor ile hastasının veya bir avukat ile müvekkilinin arasında kalan bilgiler gibi gizli kalması, meslek ahlâkı çerçevesinde değerlendirilecek bir konudur. Bu konuda kullanıcıda yaratılacak güven halk kütüphanesinin bir kurum olarak ayakta durmasını sağlayacağı gibi halkın kütüphaneyi benimsemesine de yardımcı olacaktır.

Ağırlıklı olarak kütüphanelerin okuyucu hizmetleri bölümünde söz konusu olan bu durum Stover (1987:240), tarafından düşünce özgürlüğü kapsamında ele alınmaktadır. Bu konudaki çelişkileri inceleyen Stover, düşünce özgürlüğü ve kütüphaneciliğin temel ilkeleri arasında uyumsuzluk olmadığını; okuyucu hizmetlerinde önemli olanın kütüphaneci ile kullanıcı arasında, toplum tarafından benimsenen diğer mesleklerde olduğu gibi, temeli güvene dayalı bir ilişkinin oluşturulması gereğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda kullanıcıya ait bilgilerin korunmasının hem düşünce özgürlüğüne hem de kütüphanelerin toplum tarafından benimsenmesine hizmet etmesi gibi çift taraflı bir yararı bulunmaktadır.

Adam (1991:357) ise, kütüphanecilerin kullanıcılara ait bilgilerin gizliliği konusunda daha titiz davranmaları gerektiğini vurgulayarak; bu sorun ortadayken meslek ahlâkı davranışlarının bütünlükten uzak olacağını belirtmiştir. Bu konuda ilginç bir örnek, Almanya Köln Üniversite ve Şehir Kütüphanesi'nde İranlı bir kullanıcıya ait ödünç verme bilgilerinin Alman Haber alma Örgütü'nce İran Gizli Servisi'ne iletilmesi ve bu durumun basında, "bir okuyucunun okuma alışkanlığına ait bilginin kullanılarak, politik düşüncesinin ortaya çıkarılması" (Moeske 1978:1436) şeklinde değerlendirilmesi olmuştur. Bize göre, böyle bir davranışın kullanıcıların tercihleri ve düşüncelerine saygısızlık olmasından öte, kütüphane ve kütüphanecilerin toplumun karşısındaki değer yitimi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle mesleki prestij ile de yakından ilgisi olan kullanıcı bilgilerinin gizliliği;

"Kütüphaneciler için mesleki davranım kuralları içinde kullanıcı ile kütüphaneci arasında gerçekleşen iletişimin gizliliği ve kutsallığının her meslek elemanı için yerine getirilmesi zorunlu bir ahlâki kural" (Finks 1991:87).

olarak açıklanmaktadır. Kullanıcı hakları açısından bir diğer önemli nokta da, resmi otorite tarafından sansür uygulanan belirli yayınlar için "kodlama" veya "etiketleme" yapılmasıdır. III.3. Bölüm'de yer alan "Damgalama Bildirgesi" kapsamında incelemeye çalıştığımız bu eylem, şüpheli görülen yayınların bir bakıma fişlenmesidir (Moeske 1978:1437). Bu yönüyle dolaylı, örtülü veya gizli sansür (Kabacalı 1990:7) olarak tanımlanabilen kitap damgalama, kodlama veya etiketleme uygulaması 1949-1958 yılları arasında Cezayir bağımsızlık savaşının yarattığı ortamda Fransa (Annezer 1987:35) da görülmüştür. Bu dönemde özellikle gençleri kötü düşüncelerden, etnik sabit fikirlerden korumak amacıyla çıkarılan 16 Temmuz 1949 tarihli bir yasa ile de desteklenen uygulamalar sayesinde İçişleri Bakanlığının insiyatifi, herhangi bir yayının yasaklanması için yeterli olmaktadır. Damgalama Bildirgesinde, 1950'lerde ABD'de buna benzer uygulamalara (IFM 1989:27) kalkışılması nedeniyle bir karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır.

III. 4. 3. BİLGİ EDİNME ÖZGÜRLÜĞÜ

Bilgi edinme özgürlüğü, düşünce özgürlüğü ile arasındaki mutlak ilişki nedeniyle önem taşımaktadır. Yeterli ve doğru bilgi elde edemeyen kişi ve toplumların özgür davranamadıkları gerçeğinden hareketle düşünce özgürlüğünün iki boyutu olduğunu söylemek olanaklıdır. Bunlar Woodward (1990a:8-17) a göre; "başkalarının görüşlerine özgürce erişebilme ve kendi görüşlerini yayabilme"dir. Bilgi edinme özgürlüğü çerçevesinde gündeme gelen en önemli tartışma, düşünce özgürlüğünde olduğu gibi bilgi edinme özgürlüğünün sınırlarıdır. John Stuart Mill (1951) e göre, bu özgürlük sınırsız olup devlet bilgilerini de (Woodward 1990b:3) kapsamalıdır. Ancak hükümetler, ulusal savunma, kamu düzeni, gizli bilgileri açıklama yasağı gibi düzenlemelerle doğrudan ya da dolaylı olarak bilgi edinme özgürlüğünü kısıtlayabilmektedirler (Gboyega 1995:136).

İncelediğimiz bildirgeler kapsamında da konuya genellikle "devletin kamuyu bilgilendirme taahhüdü" olarak bakılmış, ancak, "ulusal güvenlik vb. nedenlerle yasayla sınırlandırılanlar hariç" ifadesi eklenerek bilgi edinme özgürlüğünün sınırları çizilmiştir. Bildirgeler içinde özellikle ALA tarafından 1971 yılında yayımlanan **Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi (Intellectual Freedom Statement)** nde bu alandaki görüşlerin somut olarak ortaya konulduğu görülmektedir.

Bize göre, bütün ülke vatandaşlarının diğer belgelere olduğu gibi kendi ödedikleri vergiler kullanılarak üretilen resmi bilgilere de erişim hakkına sahip olmaları ve bu belgelere özgürce erişebilmeleri gereklidir. Bu erişim ancak belirli durumlar söz konusu olduğu zaman kısıtlanabilir. Bunlar:

1- Savaş hali,

2- Çeşitli kamu kuruluşları tarafından hazırlanan ve yayımlanmayan, ağırlıklı olarak da, Rapor niteliğinde olan yayınlar,

İkinci seçenekte söz konusu olan yayınların özellikle araştırmacıların önceden izin alınarak kullanımlarına açılabilmesi düşüncesindeyiz. Düşünce özgürlüğü için temel koşul olan "bilgi edinme özgürlüğü" söz konusu olunca bilgiye erişimde eşitlik de gündeme gelmektedir. Konuya en son ALA tarafından "Elektronik Bilgi" kapsamında değinilerek;

"Kütüphane tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan elektronik bilgi ve bilgi ağı hizmetlerine bütün kütüphane kullanıcıları eşit ve adaletli bir şekilde erişmelidir" (Access to...1996)

ifadesi eklenmiştir. Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve Internet aracılığıyla bilgilerin bir yerden bir başka yere kolayca aktarılabilirdiği dikkate alındığında, toplumda kabul görmeyen ve beğenilmeyen çeşitli düşüncelerin de bu olanaklardan yararlandığı görülmektedir. Bu durum özellikle bölücü akımlar ve toplumsal değer yargıları açısından tartışılmaktadır. Bu konuda Gough ve Greenblatt (1992:59-60) tarafından yapılan ve New York kentinde yaşayan farklı gruplara (marjinal gruplar) verilen kütüphane hizmetlerini inceleyen

bir çalışmada, toplumsal değer normlarına uymayanların da kütüphane hizmetlerinden yararlandırılması gerektiği ifade edilerek; "kütüphane koleksiyonu toplumsal farklılıkları yansıtmalıdır" görüşünde birleşmişlerdir.

"Yayın Seçimi", "Kullanıcı Bilgilerinin Gizliliği" ve "Bilgi Edinme Özgürlüğü" ilkeleri özeline indirgenen Bölüm, bütün ilkeler biraraya getirilmeye çalışılarak tamamlanacaktır. Bize göre, genel anlamda halk kütüphaneciliği için geçerli olabilecek meslek ahlâkı kurallarında bulunması gereken ilkelerin önem sırasına göre aşağıdaki maddelerden oluşması gerekmektedir:

1-Düşünce ve bilgi edinme özgürlüğünün toplumun bütün bireyleri için savunulduğu, **uluslararası bildirge ve yasalara bağlılığın teyid edilmesi,**

2- Kullanıcılar için verilecek hizmetlerin **düşünce özgürlüğü bilincini aşılama ve bilgi edinme özgürlüğünü sağlama** doğrultusunda ele alınması,

3-Kütüphaneden yararlanmak amacıyla gelen bütün kullanıcı gruplarına yayın sağlanmasından öte, temeli **yayın seçimine** dayalı bir felsefe içinde hizmet sunulması,

4-Kütüphanede bulunan yayınlarda yer alan bilgilerin doğru/yanlış, iyi/kötü şeklinde nitelendirilmesinin kütüphanenin görüşü olarak kabul edilemeyeceği ilkesi doğrultusunda, **kütüphaneci veya diğer görevlilerin kişisel düşünce ve eğilimlerinin kullanıcıya yansıtılmaması,**

5-Kullanıcıların istediği bilgileri seçme ve kullanma haklarına saygı çerçevesinde, bunlara ait **bilgilerin gizli tutulması,**

6-Kullanıcıların bilgiye erişimini sınırlayıcı her türlü girişimin önlenmesi amacıyla, **sansür uygulamalarına karşı çıkılması,**

7-Düşünce özgürlüğüne getirilecek kısıtlamalar ve sansür uygulamalarını kolaylaştırıcı yasal düzenlemelere karşı çıkılması için **lobi oluşturulması,**

8- Mesleki dernekler başta olmak üzere, kamu yararı için çalışan kuruluşlara üye olunması, etkinliklerine katılınması, ortak etkinlikler

düzenlenmesi amacıyla, **sivil toplumsal örgütlere üyelik** koşuluna uyulması,

9- Mesleği tanıtım ve sosyalleşme için **halkla ilişkiler** programı düzenlenmesi,

10-Uygulamada karşılaşılan sorunların bilimsel temele dayandırılarak yorumlanması gerekliliği çerçevesinde, **araştırma/ geliştirme** etkinlikleri içinde bulunulması,

11-Mesleki etkinliklerin izlenilmesi ve düzenlenmesi amacıyla, **mesleki gelişim** açısından yeterli bir düzeyde bulunulması,

12-Kütüphanecinin kendini her bakımdan yeniliklere açık tutması gerekliliğinden yola çıkılarak, kültürel açıdan yaşam boyu **sürekli eğitim** içinde olunması,

13-Bütün meslek üyelerinin sosyal haklarına sahip çıkılması amacıyla, **mesleki dayanışma** içinde olunması,

14-Bağlı bulunulan kuruma zarar verecek davranışlardan kaçınılması ve **mesleki çıkarların kişisel çıkarlardan üstün tutulması**,

15-Bilgi üretici kişi ve kuruluşların **düşünsel mülkiyet haklarına saygı** duyulması ve korunması,

16-Meslek ahlâkı ilkelerine uymayan meslek üyelerinin rapor edilmesi amacıyla, **gözlem grupları oluşturma** ve bu gruplarda görev alınması.

Yukarıda sıralamaya çalıştığımız ve bize göre halk kütüphaneciliğinin yanı sıra, diğer kütüphaneler için de geçerli olabilen bu veya buna benzer meslek ahlâkı ilkelerini oluşturan maddeler kendi içlerinde anlam bütünlüğüne sahiptir. Bu doğrultuda, bir, iki, üç, altı ve yedinci ilkeler halkın doğrudan **düşünce özgürlüğü ve demokrasi bilincinin** oluşturulmasına katkı sağlama amacına hizmet etmektedir. Dördüncü ilke, kütüphanecilerin **oto-sansür** uygula-

masından kaçınmalarını, beşinci ilke, kullanıcıların özel yaşam ve gizlilik haklarına saygı duyulması çerçevesinde kullanıcıların halk kütüphanesine karşı duyacağı **toplumsal güven** açısından önem taşımaktadır. Yine beşinci maddeden onaltıncı maddeye kadar devam eden maddelerde yer alan ilkeler, **mesleki prestij** ve **mesleğin bütünlüğü** nün sağlanmasına hizmet etmektedirler. Bu maddelerden beş, altı, yedi ve dokuzuncuda yer alan ilkeler, aynı zamanda **topluma moral aşılması için gereklidir. Kütüphanecinin genel kültür ve mesleki gelişimi** açısından ise, on, onbir ve onikinci ilkelerin bir arada değerlendirilmesi gereklidir.

Meslek ahlâkı ya da ilkeleri değişik kütüphane türleri için oluşturulduğu gibi, verilen hizmetler açısından da incelenmektedir. Literatür taramalarında karşımıza çıkan örneklerle göre, Peterson (1991:132-137) ile Crove ve Anthes (1988:132-130) konuyu akademik kütüphaneler açısından ele almışlardır. Preer (1991:12-18) ise, özel kütüphanelerin ahlâk yasaları üzerinde durmuştur. Genel anlamıyla enformasyon biliminin ahlâk yasaları veya ilkelerini inceleyen çalışmaların yoğunluğu dikkat çekici boyutlardadır. Kütüphanecilik biliminin gittikçe artan bilgi kullanımı ve değişen gereksinimler doğrultusunda enformasyon ve dokümantasyon hizmetleri şeklinde dallanması ve ayrı birer bilim dalı olarak algılanması sonucu ortaya çıktığına inandığımız bu durumun, değişen değer yargıları ortamında verilen hizmetleri de etkilememesi olanaksızdır. Bu nedenle, Kostrowski ve Oppenheim 1980 (277-283); Simpson 1980 (355); Blixrud ve Saver 1984 (8-10); Capurro 1985 (113-723); Barnes 1986a (19-20); 1986b (23); 1990 (24-25); Goos 1987 (153-160); Eisenchitz 1990 (93-99); Myers 1990 (102-103); Usherwood 1990 (93-99); Adam 1991 (357-372) konuyu doğrudan enformasyon bilimi çerçevesinde inceleyen çalışmalar yapmışlardır. Swan 1982 (99-121) ve Stover 1987 (240-244) ise, genel anlamda okuyucu hizmetleri açısından konuya yaklaşmışlardır. Rubin 1991 (1-16) tarafından yapılan bir çalışmada kütüphanede personel yönetimi ve ahlâk ilkeleri tartışılmaktadır.

Düşünce özgürlüğü, kütüphanecilik ve görev bilinci kavramlarını bir arada incelemeye çalıştığımız bu Bölümde, temel olarak düşünce özgürlüğü ve kütüphaneciliğin birbirini tamamlayan bir bütün olduğu, bu doğrultuda kütüphanecilerin mesleklerini icra ederken bu gerçekten hareket etme zorunluluğundan yola çıkılmıştır. Kütüphanecilerin sosyal sorumluluk anlayışları ile hayata kazandırılan düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik ilişkisi, görev bilincinin de özünü oluşturmaktadır. Demokratik kuruluşlar olan halk kütüphanelerinin düşünce özgürlüğünü topluma benimsetmesinde anahtar rol oynayan kütüphanecilerin sosyal sorumluluk anlayışlarının kaynaklık ettiği mesleki sorumlulukları, bizim savunduğumuz görev bilinci kavramı ile eşdeğerdir.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANELERİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

Türkiye'de halk kütüphanelerini düşünce özgürlüğü ile ilişkilendirici veya kütüphaneciliğin düşünce özgürlüğü ile bağlantılı olduğunu vurgulayıcı çalışmalar, 1990'lı yıllarda ortaya konulmaya başlanmıştır. Konuyla ilgili literatür incelenirken dünyadaki gelişmelerin daha eski bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da 20. yüzyılın başlarından sonra ortaya çıkan, 1930 ve 1960'lı yıllar arasında tartışılan ve bu yıllardan sonra olgunlaşma dönemine giren düşünce özgürlüğünün temelinde, bilgi edinme ve ifade özgürlüğünün bir meslek ahlâkı ilkesi olarak benimsendiği görülmektedir.

Ayrıntılı olarak incelendiği zaman hemen her mesleğin ahlâk ilkelere içinde en önemli maddelerden birini oluşturan düşünce özgürlüğü, kütüphaneciliğimiz açısından değerlendirildiğinde ortaya çok somut örnekler çıkarmak olanaksızlaşmaktadır. Konunun ülkemiz açısından çok soyut bir nitelik taşıması ve bugünkü durumun geçmişten günümüze uzanan bir sürecin sonucu olduğundan hareketle, Türkiye'de düşünce özgürlüğü sorunu ve halk kütüphanelerine yansımaları, tarihsel bir araştırma ile ortaya koymanın gerekliliğine inanmaktayız. Ancak konunun fazla dağılmadan incelenmesi ve dolayısıyla daha iyi anlaşılması için, belirli bir çerçeve içinde verilmesi ve sınırlılıkların da net olarak çizilmesi gerekmektedir. Bu nedenle konu, Cumhuriyet tarihimiz çerçevesinde ele alınarak; halk kütüphaneleri ile ilgili rapor ve yönetmelikler; vermiş oldukları kütüphane hizmeti ile ön plana çıkan çeşitli kuruluşlar; anayasa ve il-

gili diğer yasalar açısından incelenecektir. Bu incelemede, Türkiye'yi ilgilendiren ulusal ve uluslararası önemli sosyal gelişmelerin etkisi dikkate alınarak, bunların kültür hayatına ve kütüphanelere yansması da konuyla ilişkilendirilmeye çalışılacaktır. Böylece hem halk ktphaneciliğimizin düşünce özgürlüğü çerçevesinde kısa bir tarihçesi verilmeye çalışılacak; hem de tarihsel sürecin günümüz koşulları içinde genel bir değerlendirmesi yapılabilecektir. Bu doğrultuda, araştırmamız blmlendirilecek olursa aşağıdaki alt başlıkların IV. Bölüm için temel oluşturacağı söylenebilir:

- 1- Halk Kütüphaneleri ile ilgili rapor ve yönetmelikler,
- 2- Kütüphane hizmetleri ile ön plana çıkan kuruluşlar,
- 3- Anayasa ve ilgili diğer yasalar,

IV. 1. HALK KÜTÜPHANELERİ İLE İLGİLİ RAPOR VE YÖNETMELİKLER

Modern Türkiye'de kütüphane ve kütüphaneciliğin tarihine, 1924 yılında Türk eğitim sistemi hakkında araştırma yapması amacıyla Türkiye'ye davet edilen Columbia niversitesi ğretim yesi, eğitimbilimci ve filozof John Dewey (Bal 1991:43)'nin hazırladığı Rapor (Dewey 1939) bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

Dewey tarafından hazırlanan Rapor (Dewey...1939) da, okul kütüphanesi ile halk kütüphanesi arasında bir ayrım gözetilmediği; okuma yazma öğrenenlerin çoğaltılması ve halka iyi kitap okuma alışkanlığı kazandırılması (Dewey 1939:4) konularına öncelik verildiği görülmektedir. Bunun için önceliğin gezici kütüphanelere, zamanla da okullar içinde kurulacak kütüphanelere kaydırılması görüşü önerilmektedir (Dewey 1939:12).

Dewey Raporu, maddeler halinde özetlendiği zaman kütüphanecilik konusuyla ilgili olarak aşağıdaki noktalara değinildiği görülmektedir:

- 1- Gezici kütüphanelerin kurulması,
- 2- Kütüphaneci yetiştirilmesi,
- 3- Her okula halkın da yararlanacağı kütüphaneler kurulması,
- 4- Yetiştirilmek üzere yurt dışına kütüphaneci gönderilmesi.

1925-1926 yıllarında bir süre Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı) nın Hars Dairesi Müdürlüğü görevinde bulunan Dr. Hamit Zübeyr Koşay'ın 1 Eylül 1925'de Maarif Vekilliğine sunduğu Kütüphanelere Dair, I (1960:36-40) isimli Raporunda halk kütüphanelerine değinilmiştir. Rapor'da halk kütüphaneleri alanında yapılması gerekenler iki başlıkta toplanmaktadır.

- 1- Kütüphanecilik elemanları yetiştirilmesi için üniversitelerde kütüphanecilik bölümlerinin açılması,
- 2- Halk kütüphanesi bulunmayan il, ilçe ve bucaklarda da kütüphaneler ve gezici kütüphaneler açılması.

Kentucky Üniversitesi Kütüphane Müdürü Dr. Lawrence S. Thompson, Aralık 1951-Mart 1952 tarihleri arasında Türkiye'de bulunmuş ve Milli Eğitim Bakanlığına bir Rapor sunmuştur. **Türkiye'de Kütüphaneleri Geliştirme Programı/A Program for Library Development in Turkey** (Thompson 1952) isimli Raporunda halk, çocuk ve okul kütüphaneleri bir arada ele alınmıştır. Kısaca Thompson Raporu olarak anılan ve genel kütüphane ile halk kütüphanesi arasındaki farkın tartışıldığı Raporunda, Thompson gezici kütüphanelere de değinmektedir. Thompson Raporunda bizim açımızdan dikkate değer en önemli nokta, bu üç kütüphanede "demokrasi savaşımının kazanılacağı" belirtilmesidir (Thompson 1952:19-20,42).

6 Nisan 1953'te ilki yayımlanan "Kütüphaneler Halk İare Servisi Yönetmeliği" (Kütüphaneler...1953) 1959 ve 1965 yıllarında yapılan değişikliklerle yeniden yayımlanmıştır. Yönetmeliğin amacı aşağıdaki maddelerde açıklanmaktadır.

- "1-Gerek genel bütçeden, gerek özel bütçelerden yönetilen umumi kütüphanelerden halkın fikir ve yaşama seviyesinin geliştirilmesine imkan sağlamak üzere, birer Halk İare Servisi açılır,
- 2-Bu servisten kütüphanenin açık bulunduğu saatlerde kütüphane dışında okunmak üzere halka kitap iare olunur, Ancak:..."

denilerek devamla; yazma kitaplar, Arapça, Farsça ve eski harfli basma Türkçe kitaplar, müracaat kitapları, piyasada mevcudu tükenmiş veya azalmış kitaplar, sanatsal ve bilimsel açıdan değerli yayınlar, kütüphanede çok kullanılan kitaplar, fiyatı yatırılan depozitonun üstünde olan eserler, ciltsiz ve onarılacak eserlerin ödünç verilemeyeceği eklenmiştir.

"Halk İare Servisi Yönetmeliği" Türkiye'de bu konuda ilk çalışma olması bakımından önem taşımaktadır. Ancak yönetmeliğin ödünç verilemeyecek kitapları listeleyen 2. maddesi incelendiğinde, hizmetten öte kitapları koruma amacı güdüldüğü görülmektedir. Çünkü bu kitaplar dışında halkın kütüphanelerden ödünç alabileceği kitapların hemen hemen kalmadığı ortadadır. Bu durum Ersoy (1966:27) tarafından; "bu koşullar altında halk kütüphanelerinin hizmeti halka ulaştırmasını düşünmek hayal olur" biçiminde yorumlanmıştır.

1961 yılında Ankara'da Kütüphaneler Komitesi Raporu (Kütüphaneler...1961) adı ile hazırlanan Raporda Milli Kütüphane, Genel Kütüphaneler, Halk, İlk ve Ortaöğretim, Yüksek Okul ve Okul Kütüphaneleri'ne ayrı ayrı değinilmiş; kütüphanelerle ilgili çeşitli yasalar (personel, işbirliği, derleme) hakkında da tasarılar oluşturulmuştur.

Halk kütüphaneleri için özgün bir tanım geliştirilen Raporda amaç ve hizmetler açısından da araştırma konumuzla ilgili ifadeler yer almaktadır. Kütüphaneler Komitesi Raporunda halk kütüphanesi çevresinin her türlü kültürel ve sosyal hizmet merkezlerinden biri olarak, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirme ve gerçek demokrasinin kurulması vazifesinde amacına erişebilmek için çevrenin kültürel ve sosyal ekonomik ihtiyaçlarına göre kitap, gazete, dergi koleksiyonları bulundurabileceği gibi görme ve işitme yoluyla eğitim araçlarından da faydalanır; halk kütüphaneleri, okul öncesi, okul çağı ve okul sonrası eğitim ve öğretimde olduğu gibi halk eğitimi çalışmalarının da daha verimli olmasını sağlar, denilerek, halk kütüphanelerinde tanım, amaç ve hizmetler açısından Türkiye'de ilk sayılabilecek tanımlar ortaya konulmuştur (Kütüphaneler... 1961: 22).

Tanımda yer alan "çeşitli konulardaki fikir ürünlerinden ücretsiz ve serbestçe istifade" ve amaçta yer alan "çevresinin her türlü kültürel

ve sosyal hizmet merkezlerinden biri olarak, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirme ve gerçek demokrasinin kurulması vazifesinde amacına erişebilmek" ifadeleri bizce, Türkiye'de halk kütüphanelerinin demokratikleşme sürecine katkısının olabileceğinin vurgulanması yönüyle de ilk olma özelliğine sahiptir. Çeşitli düşünceleri yansıtan her türlü eserden "serbestçe" veya "özgürce" yararlanım ifadesi ise, düşünce özgürlüğü ortamının sağlanabilmesi yolunun açılmasına yardımcı olacak ve dolayısıyla demokratikleşmeye katkıda bulunacak açılımları çağrıştırmaları bakımından önemlidir. Rapor, çok özet bir ifadeyle, halk kütüphanelerinin "demokratik" kuruluşlar olduğunun vurgulandığı bir belgedir.

Halk kütüphanelerinin Bölge, İl ve İlçe Halk Kütüphaneleri olarak örgütlenmelerinin önerildiği Raporda, "Halk İare Merkezleri", "Gezici Halk İare Servisleri" ve gereken yerlerde halk kütüphanesi şubesi açma yetkilerinin de il veya ilçe halk kütüphanelerine verilmesi önerilmektedir.

Türkiye'de halk kütüphaneciliği alanında uluslararası düzeyde hazırlanmış bir Rapor (Ankara CENTO....1962) 12-17 Mart 1962 tarihinde CENTO (Central Treaty Organization) Kütüphaneciliği Geliştirme Semineri (Report on the Library Development Seminar) nde hazırlanmıştır. Halk kütüphanelerinin amaçları ve bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olan koşulların çok açık ifadelerle ortaya konulduğu Rapor, derinlik açısından Kütüphaneler Komitesi Raporunu aşmamıştır.

Türkiye'de halk kütüphaneleri ile ilgili yönetmelikler içinde yaygın olarak bilinen yönetmelik, "Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği"dir. Sürekli olarak okuyucuları kütüphanelerden yararlandırma yöntemlerinin geliştirilmeye çalışıldığı yönetmeliklerden sonra halk kütüphanelerine ilk kez yayın seçme konusunda özel bir yönetmelik hazırlanması nedeniyle önem taşıyan ve ilki 1975 (Kültür...1975) te yayımlanan Yönetmelik, çeşitli değişikliklerle günümüze kadar ulaşmıştır.

İl halk kütüphanesi yöneticilerine anket uyguladığımız dönemde geçerli olan yönetmelik, 26 Nisan 1995 tarihinde yürürlüğe giren (Kültür... 1995) yönetmeliktir. Ancak, halk kütüphanelerinde bulunan koleksiyon ağırlıklı olarak 16 Mayıs 1988 tarihinde yürürlüğe giren

(Kültür ve Turizm... 1988) yönetmelik hükümlerine göre oluşturulduğu için önce bu yönetmelikten söz edilecektir. 16 Mayıs 1988 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmelikte, Yayın Seçme Kurulu Bakanlık yetkilileri ve Milli Kütüphane Başkanı tarafından oluşturulmuştur. Yönetmeliğin 5. Maddesine göre;

"Bakanlıkça satın alınmak üzere sahipleri tarafından müracaat edilen yayınlar beğenilirse Bakanlık tarafından satın alınır ve Merkezden kütüphanelere gönderilir"

denilerek bize göre yayınevleri arasında taraf tutmaya açık bir görüntü verilmiştir. 1987 yılında kitabın cari harcamalar dışında tutularak "yatırım" olarak kabul edilmesi (Duman 1995:218-219) önem taşımaktadır. Bu doğrultuda taşra örgütünde çalışan kütüphanecilere de kitap seçme ve bağış kabul etme yetkisi tanınmıştır. Bu konuya açıklık getiren hüküm Yönetmeliğin aynı maddesinden (5) devamla;

"kütüphane müdürleri gereksinimlere göre listeler hazırlayarak taşra teşkilatından Ankara'ya gönderirler. Eğer Kurul onaylarsa, bu kitapları satın alırlar"

şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifadeye göre, kütüphanecilere inisiyatif verilmek istenmişse de, uygulamadaki aksaklıklar buna izin vermemektedir. Çünkü her şeyden önce kütühaneciler tarafından hazırlanan listelerin merkezden onay alması gerekmektedir. Listelerin onaylanıp onaylanmayacağı kuşkusuz kütüphanecilerin bu konuda özgürce davranabilmelerini etkileyebilir, inancındayız. Yönetmelikte en son değişiklik (Kültür...1995) 26 Nisan 1995'de yapılmıştır. Bu değişiklikte de Yayın Seçme Kurulunun 16 Mayıs 1988 değişikliğinde oluşturulan yapısı korunmuş, Yayın Sağlama İlkeleri başlığıyla 3. Bölüm 9. maddedeki 14 ölçüt içinde (e) bendinde yer alan;

"Demokrasi, laiklik, insan hakları, düşünce özgürlüğü gibi ulusal ve evrensel değerleri benimseyen, koruyan ve geliştiren"

yayımların seçimi ifadesi, Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Yönetmelikleri içinde ilk defa demokrasi, laiklik, insan hakları ve düşünce özgürlüğünün benimsenmesi ve bunların ulusal ve evrensel değerler olarak kabul edilmesi açısından önem taşımaktadır.

Halk kütüphanelerine merkezden yayın sağlama esası doğrultusunda oluşturulan Kültür Bakanlığı "Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Yönetmeliği", Türkiye'de halk kütüphaneleri koleksiyonunun halkın ilgi ve beklentileri doğrultusunda olmamasının en önemli uygulamalarından biridir.

Yine bu dönemde "Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği" (Kütüphanelerde... 1981) yayımlanmıştır. Yönetmeliğin 1. maddesinde;

"Bu yönetmeliğin amacı, halk ve çocuk kütüphanelerinin asıl çalışmaları yanında, çevre halkının kütüphane ile ilişkilerini artırmak ve bu suretle çocukların ve yetişkinlerin okuma ve araştırma alışkanlığını geliştirmek üzere, kütüphanede eğitici ve kültürel faaliyetler yapılmasını ve kütüphanelerin bu yolla da toplumun kültürel ve sosyal kalkınmasına yardımcı olmalarını sağlamaktır"

ifadesiyle Yönetmeliğin amacı açıklanmıştır. İkinci Bölümde yer alan "Kültürel Faaliyetler" başlığı altında, "Kütüphane Haftası", "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı", "Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı" gibi ulusal kutlamaların dışında, bulunulan yerin kurtuluş bayramı, yerel festival ve şenliklerinde de çevredeki diğer resmi kuruluşlarla birlikte etkinlikler düzenlenmesi istenmektedir. Bu amaçlar için kütüphanenin varsa çok amaçlı salonu, yoksa okuyucu hizmetleri aksatılmadan okuma salonunun kullanılması hükmü bulunmaktadır.

Yönetmelik incelendiğinde düzenlenmesi önerilen kültürel faaliyetlerin ağırlıklı olarak resmi çerçevede yer aldığı; kütüphanelerin genelde dünya sorunları, özelde de bulunulan veya hizmet edilen çevrenin sosyo-ekonomik veya diğer yerel sorunları hakkında herhangi bir toplantı veya etkinlik düzenlenmesine değinilmediği görülmektedir. Halk ve çocuk kütüphanelerinin eğitici ve kültürel etkinliklerinin

tanımlandığı ve düzenlenme hükümlerinin yer aldığı yönetmelik bize göre, halkla ilişkiler açısından tek yanlı bir bakış açısı yansıtmaktadır.

1981 yılında halk kütüphaneleri ile ilgili olarak yayımlanan yönetmeliklerden biri de "Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği" (Halk Kütüphaneleri...1981) dir. Yönetmelikte, il ve ilçe halk kütüphaneleri personelinin görev ve sorumlulukları belirlenerek, müdür ve müdür yardımcısından hizmetli'ye kadar bütün görevliler tanımlanmıştır. 14 bent halinde belirlenen kütüphane müdürlerinin görevleri (Madde 4) genel anlamda kütüphanecilik hizmetleri ile personel ve bütçe ağırlıklı olup; bu görev ve yetkiler içinde halkla veya okuyucuyla ilgili olabilecek tek seçenek (d) bendinde yer almaktadır. Halkın kütüphaneden en iyi şekilde yararlanmasını sağlayıcı tedbirleri almak" şeklinde açıklanan bu ifade, ilçe halk kütüphanesi müdürünün görev ve yetkilerinin açıklandığı ve 8 bentten oluşan hükümlerin 7. sinin (ç) seçeneğinde de, "Halkın kütüphane hizmetlerinden en geniş ölçüde yararlanmasını sağlayacak tedbirleri almak" şeklinde açıklanmaktadır. Bizce oldukça yetersiz ve soyut olan bu tanımlamalar, kütüphane müdürlerinin görev bilinci anlayışının yeterlilik derecesine göre uygulamaya kazandırılacak bir görünüm arz etmektedir.

Kütüphane uzmanlarının görevleri için geliştirilen 9 bent incelendiğinde, bu görevlilerin kütüphanenin koleksiyon gelişimi ve okuyucu hizmetlerinden asıl sorumlu olan kişiler oldukları anlaşılmaktadır. Ancak (c) maddesinde yer alan görev tanımı halk kütüphanelerinin evrensel hizmet anlayışı ve düşünce özgürlüğü ile önemli ölçüde gelişmektedir. Bu ifadeye göre Başuzman;

"Kütüphanelerde bulundurulması veya okuyucuya verilmesi uygun olmayan kitap, mecmua, broşür ve benzerlerini takip etmek ve gerekli işlemleri yapmak"

ile de yükümlüdür. Türkiye'de halk kütüphanelerine yayın seçimindeki uygulamaların dünya ölçütlerinin gerisinde kaldığının bir tarafa bırakarak düşünüldüğünde bile bu ifade çok tutarsızdır. Çünkü kütüphanede bulundurulması veya okuyucuya verilmesi uygun olmayan kitap, dergi, broşür vb. yayınları takip etmek ve gerekli işlemleri yapmak gibi bir görev tanımı, kişisel yaklaşımlara göre

farklılık gösterebilir. Öyle ki, bu ifadeye dayanılarak Kültür Bakanlığı Yayın Seçim Kurulu'nun onayladığı yayınların bile kullanımı kısıtlanabilir veya okuyucuya sunulmayabilir. Böylesi uygulamalar kütüphanecinin kendi kişisel yargı ve eğilimlerine göre okuyuculara hizmet vermesine neden olabileceği gibi oto-sansür uygulamalarına da yol açabilir.

19 Haziran 1982 tarihinde yayımlanan "Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği" (Halk ve Çocuk...1982)'nin amacı;

"Bütün vatandaşların bilgi edinmek, kendilerini yetiştirmek ve zamanlarını değerlendirmek için kitaplardan ve diğer bilgi kaynaklarından serbestçe, ücretsiz olarak yararlanmalarını sağlayacak Halk ve Çocuk Kütüphanelerinin kuruluş, görev ve yükümlülüklerini düzenlemeği amaçlar,"

şeklinde ifade edilmektedir. Halk, çocuk ve gezici kütüphanelerin görevlerinin ayrı ayrı belirlendiği yönetmeliğin Hizmetler Bölümü, Yönetim, Teknik ve Okuyucu Hizmetleri olmak üzere üçe ayrılmıştır. Yönetmelikte halk kütüphanelerinin görevleri arasında; (Madde 12)

"a) Çevresinin okuma ve bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılamak üzere kitap, broşür, dergi, gazete, harita, nota, film, plak, ses bantı, fotoğraf, tablo, plan, yazma eser vb. gibi fikir ve sanat ürünleri toplanır, düzenlenir, okuyucuların yararına sunulur,
b) Bulunduğu çevre ile ilgili araştırmalara imkân sağlamak üzere o yöre ile ilgili eserlerin (kitap, dergi, gazete, fotoğraf, küpür, plan, ses bantı, yazma eser, plak, arşiv belgeleri vb.) kurulu bir koleksiyon meydana getirilir,"

ifadeleri, genel anlamda çevresel faktörlerin göz önünde bulundurularak koleksiyon oluşumuna işaret etmekteyse de, Teknik Hizmetler Bölümü (B Madde 22) nün Kütüphane Malzemesinin seçimi ve sağlanması ile ilgili hükümlerinde yer alan;

"Kütüphaneye alınacak kitapların seçimi Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Yönetmeliği'ndeki esaslar dikkate alınarak yapılır,"

ifadesi çevresel faktörlerin ne derece dikkate alınmakta olduğu konusunda kuşku uyandırmaktadır. Yönetmeliğin Ödünç Verme İşleri ile ilgili 33. maddesinde yer alan;

"Halkın fikir ve yaşam seviyesinin geliştirilmesinde, yetişkinlerin işinde, öğrencilerin derslerinde daha başarılı ve bilgili vatandaşlar haline getirilmesine imkân sağlamak için, kütüphane dışında okumak üzere okuyuculara ödünç kitap verilir,"

ifadesi 13 Ağustos 1984 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan bir değişiklikle;

"Çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin fikir ve yaşama seviyesinin geliştirilmesine ve daha bilgili vatandaşlar haline gelmelerine imkân sağlamak için kütüphane dışında okunmak üzere okuyuculara ödünç kitap verilir," (Halk ve Çocuk... 1984)

haline dönüştürülmüştür. İlk etapta anlam bakımından çok önemli bir farkın olmadığı görülse de, 13 Ağustos değişikliğinde "halk" sözcüğünün kaldırıldığı dikkat çekmektedir. Bize göre halk kütüphaneleri ile ilgili yasa veya yönetmeliklerde terimlerle uğraşılması, halk kütüphaneleri ile ilgili sorunlar hakkındaki yüzeysel bakış açısının bir devamıdır.

IV. 2. KÜTÜPHANE HİZMETİ İLE ÖN PLANA ÇIKAN KURULUŞLAR

3 Kasım 1928 tarihinde Atatürk tarafından başlatılan Harf Devrimi'nin halka benimsetilmesi ve okuma yazma öğretilmesi amacıyla

1927'de kurulan Halk Dersaneleri'nin 21 Kasım 1928'de Millet Mektepleri adıyla yeniden örgütlenmesi ile geniş bir halk eğitimi hareketi başlatılmıştır. İlan edilen okuma yazma seferberliği, Harf Devrimi'nin, yazı-insan-kitap-kütüphane ile ilişkisi ve toplumu/bireyi ilgilendiren (Alpay 1976:18) yönleri olduğu için düzenli olarak kitaplıklarla desteklenmiştir. Çalışma esaslarını belirleyen Talimatnamesi (Millet Mektebi...1928) nin 2. maddesine göre;

"Millet Mektepleri Talimatnamesi'nin ikinci maddesi mucibince Türkiye'nin bütün şehir, kasaba ve köylerinde bir veya müteaddid okuma salonları tesis ve küşat olunacaktır."

denilerek devamla;

"Okuma Odaları her sınıf ve cins halkın fikir ve terbiye ocağıdır. Burası, Millet Mektepleri talebesinin mütalaa ihtiyaçlarını karşılayacaktır"

şeklinde ifade edilen amaçları doğrultusunda Halk Okuma Odaları oluşturulduğu görülmektedir.

Millet Mektepleri'nin amacı şehirlerde 16, köylerde 12 yaş ile 45 yaş arasındaki insanları okur yazar yapmaktır. Resmi ve resmi olmayan bir çok kuruluşun işbirliği ile başlangıçta parlak sonuçlar alan bu kuruluş, gittikçe daralan bir süreç içinde 1948-49 a kadar sürmüş ve sönüştür. Bu gelişmelere paralel olarak Halk Okuma Odaları'nın sayısı da düşmüştür. 1939'da sayıları 500'e ulaşan bu kütüphanelerin sayısı 1949'a gelindiğinde ise, 60'a gerilemiştir (Oğuzkan 1958:18-26). Alpay (1976:28) a göre, bu kütüphaneler, korunabilmesi durumunda Türkiye'deki halk kütüphanelerinin temelini kurabilecekti.

19 Şubat 1932'de "devrimleri yaymak, kökleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel yönlerden aydınlatmak ve geliştirmek" amacıyla kurulan Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Üçüncü Büyük Kongresi'nde Atatürk'ün cumhuriyetçi bütün güçlerin bir araya gelmesini

sağlamak için yaptığı bir girişim sonucu doğmuştur (Göğüş 1974: 173). Toplam 9 şube ile hizmet veren Halkevleri'nin "Halk Dershaneleri ve Kursları" ile "Kitapsaray ve Yayın" Şubelerinin görevlerine (Kongar 1982: 363) ilişkin bilgiler gözden geçirildiğinde, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi için;

"Halkın düzeyini yükseltmek, okuma yazma öğretmek, dersaneler açmak; halk okuma ve öğretme kurumlarına yardım etmek, dersler vermek, kurslar düzenlemek"

görevleri sıralanmıştır. Bu doğrultuda "Kitapsaray ve Yayın Şubesi"ne bağlı olarak hizmet veren Halkevleri Kütüphanelerine alınmayacak yayınlar Çalışma Talimatnamesinde şöyle belirlenmiştir.

- " - Türk inkılabı, ideolojisine uymayan,
- Dini mahiyette olan,
- Yabancı rejim ve ideolojileri tasvir eden,
- Alelumum milli ve realist görüşler dışında kalan hurafeleri, geri ve irticai zihniyeti istihdaf eden,
- Bedbinlik telkin eden, cinayet, intihar gibi vakaları tasvir eden,
- Şehvet ve ihtiras temayüllerini kamçılayan ve gençleri sıhhata muzır itiyatlara teşvik eden eserler" (CHP Halkevleri Çalışma...1940:25).

Halkevleri'ne bağlı olarak çalışan Halk Odaları kanalıyla Anadolu'nun en uzak şehirlerine geleneksel kitapların dışında yeni tür kitapların da götürülmesini sağlayan (Alpay 1976:28) Halkevleri; Atatürk tarafından halkçılık ilkesine dayandırılarak kurulmuş, halk eğitimi ocakları olarak tanıtılmış, halk ile aydınlar arasında bir köprü olarak düşünülmüş ve Cumhuriyet devriminin en etkili halk eğitimi kuruluşları olmuştur (Oğuzkan 1958:25-26).

17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı yasa (Köy Enstitüleri...1940) ile kurulan Köy Enstitüleri, eğitimlerini kitaplıklarıyla desteklemeleri ve bunlardan köy halkını da yararlandırmaları nedeniyle önem taşımaktadır (Geray, Akman ve Kansu 1968:11).

Günümüzde; Millet Mektepleri ve Halkevleri tarafından açılan kütüphanelerle birlikte tek bir çatı altında yeniden örgütlendirilerek Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlanan Genel Kütüphaneler hakkında, Kütüphaneler Komitesi Raporu (1961:18) nda yer alan ifadeler, belirgin bir fikir vermektedir. Buna göre;

"Kadim kütüphaneciliğimizin tabii bir sonucu olarak günümüze gelen UMUMİ KÜTÜPHANE deyimi, kitap hazinelerine herhangi bir amaç gütmeyen her çeşit ve her konuda kitap alan ve çevresine hiçbir ayrıntı gözetmeden topyekun hitap ve hizmet eden kütüphaneler anlamına gelmektedir"

şeklindeki tanım, aynı zamanda Genel Kütüphanelerin, amacı ve hizmetleri hakkında da ipuçları vermektedir. Rapor'da kütüphaneciliğin ulaştığı düzey ve gereksinimler göz önüne alındığında, Genel Kütüphanelerin önemli bir işlevi kalmadığı bu nedenle halk kütüphaneleri tipine doğru bir gelişmeyi ifade eden, halk iare servisleri ve çocuk kütüphaneleri açılmaya başladığından hareketle gereksinimlere cevap veremediği de vurgulanmıştır.

1921 yılında Maarif Vekaleti Hars Dairesi bünyesinde Kütüphaneler Müfettişliği kuruldu. 1926 yılında Kütüphaneler Müfettişliği kaldırılarak aynı daire içinde oluşturulan Kütüphaneler Şube Müdürlüğü bugünkü Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün çekirdeğini oluşturmuştur (Sağlamtuç 1980:81-82). Kütüphaneler Şube Müdürlüğü'nün adı 1933'de Kütüphaneler Müdürlüğü olarak değiştirilmiş, (Maarif...1933) 1960'a kadar da bu isim altında görev yapmıştır.

Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 6 Kasım 1989 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan "379 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname" (190 ve 354 Sayılı...1989) de yer alan görevler doğrultusunda hizmet vermektedir. Buna göre Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün başlıca görevleri;

"a) Vatandaşların kütüphanelerden yararlanması için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak, yeni kütüphaneler kurulmasını teklif etmek ve bunların

idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek,
 b) Kütüphane ve kütüphanecilik hizmetleriyle ilgili kural ve ilkelerle, standartları belirlemek ve bunlara uygun hizmet üretimi için gerekli tedbirleri almak,
 c) Yurtiçinde ve yurtdışında basılmış, okuyucuya faydalı yayınları, Türk kültürü ile ilgili yazma eser ve belgeleri ve diğer kütüphane malzemelerini temin etmek, kütüphanelerin koleksiyonlarını zenginleştirmek."

biçiminde ifade edilmiştir. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ile ilgili olarak son çıkarılan "379 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname"de "Halk Kütüphanesi" adının anılmaması; Türkiye'de kuruluşların özellikle de kültürel kuruluşların tanım ve işlevlerinin boşluk içinde olduğunu göstermesi açısından dikkat çekmektedir. Alanında ulusal politika eksikliğinin de göstergesi olan bu durumu, "sorunlara yüzeysel yaklaşım" olarak değerlendirmekteyiz. Bu durumun halk kütüphanecilerinin düşünce özgürlüğü, sansür ve meslek ahlakına ilişkin sorumluluk alanlarını da olumsuz bir şekilde etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. Bu olumsuzluklar özellikle kütüphanelere yayın gönderme aşamasında yapılan uygulamalar, sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Buna bir örnek olması açısından Akbulut (1975) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarından söz edilecektir: Sözkonusu çalışma halk kütüphanelerine uygulanan bir ankete dayalı olarak yürütülmüştür. Anket uygulanan halk kütüphanesi yöneticileri, özellikle kitap seçimi konusunda özgür davranmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda, araştırmanın ortaya çıkardığı bir sonuç da, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından halk kütüphanelerine yayın sağlanırken çok katı bir sansür uygulaması yapıldığı olmuştur (Akbulut 1975:95-96).

Türkiye'de Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesinde düşünce özgürlüğü ve yasaksız kütüphane kavramları ilk kez 1990-1991 yıllarında işlenmeye başlanmıştır. Bu işleyişin düşünce özgürlüğü çerçevesinde genişleyerek sürmesi 1996'ya kadar devam etmiştir. 1990'larda hissedilir derecede artan halk kütüphaneleri ve düşünce özgürlüğü teması kapsamında, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen etkinlikler tarihsel olarak sıralandığında işleyiş daha somut olarak anlaşılacaktır:

1992 "Okuma Yılı" na "Düşünce Özgürlüğünün Kaynağı Kütüphanelerdir" sloganı ile başlanmış (Sağlamtuñ 1993:125) ve aynı yıl kutlanan 28. Kütüphane Haftası'nda Düşünce Özgürlüğü ve Okuma Alışkanlığı konulu bir açık oturum düzenlenmiştir (XXVIII. Kütüphane...1992).

1993 yılında Cumhuriyetin 70. yılı kutlamaları çerçevesinde düzenlenen Cumhuriyetimizin 70. yılında Halk Kütüphaneleri ve Düşünce Özgürlüğü konulu bilimsel eser yarışması düzenlenmiştir (Sağlamtuñ 1993:10). Yarışmada Gülle ve Kızılkın (1993:1) ve Güçlüoğlu (1993:1) tarafından hazırlanan eserler derece almıştır.

29 Kasım - 1 Aralık 1993 tarihinde I. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu düzenlenmiş ve Sempozyumda halk kütüphaneciliği 5 oturumda sunulan 25 bildiri ile tartışılmıştır. 2. Oturuma "Düşünce Özgürlüğü ve Halk Kütüphanesi" (Kızılkın 1993:51-53) ve "Halk Kütüphanelerinde Özgürlük" (Öcal 1993:54-57) konulu bildiriler sunulmuştur.

Özellikle 1992-1995 yıllarında Kültür Bakanlığı tarafından yoğun bir şekilde işlenen düşünce özgürlüğü konusu nedeniyle 1993 yılında Bakanlıkça **Kültürel Yaşamı Demokratikleştirmeyi Amaçlayan Yasa Taslakları** oluşturularak bir kitap (**Kültürel Yaşamı...1993**) halinde yayımlanmıştır. Bu etkinliklere paralel olarak halk kütüphanelerine yasal sınırlar içinde yayımlanan her türlü yayın sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde yayımlanması veya okunması zaman zaman yasaklanan ancak uzun süredir yasak olmayan ve politik nedenlerle halk kütüphanelerine yıllardır satın alınmayan çeşitli yazarların yayınları kütüphanelere gönderilmiştir. Halk kütüphanelerine gönderilen yayınlar gazete ve televizyon ilanlarıyla da duyurulmuştur. Yine bu dönemde halk kütüphanelerinde uygulanan halkla ilişkiler programı sahip olduğu resmi çerçeve dışına taşarak sosyal ve toplumsal konulara da açılmıştır. 1993 yılında bir çok halk kütüphanesinde radyasyon, kültür-çevre ilişkisi, AIDS, doğum kontrolü, Uđur Mumcu anısına Atatürkçülük, laiklik ve demokrasi, Cumhuriyetimizin 70. yılı gibi konularda çağdaş araç gereçle de desteklenen çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir (Sağlamtuñ 1994:222). Bu dönemde günlük gazete aboneliği açısından da kütüphaneler desteklenmiştir. 1993'te 150 büyük kütüphaneye her görüşten 7 çeşit günlük gazete

alınmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde halk kütüphanelerine eleman almak için açılan sınavlara üniversitelerin kütüphanecilik bölümlerinden mezuniyet koşulu getirilmiştir (Sağlamtunç 1992:186).

En son verilere göre (1996)⁽¹⁾ Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı halk kütüphanesi sayısı 1.260, bu kütüphanelerde bulunan kitap sayısı 10.011.787 (1994) ve kütüphaneleri kullanan okuyucu sayısı 22.251.000(1994) dir. Yine Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı müstakil çocuk kütüphanesi sayısı 72 (1996), bu kütüphanelerde bulunan kitap sayısı 477.352 (1994) ve çocuk kütüphanelerini kullanan okuyucu sayısı da 1.031.375 (1994) dir (Türkiye İstatistik...1995:188).

IV. 2. 1. EĞİTİM ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türkiye'de kütüphanecilik eğitimi veren üç üniversite bulunmaktadır. 1954/55 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve 1974 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler (Edebiyat) Fakültesi'nde verilmeye başlanan kütüphanecilik eğitimi, düşünce özgürlüğü açısından incelendiğinde çok somut uygulamalar görülememektedir.

1975 yılında AÜDTCF'de bitirme tezi olarak hazırlanan bir çalışma (Karakoç 1975) dışında, 1994 yılında Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nde hazırlanan "Düşünce Özgürlüğü ve Türkiye'de Kütüphanecilik Eğitimi" (Kızıllan 1994) isimli yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Yapılan araştırmada Üniversite Kütüphanecilik Bölümleri'nin lisans ve yüksek lisans programlarında "düşünce özgürlüğü" isimli bir ders bulunmadığı; yalnız Hacettepe Üniversitesi'nde bazı derslerde konunun işlendiği ortaya çıkarılmıştır. Ankara'da bulunan üniversite kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere uygulanan bir anket ve çeşitli görüşmelerden elde edilen verilere dayalı olarak yürütülen araştırma sonucunda meslektaşların önemli bir bölümünün bu konuda bilgi yetersizliği içinde oldukları anlaşılmıştır. Ortaya çıkan durum Kızıllan (1994:65) tarafından;

(1) 9 Ocak 1996 tarihinde Kütüphaneler Genel Müdürlüğünden alınan bilgi.

"Eğitimleri sırasında düşünce özgürlüğü ve sansür konusunda eğitilmeyen kütüphanecilerin uygulamada bu konularla ilgili her zaman doğru tutum almaları ve doğru tanı koymalarının beklenmemesi gerektiği"

ifadeleriyle açıklanmıştır.

IV. 2. 2. MESLEK KURULUŞLARININ YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

Düşünce özgürlüğünün genelde kütüphanecilik özelde de halk kütüphaneciliği ile ilişkilendirilmesi ve bu ilişkinin hazırlanan bildireler yoluyla uluslararası düzeyde kabul edilmesinde, meslek kuruluşlarının önderlik yaptığı olgusu dünya literatürü incelenirken görülmüştür. Bu doğrultuda Türkiye'de uzun yıllar kütüphanecilerin tek mesleki örgütü olan Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) nin bu konudaki çalışmalarından söz edilecektir. 1949 yılında kurulan Derneğin en son Anatazümü (1990) nde amacı ve çalışma alanları (Madde 2); "kütüphaneciliğin ve kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesini sağlamaktır" şeklinde belirlenmiştir.

TKD'nin sorunları birer meslek üyesi olarak hepimizi ilgilendirmektedir. Bu konuda yapılan bir yüksek lisans çalışmasında (Tonta 1985) TKD'nin sorunları ayrıntılı bir şekilde incelenerek, gelişememe nedenleri araştırılmıştır. TKD ile ilgili sorunlar hakkında bütün meslektaşların genel anlamda bir bilgisi olduğu düşüncesi ve araştırdığımız konunun sınırlarının aşılmaması nedeniyle bu konunun ayrıntısına inilmeyecektir. TKD'nin 1952 yılından bu yana önce Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952-1985) sonra da Türk Kütüphaneciliği (1986-) adıyla yayımlamakta olduğu süreli yayın günümüzde de düzenli olarak çıkarılan tek mesleki yayın olma özelliğini korumaktadır. Dernek adına önemli bir başarı sayılabilecek bu durum ulusal mesleki literatürün oluşumuna da katkı sağlamaktadır. TKD'nin özellikle düşünce özgürlüğü, sansür ve meslek ahlâkı konularına ilgi duyarak henüz fiili olmasa da, bu konudaki literatür çalışmalarını destekleyici veya özendirici çalışmaları çok eski bir geçmişe sahip değildir.

Bu konu tarihsel açıdan incelenmeye çalışıldığında ilk somut örneğin, 17 Mayıs 1991 tarihinde Ankara Şubesi tarafından düzenlenen "Yayıncılık Açısından Düşünce Özgürlüğü ve Sansür" konulu panel olduğu görülmektedir. Yayıncı, kütüphaneci, araştırmacı, gazeteci, psikolog ve sosyolog temsilcilerinin katıldığı Panelde düşünce özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların insanı etkileyen her boyutu ilgili meslek üyeleri tarafından ayrı ayrı dile getirilmiştir.

Bu etkinlikten sonra 1995 yılına gelinceye kadar, 1994 yılında yayımlanan bir anı kitabı için hazırlanan makale (Gülle 1994:47-68) dışında TKD tarafından 1995 yılında yayımlanan ve genel anlamda Türk kütüphaneciliğinin bir değerlendirmesi ve sorunlara çözüm önerilerinin yer aldığı bir yayında (2000'e 5 kala ...1995:12) çok kapsamlı olmasa da "Demokratikleşme" konulu bir bölüm hazırlanmıştır.

Aynı yıl kutlanan 31. Kütüphane Haftası'nın teması "Düşünce Özgürlüğü'nün Olmazsa Olmazı Bilgi Edinme Özgürlüğü" olarak belirlenmiş ve bu çerçevede 27 Mart 1995 tarihinde aynı isimli bir panel düzenlenmiştir. Bu panele sunulan bildirimler, bazı meslektaşlardan alınan makaleler ve Türkçe'ye çevrilen çeşitli uluslararası bildirgelerle birlikte **Bilgi Edinme Özgürlüğü** (Tonta ve Çelik 1996) başlığı altında bir kitap olarak yayımlanmıştır.

TKD tarafından düşünce özgürlüğü konusunda uluslararası nitelikte ilk girişim IFLA tarafından 1995'te İstanbul'da toplanan 61. IFLA Konsey ve Genel Konferansında oluşturulan Bilgiye Erişim ve İfade Özgürlüğü Komitesi (Committee on Access to Information and Freedom of Expression) ne katılmak olmuştur. Komite, oluşturulan bir program çerçevesinde çalışmalarına devam etmekte olup, 1996 Pekin Konferansına bu konuda hazırlanan bir öneri götürülmüş ve 1997 Kopenhag Konferansında son şekli verilmek üzere taslak bildirme hazırlanmıştır.

18 Nisan 1996 tarihinde TKD, İngiliz Kültür Heyeti Kütüphanesi ve Milli Kütüphanenin ortak katkılarıyla Türkiye'ye davet edilen İngiltere Merkezi Bilgi Ofisi'nden Richard Smith tarafından verilen "Devlet Bilgilerine Serbest Erişim" konulu konferans, (Smith 1996) bu alanda uluslararası düzeyde bir konuşmacı tarafından yapılan önemli bir etkinlik olma özelliğini korumaktadır.

TKD'nin düşünce özgürlüğü ve meslek ahlâkı konularında bizce ilk ve en önemli etkinliği, 25-26 Eylül 1996 tarihinde Ankara'da toplanan 17. Genel Kurulunda oybirliği ile kabul edilen tüzük değişikliği ve bu doğrultuda hazırlanan "Mesleki Ahlâk İlkeleri"dir. TKD Genel Merkezi'nce oluşturulan Yeniden Yapılanma Grubu'nun bir yıl süren çalışmaları sonunda hazırlanan Anatüzük Taslağı (1996) nda yer alan ve Emniyet Müdürlüğü tarafından onaylanması beklenen değişikliğe göre Derneğin amacı aşağıdaki gibi düzenlenmiştir;

"2. Madde: Türk Kütüphaneciler Derneği'nin amacı, kütüphane, arşiv, belge ve bilgi hizmetlerinin gelişmesini sağlayarak **toplum kalkınmasına** katkıda bulunmaktır.

Bu amaca ulaşmak için yapılması gerekenler ise e,g,h, ve ı bentleri değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Bentlerin yeni şekli;

"e) Mesleki ahlâk kurallarını saptar ve bu kurallara uyulmasını sağlar;
g) Kütüphanecilik ve ilgili alanlardaki inceleme ve araştırmaları destekler, bunun için ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapar;
h) Bilgi hizmetleri ile ilgili projeler alır ve yürütür;
ı) Kütüphaneler ile bilgi merkezleri ve arşivlerine yönelik çalışmalar yapar, bu kuruluşlara maddi ve manevi yönlerden destek olur;"

İfadelerinden oluşmaktadır. İlgili maddelerin önceki ifadeleri ve yeni önerilen ifadeler karşılaştırıldığında ortaya çıkan temel özellik daha yalın ve öz anlatım şeklindedir. Derneğin amacı için daha önce yer alan "Kütüphaneciliğin ve kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesini sağlamak" ifadesi yerine "kütüphane, arşiv, belge ve bilgi hizmetlerinin gelişmesini sağlayarak toplum kalkınmasına katkıda bulunmaktır" ifadesiyle daha kesin ve somut bir anlatım seçilmiştir. Yine bu amaca ulaşmak için yapılması gerekenler içinde e şikkının "mesleki ahlak kurallarını saptar ve bu kurallara uyulmasını sağlar" şeklinde değiştirilmesi TKD'nin "meslek ahlâkı" ilkelerini kendi bünyesinde ilk

kez oluşturması ve resmîleştirmesi açısından önem taşıtmaktadır. Yine bu bağlamda üyelikten çıkarılma ile ilgili 8. Maddenin a bendi;

"Derneğin amacına ve mesleki ahlâk ilkelerine aykırı hareket ettiği, kanunların koyduğu yasaklara uymadığı için Genel Haysiyet Divanı'nca hakkında geçici veya sürekli üyelikten çıkarılma kararı verilmiş bulunma"

şeklinde değiştirilerek meslek ahlk ilkelerine bir ölçüde bağlayıcılık sağlamaya çalışılmıştır. 17. Genel Kurulda nerilen ve oy birliği ile kabul edilen "Mesleki Ahlâk İlkeleri"nin tam metni aşağıdaki gibidir;

"Bilgi hizmetleri alanında alışanlar; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası sözleşmelerle öngörülen bilgi edinme özgürlüğünü, toplumun tüm bireyleri için savunur ve gereklerini yerine getirmeye çalışır.

Mesleki gücünü, bilginin kullanımından alır. Bilgi kullanicılarına ırk, dil, din, cinsiyet, toplumsal statü ve görüş ayırımı gözetmeksizin bilgiye erişimde eşit davranır.

Doğru ve yeterli bilgiyi zamanında sunarak, mesleki görevini mesleğe değer katacak şekilde gerçekleştirir; böylece bireylerin, yönetimin ve toplumun saygısını kazanır ve bunu korur.

Bilgi üreticilerinin telif haklarına saygı duyar ve korur. Kişiler hakkında bilgi sağlarken hem doğru bilgi verir, hem de özel yaşamın gizliliğine saygı gösterilmesi ilkesine bağlı kalır. Nesnel verilere dayanmayan, haksız karalamalarla meslek elemanlarının, genel olarak meslek grubunun ya da bir bilgi merkezinin saygınlığını zedeleyecek söylem ve davranışlarda bulunmaz.

Bağlı bulunduğu kuruma ve haklarına zarar verecek davranışlardan kaçınır, bağlı bulunduğu kurumun amaçlarına hizmet eder.

Meslek çıkarları kişisel çıkarlarından üstün tutar.

Mesleğini ve görevini kişisel çıkarları için kötü amaçlarla kullanmaz.

Bu ilkelerin benimsenmesi için çaba harcar."

(TKD Anatüzük Taslağı 1996).

"Mesleki Ahlak İlkeleri" arasında yer alan "Doğru ve Yeterli Bilgiyi Zamanında Sunmak" ilkesinin, kütüphanecilik açısından "Aranılan Bilgi" olarak algılanması gerektiğine inanmaktayız. Çünkü okuyucular tarafından aranan bilgilerin doğru veya yeterli olmasına yine okuyucular karar vermelidir. Bu noktada kütüphanecinin görevi, aranan bilgiye nasıl veya ne şekilde erişeceğini çok iyi bilmektir.

TKD dışında ÜNAK tarafından da konuyla ilgili olarak bir etkinlik yapılmıştır. ABD Connecticut Eyaleti Bilgi Edinme Bürosu (Freedom of Information Bureau) ndan Mitchell W. Pearlman tarafından 18 Nisan 1996'da verilen "Bilgiye Serbest Erişim" konulu konferans (Pearlman 1996) TÜBİTAK ve Amerikan Basın ve Kültür Müsteşarlığı ile ortak düzenlenmiştir.

IV. 3. ANAYASA VE İLGİLİ DİĞER YASALAR

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olarak da kabul edilen 1921 Anayasası (**Teşkilat-ı Esasiye** 1921), 1876 Kanun-u Esasi henüz resmen yürürlükten kaldırılmadığı için, 24 maddelik kısa bir metin olarak ele alınmıştır (Çağlayan 1991:45). Bu anayasada göze çarpan en önemli nokta, 1. maddede yer alan ulusal egemenlik ilkesidir (Teşkilat-ı..... 1924). Ayrıca yasama ve yürütme kuvvetlerinin TBMM'de toplanmasına ilişkin 2. maddede demokratik bir düşünce sezilense de, 1921 Anayasasında insan hak ve özgürlüklerinden söz edilmemektedir (Tanilli 1976:62-65).

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan yeni dönemin ilk Anayasası olarak tarihe geçen **1924 Anayasası**, (T.C. Anayasası 1924) zaman zaman değişikliklere uğrasa da, 36 yıl yürürlükte kalarak en uzun ömürlü Türk Anayasası olma özelliğini taşımaktadır. 1924 Anayasasının hazırlanmasında, onkesizinci yüzyıl felsefesinin ve Fransız Devrimi ilkelerinin derin etkileri görülmektedir. Örneğin özgürlüğün tanımı doğrudan 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nden alınmıştır (Kapani 1993:109). 1924 Anayasasına göre özgürlük;

"Başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufta bulunmaktır. Hukuku tabiiyeden olan hürriyetin herkes için hududu, başkalarının hududu hürriyetidir"
(T.C. Anayasası 1924)

şeklinde ifade edilmektedir. Özetlenecek olursa özgürlük, "başkalarına zarar vermeyecek herşeyi yapabilmek" olarak tanımlanmaktadır. 1924 Anayasasında yer alan özgürlüğe ilişkin bu tanımlamadan sonra yine 1789 modeli klasik hak ve özgürlükler grubu gelmektedir (Kapani 1993:110). Bunlar genel anlamda "düşünce, vicdan, söz, basın, haberleşme, dernek kurma, çalışma, eğitim özgürlükleri ile mülkiyet hakkı, kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı ve eşitlik ilkeleri"dir. 1924 Anayasasında yayıncılık açısından da bir değerlendirme bulunmaktadır. Buna göre, "Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşir edilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir" (Madde 77) ifadesi ile yayıncılık için göreceli bir özgürlük ortamı yaratılmak istenmişse de, bu hüküm geçmiş metinlerde yer almış bulunan hükmü tekrarlamaktan ileri gidememiştir (Danışman 1982:7).

27 Haziran 1927 tarihli ve 1117 sayılı **Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu** (Küçükleri...1927) da Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan ve genel anlamda yayınların sansür edilmesine yönelik bir Yasa'dır. Ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde Yasa'nın;

"Müstehcen ve hayasızca olan yayınlar dışında olup da, onsekiz yaşına kadar küçüklerin maneviyatı üzerine zararlı etkide bulunacağı anlaşılan yayınların sınırlandırılmasına ilişkin bir yasa olduğu anlaşılmaktadır"
(Kabacalı 1990:123)

şeklindeki ifadeye göre, yayın sansüründe müstehcenlikten öte "küçüklerin maneviyatını zedeleyici" yayınların hedef olduğu anlaşılmaktadır. Yasa, 1980'lerde bazı değişikliklere uğratılmıştır 1996 tarihinde değiştirilerek yeniden hazırlanan **1117 Sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununun Bazı Maddeleri ile Türk Ceza Kanununun 426, 427 ve 428. Maddelerinin Değiştirilmesine ve 1117 Sayılı Kanuna Ek Maddeler İlavesine Dair Kanun** (1117 sayılı...1986) basında

"Muzır Kurulu" olarak nitelenen bir kurulun oluşması hükmünü getirmektedir (Madde 2). Bu kurul, Milli Güvenlik Kurulu, Başbakanlık, Adalet, İçişleri, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları ile Diyanet İşleri Başkanlığı gibi resmi kuruluşlarca belirlenecek birer üye, Yüksek Öğretim Kurulu tarafından atanacak sosyal bilimler dalında kariyer yapmış bir öğretim elemanı, Kültür Bakanı tarafından güzel sanatlar dalında ün yapmış kişiler arasından seçilecek bir üye, Ankara, İstanbul ve İzmir Gazeteciler Cemiyetleri'nin belirleyecekleri birer basın mensubu arasından Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğüne kura ile saptanacak bir üye olmak üzere 11 kişiden oluşmaktadır. Bu kurul, yapacağı incelemelerde 1739 sayılı **Milli Eğitim Temel Kanunu** (Milli ...1973) ndaki genel amaç ve ilkeleri göz önünde bulundurarak çalışmak durumundadır. Üyelerinin büyük çoğunluğu hükümetçe atanan dolayısıyla siyasal iktidara bağlı olan bu Kurul, her türlü yayını ya çok geniş ya da çok dar bakış açılarıyla denetleyerek bir tür sansür uygulamaktadır. Kurul, yasaya göre, aynı zamanda müstehcen yayınlarla ilgili davaların resmi ve zorunlu bilirkişisidir (Madde 3). Bu durum, her şeyden önce yargının bağımsızlığını zedeleyen bir hükümdür. Çünkü bir suçun işlenip işlenmediğini belirleyecek tek otorite yargıdır. Herhangi bir kişi, kurul ya da kurumu bilirkişi olarak nitelemek yargıya müdahale ile eşanlamlıdır. Kurul üyelerinin çoğunluğunu hükümet tarafından atanan resmi görevlilerin oluşturduğu göz önüne alındığında bu durumun, demokrasilerdeki güçler ayrılığı ilkesine de aykırı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu için söylenecek son söz, yasanın küçükleri yayın yoluyla olumsuzluklardan koruma düşüncesinden öte, Türkiye'de neredeyse gelenekselleşmiş olan yayın yapma özgürlüğünün baskı altında tutularak düşünce özgürlüğünün gelişmesini önlemektir denebilir. Çünkü Yasa 1927'de çıkarıldığında ilk hedef;

"Türk Ceza Kanununda zikredilen müstehcen ve hayasızca neşriyat haricinde olup on sekiz yaşına kadar küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir ika edeceği anlaşılan" (Madde 1)

yayınları önlemektir. Başka bir deyişle, çağın gerisinde kalmış düşüncelere, boş inanışlara yer veren, çocuğun düşünsel ve ruhsal gelişmesine engel olabilecek yayınlar göz önünde bulundurulmuştur (Kabacalı 1990:228).

1931 yılında çıkarılan 1867 sayılı **Matbuat Kanunu** (Matbuat ...1931:3) nda ise, ülkenin genel politikasına aykırı yayın yapan gazete ve dergilerin kapatılması hükmü getirilmiştir. Matbuat (Basın) Kanunu'nun özellikle 51. maddesinde, gazete ve dergilerin kapatılması ve yurt dışında basılan yayınların yurda sokulmasını önleme yetkilerinin Bakanlar Kurulunun takdirinde olduğuna ilişkin hüküm, gazeteci ve yazarlar tarafından uzun yıllar eleştiri odağı olmuş ve bir tür "Bakanlar Kurulu sansürü" (Kabacalı 1990:128) olarak kabul edilmiştir. Matbuat Kanunu'nda önce 27 Haziran 1938'de yapılan değişiklikler ve 24 Nisan 1940'da yapılan bir değişiklikle tarihin "resmi görüş" dışında yorumlanması yasaklanmıştır (Madde 30).

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimleri kazanarak işbaşına gelen Demokrat Parti, basın özgürlüğünü sağlamayı da programına aldığı için, tek parti döneminde baskı altında yaşayan basından geniş destek görmüştü (Kabacalı 1990:164). 15 Temmuz 1950'de kabul edilen, 24 Temmuz'da yürürlüğe giren ve **Basın Kanunu** adıyla çıkarılan yeni Yasa basına daha liberal bir bakış açısı yansıtmaktaydı. 1931 Matbuat Kanunu'nun hükümete verdiği yetkileri kaldıran bu yeni yasada, gazete çıkarmak için gerekli izin kaldırılmış, bildirimde bulunmak yeterli sayılmıştır (Madde 18). DP iktidarı ile basın arasında ilk yıllarda olumlu bir seyir izleyen ilişkiler, 1953'ün sonlarında iktidarın icraatlarına yönelik eleştirilerin gazetelerde yer almaya başlaması ile yerini ciddi bir gerginliğe bırakmıştır (Kabacalı 1990:166). Bu gerginlik ve sosyal sorunlar nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti, 27 Mayıs 1960 tarihinde ilk kez askeri müdahale ile karşılaşmıştır.

4 Temmuz 1934 tarihinde çıkarılan **Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu** (Polis...1934) nun 1965, 1973, 1980, 1985 ve 1986 yıllarında çeşitli maddeleri değiştirilmiştir. Bu değişiklikler içinde araştırma konumuz açısından dikkat çekici olanı 16 Haziran 1985 tarih ve 3233 sayılı **Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun** (Polis...1985) ile 11. maddede yapılan değişikliktir. 11. maddenin (c) bendi;

"Polis, genel ahlâk ve edebe aykırı mahiyetteki film, plak, video ve ses bantlarını yapan ve satanları, herhangi bir şikâyet olmasa bile engeller, davranışlarının devamını durdurarak yasaklar, sanıklar hakkında tanzim olunacak evrakı derhal, şikâyete bağlı suçlar hakkındaki evrakı da şikâyet ve müracaat vukubulduğu takdirde adliyeye tevdi eder"

hükümleri ile oluşturularak, görsel-işitsel yayınların denetimi amaçlanmıştır. Ancak burada genel ahlâk ve edebe aykırılıktan öte herhangi bir başvuru veya şikâyet olmaması durumunda bile polisin yayın yasaklayabilme yetkisi üstünde durmak gereği bulunmaktadır. Kuramsal olarak polisin kamu düzenini bozucu şiddet eylemlerini yatıştırmak gibi bir görevi olduğu inancındayız. Genel edep ve ahlâka aykırı yayınların kamu düzenini ilgilendirmesi bizce tartışılır bir konudur. Çünkü genel edep ve ahlâk ölçüleri toplumdan topluma ve yıldan yıla değişebilir. Toplumun belirli bir döneminde nelerin müstehcen olup olmadığına ancak bağımsız mahkemeler karar verebilir. Polisin veya atanmış mercilerin bu konudaki yaklaşımları ancak kendi ahlâk anlayışları çerçevesinde gerçekleşebilir. Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu ile oluşturulan "Muzır Kurulu" örneğinde de karşımıza çıkan bu sorun, atanmış mercilerin toplumun genel ahlâk ve edebe aykırı davranışları konusunda karar vermeleri olarak tanımlanabilir. Bizce bu bakış açısı, toplumsal huzursuzluğu artırdığı gibi, bu tutuma herhangi bir şikâyeti bile gerektirmeyecek ölçüde serbestlik tanınması da halkın güvenliğini sağlamakla yükümlü polise karşı halkta güven bunalımının doğmasına neden olmaktadır.

1960 yılına gelindiğinde Türkiye'de gözlenen en önemli değişiklik, 27 Mayıs tarihinden sonra oluşturulan Kurucu Meclis tarafından hazırlanarak referandum sonucu yürürlüğe giren yeni Anayasadır. Kısaca **61 Anayasası** olarak da bilinen Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Anayasası kişi temel hak ve özgürlükleri açısından evrensel bir bakış doğrultusunda hazırlanmasının yanı sıra, Türkiye'de demokratik açılımların geniş kitlelere eriştirilmesi nedeniyle de ilk olma özelliğine sahiptir. 1961 Anayasasının "Düşünce ve İnanç Hak ve Hürriyetleri" başlıklı IV. Bölümü'nde yer alan "Vicdan ve Din" (Madde 19) ve

"Düşünce Hürriyeti" (Madde 20) maddeleri bu konuda çok açık ifadelerle yer vermektedir. Düşünce özgürlüğüne ilişkin 20. madde;

"Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu açıklayabilir ve yayabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz"

ifadelerinden oluşmaktadır. 1961 Anayasasının düşünce özgürlüğüne paralel olarak yayın özgürlüğünü de güvenceye alan "Basın Hürriyeti" başlıklı 22. maddesinde; "Basın hürdür, sansür edilemez. Devlet basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır" şeklindeki ifadelerle yer verilmiştir. 1961 Anayasası bizce düşünce özgürlüğü ile birlikte değerlendirildiği zaman basın ve yayın özgürlüğü açısından temel hak ve özgürlüklerin Anayasal güvence altına alınması nedeniyle önem taşımaktadır. 1961 Anayasasının düşünce ve basın özgürlüğüne getirdiği yenilikler sonucu sağ ve sol yayın yapan yeni yayınevleri kurularak, yıllardır yasaklanmış düşünceler yer altından gün yüzüne çıkmıştır (Kabacalı 1990:4).

12 Mart 1971 tarihinde demokrasiye bir kez daha ara verildiği için başta Anayasa olmak üzere, çeşitli yasalarda değişiklik yapılmıştır. Bunlardan ilki, 13 Mayıs 1971 tarihinde çıkarılan 1402 sayılı **Sıkıyönetim Kanunu** (Sıkıyönetim...1971) olmuştur. Yasa, sıkıyönetim komutanına hiçbir gerekçe göstermeksizin evleri, kişilerin üstünü, belgelerini aramak, partileri, sendikaları, dernekleri kapatmak, mektup ve haberleşmeleri sansür etmek, basını ve her türlü yayını denetlemek, basınevlerini kapatmak yetkisi vermektedir. 22 Eylül 1971'de yürürlüğe giren 1488 sayılı **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Anayasa Değişikliği Kanunu** ile (Türkiye Cumhuriyeti...1971) 1961 Anayasasının basın özgürlüğünü güvence altına alan 22-27. maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Anayasanın 22. maddesinin ilk şekline göre; Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler bu tedbirlerin uygulama-

nacağını Kanunun açıkça göstermesi halinde hakim kararıyla toplatılmaktayken, söz konusu maddenin yeni şekli hükümete ve savcılara da yayın toplatma yetkisi vermiştir.

Bu dönemde düşünce ve basın özgürlüğü üzerindeki baskıların yoğunlaşması nedeniyle İstanbul'da toplanan Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (Federation of International Journalists) nun 11. Kongresinden hemen sonra 11 Eylül 1972 tarihinde Türkiye'deki gazetecilerin meslek kuruluşları ortak bir bildiri yayımlayarak durumu protesto etmişlerdir. Bildiride;

"Türkiye'de basını temsil eden kuruluşlar olarak, fikir suçu kavramını çağ dışı buluyoruz. Bu nedenle mevzuatımızda, düşüncenin özgür ifadesini suç sayan anlayışı kabul etmiyor, bu anlayışın ürünü olan mevzuat hükümlerinin kaldırılmasını istiyoruz. Ceza Kanunumuzda basının eleştiri özgürlüğünü kısıtlayan soyut kavramlara açıklık getirilmesini gerekli görüyoruz" (Kabacalı 1990:202)

şeklinde yeralan ifadeler, Türkiye Cumhuriyeti'nde bir mesleki grubun düşünce özgürlüğü için mevcut yönetime çok açık bir şekilde istemlerini iletmesi bakımından önem taşımaktadır.

12 Eylül 1980 rejimi tarafından ülke güvenliği vb. konularda duyarlı olunması gerekçesiyle genel anlamda özgürlüklerin aşırılıklara neden olduğu teması işlenerek Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Anayasası hazırlanmıştır. Yeni Anayasa bizce, 12 Mart 1971 ara rejimi ile başlatılan süreçte hedeflenen toplum düzeninin bütün yasal çizgileriyle oluşturularak yeni bir Anayasa çerçevesine oturtulması anlamını taşımaktadır. Bu durum 12 Mart döneminde başlatılan sürecin 12 Eylül döneminde tamamlanması olarak da özetlenebilir. **1982 Anayasası** olarak bilinen Türkiye Cumhuriyeti'nin son Anayasasında düşünce özgürlüğüne parçalı bir bakış açısı getirilmiştir. Evrensel ölçüleri içinde bir bütün olan düşünce özgürlüğü, 1982 Anayasasında düşünce ve kanaat özgürlüğü ve düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü olmak üzere ayrı ayrı maddeler halinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının 25. maddesinde;

"Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebeple olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz"

ifadeleriyle düşünce özgürlüğünün Anayasal çerçevesi tanımlanmış, 26. maddesinde de;

"Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir"

denilmektedir. 1982 Anayasasının düşünce özgürlüğü ile ilgili 25. maddesine ilk bakıldığında, düşünce özgürlüğünün özüne uygun mutlak bir özgürlük olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Ancak ilgili maddenin ikinci bendi, bu özgürlüğün insan beyni içinde kalan, orada kaldığı süre içinde de mutlak olarak korunan bir özgürlük olduğunu vurgulamaktadır. Gerçekten de hiç kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı gibi düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz da. Ancak açıklanması sınırlanmış olan düşünce ve kanaatlerin kınanması veya suçlanmaması da bir anlam taşımamaktadır. Anayasa'nın düşünce özgürlüğü ile ilgili maddelerinin pratikte hiçbir anlam taşımadığını ortaya koyan bir diğer örnek 26. maddede ortaya çıkmaktadır. 26. maddede düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ile ilgili olarak haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler ile izin sisteminin kapıları açılmaktadır. Ayrıca düşüncelerin açıklanması ve yayılması esnasında yasayla yasaklanmış olan hükümlerin uygulanmaması durumunda devreye girecek düzenleyici hüküm de dikkat çekicidir. Düşünceleri yayma araçlarının toplatılmasında hâkim kararının yanı sıra gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda yetkili merciin emriyle toplattırılması hükmü, 12 Mart döneminde çıkarılan 1488 sayılı yasanın 12 Eylül döneminde Anayasa hükmü olarak yer alması açısından önem taşımaktadır. 1961 Anayasasının "fazla özgürlükçü" veya "lüks" bu-

lunduğu (Kapani 1993:129) için 12 Eylül döneminde yapılan Anayasa'da kişi temel hak ve özgürlükleri ile ilgili maddelerin genel anlamda kısıtlayıcı özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

1982 Anayasasının Basın Özgürlüğü ile ilgili 28. maddesi; "Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz" ifadeleriyle başlamakta ancak "Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasa'nın 26 ve 27. maddeleri hükümleri uygulanır" ifadesiyle devam etmektedir. Bu durumda Anayasada basın özgürlüğü ile ilgili hakların sınırlandırılmasının düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünü düzenleyen 27. madde hükümlerine göre işlem görmekte olduğu sonucu çıkmaktadır. Özellikle 26. maddenin düşünce özgürlüğüne karşı bir bakış içerdiği için basın özgürlüğü de bundan olumsuz olarak etkilenmektedir. Basın özgürlüğü halkın haber alma özgürlüğünü sağlayarak düşünce özgürlüğüne birebir katkı sağlamakta olduğundan 1982 Anayasasının söz konusu bağlayıcı hükümleri, hem basın hem de düşünce özgürlüğü açısından sınırlayıcı özelliklere sahiptir.

Sonuç olarak, 1982 Anayasası'nda Cumhuriyetin nitelikleri sayılırken (2. madde) onun "insan haklarına saygılı... demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtilmiştir. Ancak, aynı Anayasa'da temel hak ve özgürlüklerin düzenlenişinde ve devletin çoğulcu yapısının kuruluşunda getirilen aşırı sınırlamaların bu niteliklere ters düştüğü ve onlarla uyum halinde olmadığı görülmektedir (Kapani 1987:98).

12 Nisan 1991 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren **Terörle Mücadele Kanunu** (Terörle...1991) nun ilk maddeleri Terör, Terör Suçlusu ve Terör Suçları tanımlamaları ile başlamaktadır. Türkiye'de uzun yıllar demokratikleşme önünde engel oluşturduğu için tartışılan Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163. maddeleri Terörle Mücadele Kanunu'nun 23. maddesi (c) bendinde yer alan bir hüküm ile kaldırılmıştır. Ancak Yasanın özellikle 8. maddesi son yıllarda Türkiye'de düşünce özgürlüğüne ilişkin tartışmaların odağını oluşturmuştur. Yasanın 8. maddesi;

"Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz"

hükümünü kapsamaktadır. Verilecek cezaların Basın Kanunu ile de ilişkilendirildiği ve düşünce özgürlüğünün evrensel tanımına aykırı olan bu hüküm, toplumumuzun duyarlı olduğu birlik ve beraberlik duygularının ayakta tutulmasına yeni bir yasal destek olarak algılanabilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak sonsuza kadar yaşaması vatanını seven herkesin ortak düşüncesidir. Ancak demokrasi için vazgeçilmez temel unsur olan farklı düşüncelerin yazılı veya sözlü olarak ifade edilebilmesi veya özgürce yayılabilmesi yani düşünce özgürlüğünün bütün koşullarıyla oluşturulması hiçbir zaman ülkenin bölünmesine yol açmaz. Böyle bir durum söz konusu olsaydı bugün Batılı ülkelerin büyük çoğunluğu bölünmüş olabilirdi. Oysa yıllardır kapalı sistemle yönetilen ve farklı bir düşünceye hoşgörü tanınmayan ülkeler bölünmüşlerdir. Tarihte Nasyonal Sosyalizm ilkesine göre kurulan Almanya'dan, komünizmle yönetilen eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti'ne kadar uzanan örnekler bu konuda temel oluşturmuştur. Bu cümleden hareketle, şiddete başvurulmadıkça hiçbir düşüncenin zarar vermeyeceğine inanmaktayız. Bunun yanı sıra Devletlerin ülke ve toplumlarının güvenliğini sağlamak için şiddete dayalı eylemleri bastırmak amacıyla gerekli yasal önlemleri almak hakları evrensel bir haktır. Terörle Mücadele Kanununun 8. maddesi, 30 Ekim 1995 tarihinde yürürlüğe giren **3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun** (3713 Sayılı... 1995) ile verilen hapis cezaları yarı yarıya düşürülmüş ancak para cezaları üç katına çıkarılmıştır.

IV. 3.1. KALKINMA PLANLARINDAKİ ÇALIŞMALAR

Araştırmamızın 1960-1996 dönemini kapsayan bölümünde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan beşer yıllık kalkınma planlarında ülkenin temel sektörlerine ilişkin öncelikler konusunda yapılması önerilen düzenlemelerin konumuzla ilgili olanlarından söz edilecektir. 1960 yılında planlı kalkınma dönemine giren Türkiye'de öncelikler belirli bir program çerçevesinde ele alınmakta ve beş yıllık sürelerle hedefler oluşturulmaktadır (Devlet Planlama... 1984).

Bu noktada DPT tarafından hazırlanan kalkınma planlarında kültür konusu, araştırma konumuzun amacına en uygun saptamaların bulunduğu Dördüncü ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları dikkate alınarak incelenecektir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) nın "Kültür" Bölümü incelendiğinde daha öncekilerden farklı olarak;

"Demokratikleşme sürecinde kültürün geliştirilmesi ve toplum kesimlerine yayılmasının, toplumun gelişmesinde ve çağdaşlaşmasında önemli etkileri vardır. Kültürel gelişme, teknolojik, bilimsel ve toplumsal gelişmelerden soyutlanamaz"

ifadelerinden hareketle;

"Anayasanın sağladığı, düşünce özgürlüklerinin zaman zaman askıya alınması sonucu düşünce özgürlüklerinin kısıtlanması toplumun yaratıcı gücünün baskı altında tutulması, kitap toplatılması ve yasaklanması kültürel gelişmeyi ve çağdaşlaşmayı sınırlayan bir ortam yaratmıştır" (Dördüncü...1978:149)

görüşlerine yer verilmiştir. Aynı bölümde yer alan diğer bir görüş;

"Çocuk ve halk kitaplıkları sayısı ve bu kitaplıklardaki kitap sayısında görülen gelişmeye karşın, en yaygın kültür hizmetleri arasında sayılan kitaplıkların yurt düzeyinde dengeli dağılımı sağlanmamıştır. Ayrıca kitaplıkların daha canlı birer kültürevi durumuna getirilmesi açısından yeni düzenlemeler gerçekleştirilememiştir" (Dördüncü...1978:151)

şeklinde ifade edilmiştir.

Yedinci 5 yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) nın "Tarım, Sanayileşme ve Dünya ile Bütünleşme" başlıklı 2. Bölümünde, "Bilgi Sağlama ve Kullanma" alt başlığında "Mevcut Durum, Amaçlar, İlkeler ve Politikalar" ile "Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler" hakkında açıklamalar bulunmaktadır. Bu konuda "amaçlar, ilkeler ve politikalar"la ilgili olarak;

"Dünya ile bütünleşme sürecinde karşılıklı bilgi akımının ve insanların haber alma özgürlüğünün sağlanması son derece önem taşımaktadır. Dünyaya entegrasyon, demokrasinin işlemesi ve rantların azaltılması bakımından önem arzeden bilgiye ilgili tüm kişi ve kuruluşların ulaşabilmesi sağlanacaktır" (Yedinci ...1995:99).

ifadeleri yer almaktadır.

Dördüncü Planda ilk kez düşünce özgürlüğüne değinilmiş, Anayasanın sağladığı düşünce özgürlüğü hakkının zaman zaman askıya alınması nedeniyle kültürel gelişme ve çağdaşlaşmanın sınırlandığı vurgulanmıştır. Kültürel gelişmenin demokratikleşme sürecindeki önemine de değinilen Dördüncü Planda, çocuk ve halk kütüphanelerinin canlı birer kültürevi durumuna getirilememesinin ifade edilmesini demokratikleşme ve düşünce özgürlüğüne ilişkin sorunların bir uzantısı olarak algılamaktayız. **Yedinci Planda** ise, **Dördüncü Planda** yer alan bakış açısı farkedilmektedir. Karşılıklı bilgi akışı ve haber alma özgürlüğünün sağlanmasının demokrasinin işlemesine yardımcı olacağı vurgulanmıştır.

Dördüncü ve Yedinci Kalkınma Planlarında kütüphane ve kütüphanecilik konularının farklı bir anlayışla ele alındığı görülmektedir. Bizce bu anlayış, kültürel kalkınmanın ekonomik veya endüstriyel kalkınmadan daha fazla önceliğe sahip olduğu gerçeğinin altının çizilmesidir. Buna göre, yirminci yüzyılın bitimine çok az bir süre kala Türkiye'de düşünce özgürlüğüne ilişkin sorunların henüz bitmemesi ve bu nedenle demokratikleşme sürecinin tamamlanamayarak dünya ile bütünleşilememesi gerçeğinden hareketle, çok açık olarak vurgulanmasa da halk kütüphanelerinin nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi ile sorunun çözümüne yaklaşılabileceği anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra bütün kalkınma planları incelendiğinde uzmanlar tarafından "kültür" konusunda istenen düzeye gelinemediğinin ifade edilmesi ve buna gerekçe olarak da kültürün, çok hızlı bir sosyal değişme sürecinde bulunan Türk toplumunun sosyal ve ekonomik yapısından ayrı ele alınmış ve politikaların bu doğrultuda saptanmış olmasının neden olduğu vurgulanmaktadır. Önceleri "ulusal kültür" konusunun kültür politikasına ağırlığını koyduğu gözlenmekte (Sağlamtunç 1989:55) olduğu için Türk kültüründe kültürün evrensel ölçülerinin biraz geç anlaşılabilirdiği düşüncesindeyiz. Türkiye'de düşünce özgürlüğüne ilişkin sorunların temelinde bu gecikmenin de payı olduğu inancındayız.

Türkiye'de Halk Kütüphaneleri ve Düşünce Özgürlüğü başlığı altında incelenen IV. Bölümde, günümüze kadar uzayan süreç özetlenmeye çalışılmıştır. Bu özet ışığında, Türkiye'de halk kütüphaneleri ve düşünce özgürlüğü sorununa ilişkin saptamalarımız altı başlık halinde maddelendirilebilir:

1. Düşünce özgürlüğüne ilişkin sorunların Anayasal çerçevede devam ettiği görülmekte olup; bu durum halk kütüphanelerine yayın seçim ve sağlanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

2- Plânlı kalkınma olgusunun yerleştiği, ancak bunun ağırlıklı olarak ekonomik alanda biçimlendirildiği; bu doğrultuda genel anlamda kütüphaneler konusuna, kültür çerçevesinde ve yüzeysel olarak değinildiği görülmektedir.

3- Halk kütüphanesi kavramının ilk kez 1960 yılından sonra yerleştiği ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü altında kütüphanelerin örgütlenmeye başlandığı görülmektedir.

4-Halk kütüphanelerinin bir yasaya sahip olmadığı çeşitli yönetmeliklerle yönetilmeye çalışıldığı ve bu yönetmeliklerin çok sık değişikliğe uğradığı görülmektedir.

5-Üniversite Kütüphanecilik Bölümlerinde düşünce özgürlüğü konulu dersler verilmemekte, ancak konu bazı derslerde işlenmekte; bu doğrultuda meslektaşlar düşünce özgürlüğü konusunda yeterli bilgiye sahip olmadan mezun olmaktadır.

6-1990'lardan sonra, ilk kez halk kütüphaneciliği ve düşünce özgürlüğü kavramlarının bir arada incelendiği ve yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir.

V. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANECİLERİNİN HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ FELSEFESİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA GÖREV BİLİNCİ DÜZEYLERİ-BULGULAR

Türkiye'de düşünce özgürlüğü sorunu ve halk kütüphanelerine yansması başlığı altında irdelemeye çalıştığımız araştırmamız, önceki bölümlerde verilen kuramsal bilgiler ve ağırlıklı olarak Türkiye'de bulunan halk kütüphanelerinde çalışan kütüphane yöneticilerine uygulanan anketin sonuçlarına dayalı olarak yürütülmüştür. Araştırma evrenimiz, Türkiye'deki bütün halk kütüphaneleri yöneticileri olup; örneklemimiz il halk kütüphaneleri yöneticileridir. 79 il halk kütüphanesine gönderilen anketi yanıtlayanların oranı 71 kişiyle %89.87 olduğu için örneklem evreni temsil etmektedir.

V. 1. DENEKLERİN ÖĞRENİM VE GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİ

V.1. 1. ÖĞRENİM DÜZEYLERİNE GÖRE DAĞILIM

Deneklerin öğrenim düzeylerini öğrenmek için sorulan 1. soruya verilen yanıtlara göre %90.1 oranında (64 kişi) üniversite mezunu, %9.9 oranında (7 kişi) lise mezunu yönetici halk kütüphanelerinde çalışmaktadır. Bu sonuçlar, Türkiye'de bulunan il halk kütüphaneleri yöneticilerinin ağırlıklı olarak üniversite mezunu olduklarını göstermektedir.

Üniversite mezunu olan deneklerin %47.9'u (34 kişi) Kütüphanecilik Bölümlerinden mezundur. Üniversitelerin diğer bölümlerinden mezun olanların oransal değeri ise % 42.2'dir (30 kişi). Üniversite mezunu olan deneklerin oransal dağılımında Kütüphanecilik Bölümlerinden mezun olanların az bir farkla (%5.7) önde oldukları görülmektedir. Ancak, lise mezunlarının (%9.9, 7 kişi) oranı gözönüne alındığında Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmayan deneklerin oranı %52.1 (37 kişi) olmaktadır.

V.1.2. GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİNE GÖRE DAĞILIM

V.1.2.1. GAZETE OKUMA DURUMLARI

Deneklerin genel kültür düzeylerini ölçmek amacıyla yöneltilen sorulardan biri olan gazete okuma durumlarına ilişkin soruya verilen yanıtların dağılımına göre deneklerin %85.9'u (61 kişi) hergün gazete okuduklarını açıklamışlardır. Hergün gazete okumadığını açıklayan %8.5 oranındaki (6 kişi) denek anketi uyguladığımız tarihte bütün il halk kütüphanelerine gazete alınmasına karşın gazete okumadığını açıklamıştır. Bu grubun dışında deneklerin %5.6'sı da (4 kişi) "diğer" seçeneğini işaretlemiştir. Diğer seçeneğine yazılan açıklamaların "fırsat buldukça, işlerin yoğunluğu, gazetelerin bulunulan yöreye ertesi gün ulaşması" biçiminde olduğu görülmektedir.

Hergün gazete okumadığını açıklayan %8.5 oranındaki denegin %4.2'sinin buna gereksinim duymadığı, diğerlerinin de "fırsat bulamama" veya "kütüphaneye gazete alınmamasını" gerekçe gösterdikleri görülmektedir. Diğer seçeneğine ise, 1 kişi "fırsat buldukça okuyorum" şeklinde açıklama yapmıştır. Bir kişi yanıtında kütüphaneye gazete alınmadığını açıklamıştır. Ancak yukarıda belirtildiği gibi anketi uyguladığımız dönemde bütün ilk halk kütüphanelerine gazete alınmaktaydı.

V.1. 2. 2. KÜLTÜREL VE SANATSAL ETKİNLİKLERİ İZLEME DURUMLARI

Deneklerin kültürel ve sanatsal etkinliklere olan ilgilerini öğrenmek amacıyla yönelttiğimiz soruya verilen yanıtların dağılımına göre, %73.2 oranındaki grup (52 kişi) oranındaki grup, kültürel ve sanatsal etkinlikleri izlediklerini ifade ederken izlemeyenlerin %16.9 oranında (12 kişi) olduğu anlaşılmıştır. Diğer seçeneğini işaretleyen %9.9 oranındaki grup (7 kişi) ise, "fırsat buldukça, bulunulan ile bu tür etkinlikler geldikçe" şeklinde açıklamalar yapmışlardır. Olumsuzluklar nedeniyle kültürel ve sanatsal etkinlikleri izleyemedikleri anlaşılan bu grubun da normal koşullarda bu tür etkinlikleri izleyebilecekleri düşünülebilir. Bu durumda kültürel ve sanatsal etkinlikleri izleyenlerin sayısı %83.1 olarak (59 kişi) değişmektedir.

Kültürel ve sanatsal etkinlikleri izlediklerini belirten deneklerin %25.4'ü (18 kişi) "bulduğu yöredeki her türlü kültürel ve sanatsal etkinlikten haberdar olmak halk kütüphanecisinin temel görevlerindendir" seçeneğini işaretlemiştir. Bu dağılım, kütüphane yöneticilerinin %25'inin soruya bilinçli yanıt verdiğini göstermektedir. Ancak genel anlamda, tek tek diğer seçenekleri işaretleyenler veya hepsini işaretleyenler de dahil olmak üzere, deneklerin bu soruda halk kütüphaneciliği açısından önem taşıyan kültürel ve sanatsal etkinliklerin gerekliliğini yeterli düzeyde algıladıkları söylenebilir.

Kültürel ve sanatsal etkinlikleri izlemediğini belirten deneklerin bu duruma gerekçe olarak yoğunlukla işlerin yoğunluğunu gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bulunulan şehirde tiyatro ve sinemanın olmaması ise ikinci sırada yer almaktadır. Diğer seçenekler ise dağılımı çok fazla etkileyecek yoğunlukta değildir.

V. 1. 2. 3. DÜZENLİ OLARAK KİTAP OKUMA DURUMLARI

Deneklerin %64.8'i (46 kişi) düzenli olarak kitap okuduklarını ifade ederken %23.9'u (17 kişi) okumadıklarını belirtmişlerdir. Genel toplam içinde değerlendirildiği zaman düzenli olarak kitap okuyan deneklerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Kitap okumayan %23.9 oranındaki

deneğin genel çerçevede çok fazla bir yer işgal etmediği düşünülebilir. Diğer seçeneğini işaretleyen %11.3 oranındaki denek (8 kişi), "ilgi çekici kitapların bulunması durumunda, zaman zaman, arasıra, fırsat buldukça" gibi açıklamalarda bulunmuştur. Bu doğrultuda diğer seçeneğini işaretleyenlerin de yoğun olmamakla birlikte kitap okudukları kabul edilebilir. Bu grubun da katılımıyla kitap okuyan deneklerin oranı %76.1'e (54 kişi) yükselmektedir.

Denekler hemen her türden kitap okumaktadırlar. Mesleki türde kitap okuyanların ise %60.6 oranında olduğu (43 kişi) oranında olduğu ve genel dağılım içinde büyük bir yoğunluk oluşturduğu görülmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyerek yaptığı açıklamalarla kitap okuyan gruba katılabileceği belirtilen %11.3 oranındaki grup, okuduğu kitapların tür ve konularını işaretlemediği için bu konuda bilgi verilememektedir.

Deneklerin okudukları kitaplar her konudan olmakla beraber yanıtların %62'sinde (44 kişi) kütüphanecilik konulu yayınların okunduğunun belirtilmesi dikkat çekicidir.

Düzenli olarak kitap okumadığını belirten deneklerden %8.5 oranındaki grup (6 kişi), zaman zaman kütüphanede bulunan kitapları okuduğunu ifade etmiştir. Bu grubun kısmen kitap okuduğu kabul edilebilir. Dolayısıyla %76.1 olarak kabul ettiğimiz kitap okuyanların oranı %84.6'ya (60 kişi) yükselmektedir.

V. 2. DENEKLERİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ

V. 2. 1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI

Deneklerin düşünce özgürlüğü kavramından neyi algıladıklarını öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri aşağıda verilmektedir: (1)

Deneklerin Düşünce Özgürlüğü Kavramı Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı

(1) Birden fazla seçenek işaretlenen sorularda Tabloların daha iyi anlaşılması için önce seçenekler verilecektir.

- a). Demokratik yaşam biçiminin temelidir.
- b). Herkesin inandığı düşünceyi istediği şekilde açıklama hakkıdır.
- c). Kişinin düşüncelerini özgürce ve uygarca yayabilmesidir.
- d). Düşüncelerin ülkenin genel asayiş ve düzenini bozmadan açıklanmasıdır.

Tablo 1: Deneklerin Düşünce Özgürlüğü Kavramı Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı

	N	%
Hepsini işaretleyenler	28	39.4
a,b,c seçeneklerini işaretleyenler	20	28.2
d seçeneğini işaretleyenler	15	21.1
a seçeneğini işaretleyenler	8	11.3
Toplam	71	100.00

Deneklerin %39.4'ü bütün seçenekleri düşünce özgürlüğü kavramı içinde algıladıklarını belirtmişlerdir. %28.2 oranındaki denek (a,b,c) seçeneklerinde birleşmiş, %21.2 oranındaki denek ise, düşünce özgürlüğü kavramını, "düşüncelerin ülkenin genel asayiş ve düzeninin bozulmadan açıklanması" olarak algıladığını belirtmiştir. Son sırada yer alan %11.3 oranındaki denek, düşünce özgürlüğünü demokratik yaşam biçiminin temeli olarak algıladığını açıklamıştır.

Bu soru için verilecek en kapsamlı yanıt (a) seçeneği olduğu gibi, (b) ve (c) seçenekleri de düşünce özgürlüğünün doğasına uygun açıklamaları içermektedir. (d) seçeneğinde yer alan ifade ise, düşünce özgürlüğünün doğasına ters düşmektedir. (d) seçeneğinin diğer seçeneklerle birlikte değerlendirilmesi durumunda da, düşünce özgürlüğü kavramının doğasına uygun bir görüşün ortaya çıkması olanaksızlaşmaktadır. Bu doğrultuda, düşünce özgürlüğü kavramı hakkında yalnız (d) seçeneğini işaretleyenlerle, bütün seçenekleri işaretleyerek görüş açıklayan denekler arasında önemli bir fark bulunmamaktadır.

Bu açıklama ışığında (a, b, c) seçeneklerini işaretleyenlerin toplam oranı %39.4 (28 kişi), hepsi ve (d) seçeneklerini işaretleyenlerin toplam oranı % 60.6 (43 kişi) olmaktadır.

Deneklerin Düşünce Özgürlüğünün Demokratikleşme Sürecindeki Önemi Hakkında Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

Düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi hakkında bilgi düzeylerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- Önemlidir; ancak düşünce özgürlüğü düşüncelerin açıklanması ve yayılması ile anlam kazanır.
- Önemlidir; çünkü demokrasinin temelidir.
- Önemlidir; ancak düşüncelerin açıklanma ve yayılma biçimi de etkilidir.
- Önemli değildir; çünkü düşünce özgürlüğü genel asayiş ve düzeni bozmaktadır.
- Önemlidir; ancak milli gelenek ve değer yargılarını korumak şartıyla.

Tablo 2: Deneklerin Düşünce Özgürlüğünün Demokratikleşme Sürecindeki Önemi Hakkında Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

	N	%
a,b,c ve e seçeneklerini işaretleyenler	35	49.3
a,b ve c seçeneklerini işaretleyenler	21	29.6
b seçeneğini işaretleyenler	8	11.3
e seçeneğini işaretleyenler	5	7.0
c seçeneğini işaretleyenler	1	1.4
d seçeneğini işaretleyenler	1	1.4
Toplam	71	100.00

Deneklerin %49.3'ü, (d) seçeneği hariç bütün seçeneklerin düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi açısından geçerli

olduğunu belirtmiştir. Yüzde 29.6 oranındaki grup, düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi için geçerli olan temel evrensel niteliklerin bir arada değerlendirildiği ve bu önemin yalnız bu üç kavram kapsamında düşünüldüğünü yansıtan bir görüşler topluluğudur. Yüzde 11.3 oranındaki bir grup ise, düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemini, "demokrasinin temelidir" seçeneğini işaretleyerek belirtmiştir.

Bu soru için verilecek en kapsamlı yanıt tek başına (b) seçeneği olacağı gibi, (a) ve (c) seçenekleri de düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi hakkında geçerli olabilecek açıklamaları içermektedir. (d) seçeneği, düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemini yok sayan bir ifadeyi içermekte olup, (e) seçeneği ise, bu önemi "milli gelenek ve değer yargılarını koruma" çerçevesinde sınırlayan bir ifade özelliğindedir. Bu doğrultuda, düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemini içeren (b) seçeneği ve yanı sıra (a) ve (c) seçeneklerini işaretleyenlerin soruyu doğru yanıtladıkları, (e) seçeneğini işaretleyenlerin ise yanlış yanıtladıkları söylenebilir. Bu çerçevede yanıtlarına (e) seçeneğini de ekleyerek bütün seçenekleri işaretleyenlerin soruyu doğru yanıtladıkları söylenemez.

Bu açıklamalar ışığında (a,b,c) seçeneklerini işaretleyenlerin toplam oranı %42.3 (30 kişi), (a, b, c, e) ve (e) seçeneklerini işaretleyenlerin toplam oranı %56.3 (40 kişi) olmaktadır.

V. 2. 2 SANSÜR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI

Sansürün gerekli olduğunu düşünen denekler %52.1 (37 kişi) oranında; gerekli olmadığını düşünen denekler %47.9 (34 kişi) oranındadır.

Halk kütüphaneciliğinde temel ilkeler açısından çok önemli olan sansür konusuna ilişkin görüşlerin öğrenilmesi amacıyla yöneltilen soruya verilen yanıtların oluşturduğu grupların birbirini dengelediği görülmektedir. Aradaki farkın (%4.2) çok az olması nedeniyle dengeli olduğunu ifade ettiğimiz sansüre ilişkin görüşlerin dağılımında, "sansürün gerekli olduğunu" düşünenlerin az da olsa daha fazla

olduğu gerçeği ise, Türkiye'de halk kütüphaneciliği açısından üstünde durulması gerekli bir konudur.

Sansüre Taraftar Olan Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı

Sansüre taraftar olanların görüşlerinin dağılımını öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Sağlıklı nesiller yetiştirilmesi için gereklidir.
- b). Toplumda aşırılıklara fırsat verilmemesi için gereklidir.
- c). İnsanların bilgilenmesinin bir sınırı olmalıdır.
- d). Toplum, sansürsüz bir yaşamı kaldırabilecek düzeye henüz erişmemiştir.

Tablo 3: Sansüre Taraftar Olan Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı

	N	%
Hepsini işaretleyenler	15	40.5
a,b,d seçeneğini işaretleyenler	13	35.1
c seçeneğini işaretleyenler	4	10.8
a seçeneğini işaretleyenler	3	8.2
b seçeneğini işaretleyenler	2	5.4
Toplam	37	100.0

Sansüre taraftar olan %40.5 oranındaki denek, söz konusu seçeneklerin tümünü işaretlemiştir. Bu grupta halk kütüphaneciliği felsefesine ters düşen "İnsanların bilgilenmesinin bir sınırı olmalıdır" ifadesi de yer almaktadır. Sansüre taraftar olan %35.1 oranındaki bir grup denek ise, (a, b, d) seçeneklerini işaretlemiştir.

Sansüre Taraftar Olmayan Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı

Sansüre taraftar olmayan deneklerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Demokrasi ile çelişmektedir.
- b). Düşünce özgürlüğünün karşısındaki en büyük engeldir.
- c). Yayınların yasaklanması toplumda yasa dışı eğilimleri körükler.

- d). Yasak, insanların daima ilgisini çektiği için sansürlenmiş kitap veya film her zaman gündemde kalmaktadır.

Tablo 4: Sansüre Taraftar Olmayan Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı

	N	%
Hepsini işaretleyenler	16	47.0
a ve b seçeneklerini işaretleyenler	14	41.2
c ve d seçeneklerini işaretleyenler	4	11.8
Toplam	34	100.0

Tablo 4 incelendiği zaman yoğunluğun 2 grup arasında dağıldığı dikkati çekmektedir. Birinci grup bütün seçenekleri inceleyerek sansür hakkındaki görüşünü belirtmiştir. Aynı görüşü belirten ikinci grup ise, sansürün demokrasi ve düşünce özgürlüğü karşısındaki açıklamasının en somut ifadelerini içeren seçenekleri işaretleyerek bu konuda kısa ve öz yanıt vermiştir.

Deneklerin Sansür Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

Deneklerin sansür hakkındaki bilgi düzeylerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- Değişik görüşleri yansıtan kitap veya gazetelerin kütüphaneye alınmaması.
- Yayınlara halk için zararlı olup olmadığına mahkemelerin karar vermesi
- Çocukların "zararlı" yayınları görmelerinin önlenmesi.
- Sahne sanatlarının bir kurul tarafından onaylandıktan sonra gösterime girmesi veya sahnelenmesi.

Tablo 5: Deneklerin Sansür Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

	N	%
a, b, d seçeneklerini işaretleyenler	33	46.5
a seçeneğini işaretleyenler	17	23.9
Hepsini işaretleyenler	7	9.9
b seçeneğini işaretleyenler	5	7.0
c seçeneğini işaretleyenler	4	5.6
d seçeneğini işaretleyenler	1	1.4
Diğer	2	2.8
Boş	2	2.8
Toplam	71	100.00

Yüzde 46.5 oranındaki grup, çocukların zararlı yayınları görmelerinin önlenmesi dışında bütün seçeneklerin sansür olarak kabul edildiği şeklinde görüş belirtmiştir. Yüzde 23.9 oranındaki grup ise, yalnız değişik görüşleri yansıtan kitap veya gazetelerin kütüphaneye alınmaması seçeneğini sansür olarak algılamış, diğer seçenekleri bunun dışında tutmuştur. Yüzde 9.9 oranındaki grup, bütün seçenekleri işaretleyerek, uygulamaların tümünün sansür olduğunu belirtmiştir.

Deneklerin Demokrasinin Temel Koşulu Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

Deneklerin demokrasinin temel koşulu hakkındaki bilgi düzeylerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Yol göstericinin bilim olması.
- b). İnsana saygının temel alınması.
- c). Akılcı ve işleyici bir yönetim.
- d). Düşünce özgürlüğü.

Tablo 6: Deneklerin Demokrasinin Temel Koşulu Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

	N	%
İnsana saygının temel alınması	41	57.7
Hepsini işaretleyenler	15	21.1
Yol göstericinin bilim olması	8	11.3
Düşünce özgürlüğü	6	8.5
Boş	1	1.4
Toplam	71	100.0

Tablo 6'ya göre, %57.7 oranındaki denek, "insana saygının temel alınması" nı demokrasinin temel koşulu olarak kabul etmektedir. Tek başına "düşünce özgürlüğü" nün işaretlenmesi %8.5 oranında kalmıştır.

Deneklerin "Düşünce Özgürlüğü Birimi" nin bağlı olduğu kuruluş hakkındaki bilgilerinin ölçülmesi amacıyla yöneltilen soruda %35.2 (25 kişi) oranındaki grubun yanıtı "bilmiyorum" olmuştur. Deneklerin %28.2'si (20 kişi) ise, "Avrupa Konseyi" ni işaretlemiştir. Doğru yanıt olan "ALA" i işaretleyenlerin oranı ise, %2.8'dir (2 kişi). Bu 2 kişinin biri Kütüphanecilik Bölümü mezunudur.

Düşünce özgürlüğünün kütüphanecilik açısından savunulduğu Belge hakkındaki bilgilerin ölçülmesi amacıyla yöneltilen soruda %32.4 oranındaki deneğin (23 kişi) yanıtı "Okuma Özgürlüğü Bildirgesi" olmuştur. Yüzde 26.8 oranındaki denek (19 kişi) ise, "Kütüphaneciliğin 5 Temel Yasası" nı işaretlemiştir. Doğru yanıt olan "Kütüphane Hakları Bildirgesi" ni işaretleyenlerin oranı %11.3 olmuştur. Bir kişi diğer seçeneğine "UNESCO Halk Kütüphaneleri Bildirgesi" ni yazmıştır. "Kütüphane Hakları Bildirgesi" ni %11.3 oranında denek (8 kişi) işaretlemiştir. Bu grubun %4.2'si (3 kişi) Kütüphanecilik Bölümü mezunudur.

V. 3. DENEKLERİN HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ GÖREV BİLİNCİ DÜZEYLERİ

V. 3. 1. HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN DAĞILIMI

Halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile doğrudan ilişkisi olup olmadığı hakkındaki bilgi düzeylerinin ölçülmesi amacıyla yöneltilen soruya, deneklerin %91.5'i (65 kişi) olumlu yanıt vermiştir. Geriye kalan %8.5 oranındaki denek (6 kişi) ise, bunun tersini düşünmektedir. Bu grubun %4.2 (3 kişi) si Kütüphanecilik Bölümü mezunudur.

Halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile ilişkisi olduğuna inananların görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Halk kütüphaneciliğinin temel felsefesi, düşünce özgürlüğüne hizmet etmektir.
- b). Halk kütüphaneleri, bünyesinde bulundurduğu her türlü yayını dil-din-ırk-cinsiyet-politik görüş vb. konularda ayırım gözetmeden hizmete sunmakla düşünce özgürlüğüne doğrudan katkıda bulunur.
- c). Halk kütüphaneleri, halka okuma alışkanlığı kazandırarak düşünce özgürlüğüne katkıda bulunur.
- d). Halk kütüphaneleri, düşünce özgürlüğü kanalıyla demokratikleşmeye katkıda bulunur.
- e). Halk kütüphanelerinin bünyelerinde devletin güvenliğini tehlikeye düşürmeyen yayın bulundurulmaktadır.

Deneklerin bu soruya verdikleri yanıtların dağılımı incelendiğinde %44.8 (41 kişi) oranındaki deneklerin tümünü işaretlediği görülmektedir. Bu soruya ilişkin yanıtlar incelendiğinde toplam beş seçeneğin ilk dördünün halk kütüphaneciliği felsefesinde yer alan temel ilkeler olduğu, özellikle (b) seçeneğinin halk kütüphanelerinin

temel tanımı olarak algılanabileceği görülmektedir. (b) seçeneğinin bu soruya ilişkin temel yanıtı içermesinin yanı sıra, (a) seçeneği de halk kütüphanelerinin düşünce özgürlüğü bağlamında en kapsamlı açıklamasını içermektedir. Sorunun (c) ve (d) seçenekleri de halk kütüphanelerinin düşünce özgürlüğü ile ilgili özelliklerinin alt açılımları olarak kabul edilebilir. Ancak (e) seçeneğinde yer alan açıklama bu felsefeye bütünüyle ters düşmektedir. Diğer grup ise, (e) seçeneğini eleyerek görüş belirtmiştir. Bir başka deyişle, düşünce özgürlüğünü halk kütüphaneciliği ile uyumlu görüşler (a,b,c,d) doğrultusunda yanıtlayanların oranı %26.2 dir (24 kişi) .

Halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile ilişkisi olduğuna inanmayan deneklerin (%8.5, 6 kişi) görüşleri ise, ağırlıklı olarak "bu konunun başka kuruluş ve derneklerin ilgi alanına girdiği" ve " halk kütüphaneleri, yalnız bünyelerinde bulundurulmuş yayınlarla hizmet verdikleri için düşünce özgürlüğüne katkıları sınırlıdır" seçeneklerinde toplanmıştır.

V. 3. 2. HALK KÜTÜPHANELERİNDE HER TÜRLÜ YAYININ BULUNDURULMASININ OKUYUCULAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI

Deneklerin %78.9'u (56 kişi), halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasının zaman zaman okuyucular için olumsuz etkisi olmayacağını düşünmektedir. Bu konuda %21.1 oranındaki denek (15 kişi) karşı görüş belirtmektedir.

Halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasının okuyucular için olumsuz etkisi olabileceğini düşünenlerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Devlet izin verse de bazı yayınlar halkı olumsuz yönde etkileyebilir.
- b). Halkın eğitimi her yayını okuyup anlayabilecek düzeyde değildir.

- c). Toplumun değer yargılarını eleştiren yayınlar okuyucularda olumsuz etki yapar.

Halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasının okuyucular için olumsuz etkisi olabileceğine inanan deneklerin görüşleri ağırlıklı olarak "devlet izin verse de bazı yayınlar halkı olumsuz yönde etkileyebilir" seçeneğinde (%11.3, 8 kişi) yoğunlaşmaktadır. "Toplumun değer yargılarını eleştiren yayınlar okuyuculara olumsuz etki yapar" seçeneği, daha sonra (%8.5, 6 kişi) gelmektedir. Bir kişi ise, (b) seçeneğini işaretlemiştir.

Halk Kütüphanelerinde Her Türlü Yayının Bulundurulmasının Okuyucular İçin Olumsuz Etkisi Olmayacağını Düşünen Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı

Halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasının okuyucular için olumsuz etkisi olmayacağını düşünenlerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- Okuyucular, olumsuz da olsa her türlü yayını okuma hakkına sahiptir.
- Okuyucuların her türlü yayını okuyarak bilinçlenmesi demokratikleşmeye katkıda bulunur.
- Kütüphane görevlisi halkın olumsuz etkilenmemesi için uygun gördüğü yayını okuyucuya verir.
- Okuyucuların doğru veya yanlış öğrenmesi her türlü bilgiye erişmesi ile mümkündür.

Tablo 7: Halk Kütüphanelerinde Her Türlü Yayının Bulundurulmasının Okuyucular İçin Olumsuz Etkisi Olmayacağını Düşünen Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı

	N	%
a, b, d seçeneklerini işaretleyenler	28	50.0
Hepsini işaretleyenler	17	30.4
d seçeneğini işaretleyenler	4	7.2
a seçeneğini işaretleyenler	3	5.3
c seçeneğini işaretleyenler	3	5.3
b seçeneğini işaretleyenler	1	1.8
Toplam	56	100

Tablo 7 incelendiğinde ağırlıklı görüşlerin iki grup arasında dağıldığı görülmektedir. Yüzde 50 oranındaki grup, (a,b,d) seçeneklerini işaretlemiştir. Bu grup genel anlamda, olumsuz da olsa okuyucuların her türlü yayını okuma hakkının olduğu, bu durumun bilinçlenme yoluyla demokratikleşmeye katkıda bulunacağı ve ancak her türlü bilgiye erişimle doğru veya yanlışın öğrenebileceği şeklinde görüş belirtmiştir.

Diğer grup ise, %30.4 oranıyla birinci grupta yer alan seçeneklerin yanı sıra, (c) seçeneğinde yer alan "kütüphane görevlisi halkın olumsuz etkilenmemesi için uygun gördüğü yayını okuyucuya verir" ifadesini de görüşlerine katmıştır. Bu seçeneğin yer aldığı görüşler sorunun doğru yanıtlanmadığını göstermektedir. Bu soru için geçerli yanıtları olan (a,b,d) seçeneklerini deneklerin topluca veya tek tek işaretleme oranları %65.3' tür (36 kişi). Yanıtlarını (c) seçeneğini de katarak düşüncelerini açıklayan deneklerin oranı ise %35.7 dir (20 kişi) .

V. 3. 3. GÖREV YAPILAN İL HALK KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN YAYINLARIN YÖRE HALKININ İLĞİ VE BEKLENTİLERİ DOĞRULTUSUNDA OLUP/OLMADIĞI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI

Deneklerin görev yaptıkları il halk kütüphanesinde bulunan yayınların yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda olduğunu düşünenlerin oranı %32.4'de (23 kişi) kalırken, bu görüşün tersini düşünenler %64.8'dir (46 kişi). Deneklerin yaklaşık %65'i, görev yaptıkları il halk kütüphanesinde bulunan yayınların yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda olmadığına inanmaktadır.

Görev Yapılan İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Yayınların Yöre Halkının İlgi ve Beklentileri Doğrultusunda Olup/Olmadığı Hakkındaki Görüşlerin Dağılımı

Görev yapılan il halk kütüphanesinde bulunan yayınların yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda olduğunu düşünen deneklerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Her konudaki yayından yararlanılmaktadır.
- b). Kütüphaneden yöre halkının her kesimi yararlanılmaktadır.

- c). Kütüphanedeki yayınların en az %80'i halk tarafından kullanılmıştır.
- d). Kütüphanedeki yayınlar okuyucu gereksinimlerine göre seçilmektedir.

Tablo 8: Görev Yapılan İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Yayınların Yöre Halkının İlgi ve Beklentileri Doğrultusunda Olup/Olmadığı Hakkındaki Görüşlerin Dağılımı

	N	%
a seçeneğini işaretleyenler	16	69.6
b seçeneğini işaretleyenler	4	17.4
c seçeneğini işaretleyenler	2	8.7
d seçeneğini işaretleyenler	0	
Diğer	1	4.3
Toplam	23	100.0

Görev yaptıkları il halk kütüphanelerinde bulunan yayınların yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda olduğunu düşünen deneklerin %69.6'sına göre, kütüphanede bulunan her konudaki yayından yararlanılmaktadır.

Kütüphanedeki yayınların okuyucu gereksinimlerine göre seçilip seçilmediğini sorgulamak amacıyla yöneltilen (d) seçeneğinin, özellikle kütüphanelerindeki yayınların yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda olduğunu düşünen denekler tarafından işaretlenmemesi dikkat çekicidir. Eğer yayınlar gerçekten yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda ise, kütüphanelerdeki yayınların okuyucu gereksinimlerine göre seçilmesi ve bu doğrultuda (d) seçeneğinin işaretlenmesi beklenirdi.

Görev Yapılan İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Yayınların Yöre Halkının İlgi ve Beklentileri Doğrultusunda Olmadığını Düşünen Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı

Görev yapılan il halk kütüphanesinde bulunan yayınların yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda olmadığını düşünen deneklerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a).Yayınların önemli bir bölümü kullanılmamaktadır.
- b). Yaptığımız her türlü tanıtıma rağmen yöre halkı kütüphaneyi kullanmamaktadır.
- c). Mevcut yayınlar merkezden alınan kararlar doğrultusunda gönderilmektedir.
- d). Kütüphanemizde ağırlıklı olarak ders kitabı bulunmaktadır.

Tablo 9: Görev Yapılan İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Yayınların Yöre Halkının İlgi ve Beklentileri Doğrultusunda Olmadığını Düşünen Deneklerin Görüşlerinin Dağılımı

	N	%
c seçeneğini işaretleyenler	24	52.2
a seçeneğini işaretleyenler	9	19.6
b seçeneğini işaretleyenler	7	15.2
d seçeneğini işaretleyenler	5	10.9
Diğer	1	2.1
Toplam	46	100.0

Görev yapılan il halk kütüphanelerinde bulunan yayınların yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda olmadığını düşünen deneklerin %52.2'si, mevcut yayınların merkezden alınan kararlar doğrultusunda gönderilmesi nedeniyle olumsuz görüş açıklamaktadır. Yoğunluk açısından ilk sırayı alan bu görüşü sırasıyla, yayınların önemli bir bölümünün kullanılmaması, her türlü tanıtıma rağmen yöre halkının kütüphaneyi kullanmaması ve kütüphanede ağırlıklı olarak ders kitabı bulunması görüşleri izlemektedir.

Ders kitapları dışında, halk kütüphanelerine merkezden yayın sağlanmasının bu sorunun oluşumunda temel etken olduğu ve bu doğrultuda diğer seçeneklerin fazla bir önem taşımadığı görülmektedir.

V. 3. 4. İL HALK KÜTÜPHANESİ OKUYUCULARININ MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Deneklerin %35.2'si (25 kişi) okuyucularının ilk ve orta dereceli öğrenciler olduğunu, %23.9'u (17 kişi) üniversite öğrencileri olduğunu açıklamıştır. Bu durum, halk kütüphanelerinin okul kütüphanesi görünümünde olduğunu göstermektedir.

V. 3. 5. KÜTÜPHANEYE OKUYUCU ÇEKMEK İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALARIN DAĞILIMI

Seçenekler:

- a).Halkla ilişkiler programı.
- b).Yöreyi sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan tanıtmak.
- c).Yöre halkının ilgi ve beklentilerinin saptanması.
- d).Yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda dengeli bir koleksiyon oluşturulmasına çalışmak.

Tablo 10: Kütüphaneye Okuyucu Çekmek İçin Yapılan Çalışmaların Dağılımı

	N	%
a seçeneğini işaretleyenler	24	33.8
a,c,d seçeneklerini işaretleyenler	18	25.4
Hepsini işaretleyenler	10	14.1
c seçeneğini işaretleyenler	2	2.8
b,c,d, seçeneklerini işaretleyenler	2	2.8
b seçeneğini işaretleyen	1	1.4
d seçeneğini işaretleyen	1	1.4
Boş	2	2.8
Diğer	11	15.5
Toplam	71	100.00

Deneklerin %33.8'i kütüphaneye okuyucu çekmek için halkla ilişkiler programı uyguladıklarını belirtmiştir. Yüzde 25.4 oranındaki denek ise, halkla ilişkiler programının yanı sıra, yöre halkının ilgi ve beklentilerini saptayarak bu doğrultuda dengeli bir koleksiyon oluşturmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Yüzde 14.1 oranındaki denek bütün seçenekleri işaretlemiştir.

Denekler halkla ilişkiler programı düzenleyenler ve düzenlemeyenler olmak üzere ikiye ayrıldığında %73.3 (tercihlerine 'a' seçeneğini ekleyen 52 kişi, ilk üç satır) oranındaki grubun bu programı düzenlediği, %26.4 (tercihlerine 'a' seçeneğini eklemeyen 19 kişi, dördüncü-dokuzuncu satırlar) oranındaki grubun ise, çeşitli nedenlerle düzenlemediği ortaya çıkmaktadır.

Görev yapılan il halk kütüphanesinde halkla ilişkiler programı uygulayan deneklerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Halk kütüphanelerinin toplumsal bir kuruluş olduğu anlayışın kuvvetlendirmek.
- b). Kütüphane hizmetlerini halka tanıtmak.
- c). Toplumun farklı kesimlerinden insanları bir araya getirmek.

Görev yaptıkları il halk kütüphanesinde halkla ilişkiler programı uyguladıklarını belirten %73.3 oranındaki deneklerin (52 kişi) %46.1'i (24 kişi) bu programı kütüphane hizmetlerini halka tanıtmak amacıyla uyguladıklarını belirtmiştir. Yüzde 30.8 oranındaki denek (16 kişi) ise, halk kütüphanelerinin toplumsal bir kuruluş olduğu anlayışını kuvvetlendirmek ve toplumun farklı kesimlerinden insanları bir araya getirmek amacıyla halkla ilişkiler programı uyguladığını belirtmiş, %23.1 oranındaki denek, (12 kişi) bütün seçenekleri işaretleyerek görüş belirtmiştir. Toplumun farklı kesimlerinin kütüphanede bir araya getirilerek düşünce özgürlüğüne katkı sağlanması amacını kapsayan (c) seçeneğinin diğer seçeneklerle birlikte işaretlenme oranı toplam %53.9'dur.

Görev yapılan il halk kütüphanesinde halkla ilişkiler programı uygulayan deneklerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Kütüphanenin ekonomik yetersizlikleri engel olmaktadır.
- b). Herhangi bir halkla ilişkiler programının halkı kütüphaneye çekme olasılığı zayıftır.

c).Halkın ekonomik sorunları ön planda gelmektedir.

d).Daha önce uygulanan programlarda başarısız sonuç alınmıştır.

Bu sorudaki dağılım, ağırlıklı olarak ekonomik sorunlarla ilgilidir. Halkla ilişkiler programı uygulamayan deneklerin %63.1'i (12 kişi) kütüphanenin ve halkın ekonomik sorunlarının etkinlikleri olumsuz bir şekilde etkilediğini belirtmiştir. Sorunların tümünün etkili olduğu ise, %15.8 oranındaki grup (3 kişi) tarafından belirtilmiştir. Dört kişi ise "diğer" seçeneğine açıklama yapmıştır.

İl Halk Kütüphanelerinde Uygulanan Halkla İlişkiler Programının Dağılımı

Uygulanan halkla ilişkiler programı hakkındaki görüşlerin öğrenilmesi amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Halkın ilgisini çekebilecek konferans, açık oturum, söyleşi ve konserler düzenleme.
- b). Yerel basın, radyo ve televizyon kuruluşları ile işbirliği yaparak kütüphaneyi tanıtmak.
- c).Yöreye özgü kültürel tanıtım programları düzenleme.
- d).Kütüphanenin salonlarını değişik grup, topluluk veya kuruluşların eğitsel ve kültürel etkinliklerine açmak.
- e).Yöreye özgü önemli gün ve haftalarda kutlama programları düzenleme.
- f). Kütüphaneyi tanıtıcı broşür, ilan ve afiş hazırlama.
- g). Güncel sorunlarla (tüketici hakları, toplum ahlâkı, çevre, trafik vb.) ilgili toplantılar düzenleme.

Tablo 11: İl Halk Kütüphanelerinde Uygulanan Halkla İlişkiler Programının Dağılımı

	N	%
a seçeneğini işaretleyenler	22	42.3
a,b,e,f,g seçeneklerini işaretleyenler	19	36.4
c,d seçeneklerini işaretleyenler	7	13.5
Hepsini işaretleyenler	2	4.0
b,e seçeneklerini işaretleyenler	2	4.0
Toplam	52	100.0

(a) seçeneğinde yer alan görüşler, ve halk kütüphanelerinde uygulanan halkla ilişkiler programının ilk akla gelen uygulamalarını yansıtan bir görünüm arz etmektedir. En fazla yoğunluğun (%42.3) toplandığı bu grubu, %36.4 oranı ile ikinci grup izlemektedir. Bu grubun tercihlerinin toplamı ise, halkla ilişkiler programının özel çerçevelerinin ayrıntılı olarak özetlenmesi şeklinde açıklanabilir. Üçüncü sıradaki grup bizce, halkla ilişkiler programının öncelikli uygulamalarını yansıtmaması bakımından önem taşımaktadır. Yöreye özgü kültürel tanıtım programları düzenlenmesi ve kütüphanenin salonlarının değişik grup, topluluk veya kuruluşların eğitsel ve kültürel etkinliklerine açılması görüşü, halk kütüphaneciliğinin temel felsefesine paralel uygulamalar olduğu gibi kütüphanecilik alanındaki uluslararası bildirgelerde de yer alan ilkelerdendir.

Halkla ilişkiler programına halkın katılım ve ilgi düzeyini öğrenmek amacıyla yöneltilen soruya verilen yanıtların dağılımı şöyledir:

Deneklerin % 60'ı (31 kişi) uyguladıkları halkla ilişkiler programında istenen düzeye ulaşamadıklarını belirtmektedirler. Yüzde 35 oranındaki denek (18 kişi) ise, katılım ve ilginin çok düşük düzeylerde olduğunu ifade ederken, %5 oranındaki denek (3 kişi) katılım ve ilginin yüksek olduğunu belirtmiştir. Türkiye'de halk kütüphanelerinde uygulanan halkla ilişkiler programına halkın katılım ve ilgisinin yeterli veya yüksek olduğunu belirten deneklerin yalnız %5 oranında kalması dikkat çekicidir.

Uygulanan halkla ilişkiler programına halkın katılım ve ilgisinin yetersiz olduğunu düşünen deneklerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Halk kütüphaneleri henüz halkla bütünleşememiştir.
- b). Toplumda halk kütüphaneleri hakkında olumlu bir izlenim bulunmamaktadır.
- c). Kütüphane binaları çok resmi göründükleri için halka sempatik gelmemektedir.
- d). Halk, kütüphaneyi tanımadığı gibi kütüphaneciyi de tanımamaktadır.
- e). Kütüphane personelinin okuyucuya karşı tutumundaki otoriter davranış olumsuz etki yapmaktadır.

- f). Kütüphanenin açık bulundurulduğu saatler okuyucular için uygun değildir.
- g). Halk, bu programların kendisi için yapıldığını bilmemektedir.

Halkla ilişkiler programı uygulamalarına halkın katılım ve ilgisinin yetersiz olduğunu düşünen kütüphane yöneticilerinin %58'i (30 kişi) bütün seçenekleri işaretleyerek görüş açıklamıştır. Yüzde 21'i (11 kişi) (a) ve (b) seçeneklerinde birleşirken, %21'i de (11 kişi) diğer seçenekleri işaretlemiştir.

V. 3.6. KÜTÜPHANE PERSONELİNİN VERİMLİLİĞİNİ ARTIRMA YÖNÜNDEKİ ÇALIŞMALARIN DAĞILIMI

Deneklerin %87.3'ü (62 kişi) personelin verimliliğini teşvik ederek artırdıklarını ifade ederken, % 12.7' si (9 kişi) bu konuda herhangi bir çalışma içinde olmadıklarını belirtmiştir.

Kütüphane personelinin verimliliğini artırmaya çalışan deneklerin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Mesleki eğitim programları ile personelin verimliliğini artırmak.
- b). Personeli yurt içi ve yurt dışı programlardan yararlandırmak için girişimlerde bulunmak.
- c). Belirli aralıklarla toplantılar düzenleyerek, işle ilgili sorunlarını dinlemek.
- d). Sosyal ortamlar (gezi, piknik vb.) yaratmaya çalışarak morallerini yüksek tutmaya çalışmak.
- e). Mesleki derneğe üyeliğe yönlendirmek.

Yüzde 58 oranındaki denek (36 kişi), sosyal ve mesleki çalışmalarla personelin verimliliğini sağlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Yüzde 42 oranındaki denek (26 kişi) ise, personelin verimliliğini eğitim olanaklarını kullanarak desteklemektedir.

Bu dağılıma göre, deneklerin % 87.3'ünün personelin verimliliğini çeşitli yöntemlerle artırmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Personelin verimliliğini artırma yönünde çalışma yapmayan deneklerin %44.4'ü (4 kişi) "olanakların sınırlılığı"nı, yine aynı sayıdaki bir grup da "çalışmaların yararsızlığını" gerekçe göstermişlerdir. Yüzde 11.2' si de (1 kişi) maddi kaynak yetersizliğini belirtmiştir.

**V. 3. 7. GÖREV YAPILAN İL HALK KÜTÜPHANESİNDE
SUNULAN BÜTÜN HİZMETLERİN PLANLANMASI,
DÜZENLENMESİ, UYGULANMASI VE DENETİMİNE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN DAĞILIMI**

Görev yapılan il halk kütüphanesinde hizmetlerin sunulması, düzenlenmesi, uygulanması ve denetimine ilişkin mevcut yasal yetkilerini kullanabildiğini belirten deneklerin oranı %19.7' dir (14 kişi). Yüzde 80'e (56 kişi) yaklaşan bir grup %78.9) yetkilerini kullanmadığını açıklamıştır.

Mevcut yasal yetkilerini kullanamayan kütüphane yöneticilerinin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen sorunun seçenekleri:

- a). Eğitim ve kültür politikaları yetersizdir.
- b). Belli bir kütüphane politikası yoktur.
- c). Ekonomik yetersizlikler engel olmaktadır.
- e). Yönetim ve organizasyonda tek merkezilik vardır.
- f). Yöneticinin yetkileri kısıtlıdır.
- g). Mevcut personel sayıca yetersizdir.
- h). Mevcut personel nitelik olarak yetersizdir.

Mevcut yasal yetkilerini kullanamayan deneklerin % 25.4'ü (18 kişi), ekonomik yetersizlikler ve araç gereç eksikliğini gerekçe göstermiştir. Yüzde 21.1'i (15 kişi) bütün seçeneklerin birer engel olduğunu belirtmiştir. Personelin nitelik ve nicelik açısından yetersizliğini gerekçe gösteren denekler % 19.7 (14 kişi) oranındadır.

Anketin sonunda yer alan açık uçlu soruya verilen yanıtların dağılımında ilk sırada eğitim ile ilgili sorunlara değinilmiştir. Genel anlamda eğitim eksikliğinin kütüphanecilerin görev anlayışını olumsuz yönde etkilediği vurgulanmıştır. Bu görüşün ardından bürokratik ve ekonomik sorunlar gelmektedir. Özellikle illerde kültür müdürlüklerine bağlı olunmasından dolayı hiyerarşik sıkıntıların yaşandığı belirtilmiş; kütüphane yöneticilerinin yetkilerinin genişletilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

V. 4. ANKET SORULARINA VERİLEN YANITLAR
ARASINDAKİ KARŞILIKLI İLİŞKİNİN ORTAYA
ÇIKARDIĞI VERİLERE İLİŞKİN BULGULAR

V. 4. 1. MEZUNİYET DURUMLARINA GÖRE DENEKLERİN
DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI HAKKINDAKİ
BİLGİ DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Düşünce özgürlüğü kavramına ilişkin sorunun seçenekleri aşağıda verilmektedir:

- Demokratik yaşam biçiminin temelidir.
- Herkesin inandığı düşünceyi istediği şekilde açıklama hakkıdır.
- Kişinin düşüncelerini özgürce ve uygar bir şekilde yayabilmesidir.
- Düşüncelerin ülkenin genel asayiş ve düzenini bozmadan açıklanmasıdır.

Tablo:12: Mezuniyet Durumlarına Göre Deneklerin Düşünce Özgürlüğü Kavramı Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması

	a seçeneği	b seçeneği	c seçeneği	d seçeneği	a+b+c seçenekleri	Hepsi	Toplam
Kütüphanecilik Bölgümleri	7 (%9.9)	-	-	9 (% 12.7)	10 (% 14.1)	8 (% 11.3)	34 (% 47.9)
Diğerleri	1 (%1.4)	-	-	6 (% 8.4)	10 (%14.1)	20 (% 28.1)	37 (% 52.1)
Toplam	8 (% 11.3)	-	-	15 (% 21.1)	20 (% 28.2)	28 (% 39.4)	71 (% 100.00)

Deneklerin eğitim durumları dikkate alındığında düşünce özgürlüğü hakkındaki bilgi düzeylerinin farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. Bölüm V.2.1 de belirtildiği gibi bu soru için en kapsamlı yanıt (a) seçeneğidir. Yine (b) ve (c) seçenekleri de düşünce özgürlüğü kavramı hakkında tamamlayıcı özellikler taşıyan diğer seçenekler olmaktadır.

Tablo 12, bu doğrultuda incelendiğinde (a ve a+b+c seçeneklerini işaretleyenler) Kütüphanecilik Bölümü mezunu deneklerin söz konusu seçenekleri işaretleme oranının %24 (17 kişi) olduğu; Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmayan deneklerin oranının %15.5 (11 kişi) olduğu görülmektedir.

Düşüncelerin ülkenin genel asayiş ve düzeninin bozulmadan açıklanması seçeneğini (d) işaretleyen grupta Kütüphanecilik Bölümü mezunları ağırlıktadır. Kütüphanecilerin (d) seçeneğini işaretleme oranı %12.7'dir. Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmayan deneklerin (d) seçeneğini işaretleme oranı %8.4'dür.

Tablo 12'nin seçenekler açısından ağırlıklı noktasını bütün seçenekleri (hepsi) işaretleyenler oluşturmaktadır. Toplam oranın %39.4 olduğu bu grupta, diğer bölüm mezunları %28.1; Kütüphanecilik Bölümü mezunları %11.3 oranında görüş belirtmişlerdir.

V. 4. 2. MEZUNİYET DURUMLARINA GÖRE DENEKLERİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDEKİ ÖNEMİ HAKKINDA BİLGİ DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemine ilişkin sorunun seçenekleri aşağıda verilmektedir:

- a). Önemlidir; ancak düşünce özgürlüğü, düşüncelerin açıklanması ve yayılması ile anlam kazanır.
- b). Önemlidir; çünkü düşünce özgürlüğü demokrasinin temelidir.
- c). Önemlidir; ancak düşüncelerin açıklanma ve yayılma biçimi de etkilidir.
- d). Önemli değildir; çünkü düşünce özgürlüğü genel asayiş ve düzeni bozmaktadır.
- e). Önemlidir; ancak milli gelenek ve değer yargılarını korumak şartıyla.

Tablo 13: Mezuniyet Durumlarına Göre Deneklerinin Düşünce Özgürlüğünün Demokratikleşme Sürecindeki Önemi Hakkında Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması

	a seçeneği	b seçeneği	c seçeneği	d seçeneği	e seçeneği	a+b+c seçenekleri	Hepsi	Toplam
Kütüphanecilik Bölümleri	-	4 (% 5.6)	1 (% 1.4)	-	2 (% 2.8)	11 (%15.5)	16 (% 22.5)	34 (% 47.9)
Diğerleri	-	2 (% 2.8)	-	1 (% 1.4)	3 (%4.2)	12 (% 16.9)	19 (%26.7)	27 (%52.1)
Toplam	-	6 (% 8.4)	1 (%1.4)	1 (% 1.4)	5 (% 7.0)	23 (%32.4)	35 (%49.2)	71 (%100.00)

Tablo 13'te görülen dağılım, deneklerin mezuniyet durumlarına göre, düşünce özgürlüğünün ülkelerin demokratikleşme sürecinde taşıdığı önem hakkındaki görüşlerini vermektedir. Bölüm V.2.1.1'de belirtildiği gibi bu soru için en kapsamlı yanıt (b) seçeneğidir. Sorunun (a) ve (c) seçenekleri ise, düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi açısından tamamlayıcı rolü olan açıklamaları kapsamaktadır.

Bu doğrultuda, (b), (c) ve (a+b+c) seçeneklerini işaretleyen denekler içinde Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının oranı %22.5 (16 kişi) Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmayanların oranı %19.7'dir (14 kişi) .

Tablo 12'de olduğu gibi Tablo 13'te de seçenekler açısından ağırlık noktasını bütün seçenekleri (hepsi) işaretleyen grup oluşturmaktadır. Toplam oranın %49.2 olduğu bu grupta, Kütüphanecilik Bölümü mezunları %22.5; Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmayanlar %26.7 oranında görüş belirtmişlerdir.

V. 4. 3. MEZUNİYET DURUMLARINA GÖRE DENEKLERİN
SANSÜR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 14: Mezuniyet Durumlarına Göre Deneklerin Sansür Hakkındaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

	Sansür Gereklidir	Sansür Gereksizdir	Toplam
Kütüphanecilik Bölümleri	22 (%64.7)	12 (% 35.3)	34 (%100.0)
Diğerleri	15 (%40.5)	22 (%59.5)	37 (% 100.0)

Deneklerin sansür hakkındaki görüşlerinin karşılıklı dağılımı incelendiğinde, Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının %64.7'sinin sansüre taraftar olduğu görülmektedir. Bu oran, Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmayan deneklerde %35.3'dür.

Bu dağılım, sansüre taraftar olmayan görüşler açısından incelendiğinde, Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmayan deneklerin %59.5 oranında sansüre karşı görüş belirttikleri görülmektedir. Bu oran, Kütüphanecilik Bölümü mezunlarında %40.5'tir.

Sansür konusundaki görüşlerin mezuniyet durumu ile karşılaştırılması sonucunda, Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının sansüre taraftar olma konusunda yüksek oranda bir görüş belirttikleri görülmektedir.

V. 4. 4. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMINA İLİŞKİN BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Seçenekler:

- a). Demokratik yaşam biçiminin temelidir.
- b). Herkesin inandığı düşünceyi istediği şekilde açıklama hakkıdır.
- c). Kişinin düşüncelerini özgürce ve uygun bir şekilde yayabilmesidir.
- d). Düşüncelerin ülkenin genel asayiş ve düzenini bozmadan açıklanmasıdır.

Tablo 15: Sansür Konusundaki Görüşler ve Düşünce Özgürlüğü Kavramına İlişkin Bilgilerin Karşılaştırılması

	a seçeneği	b seçeneği	c seçeneği	d seçeneği	a+b+c seçenekleri	Hepsi	Toplam
Sansür Gereklidir	5 (%13.5)	-	-	13 (% 35.1)	6 (% 16.3)	13 (% 35.1)	37 (% 100.0)
Sansür Gereksizdir	3 (% 8.8)	-	-	2 (% 5.8)	14 (% 41.1)	15 (% 44.1)	34 (% 100.0)

Tablo 15'teki dağılımın ağırlık noktasını bütün seçenekleri (hepsi) işaretleyenlerin oluşturduğu görülmektedir. Sansüre taraftar olan deneklerin düşünce özgürlüğü kavramı hakkında bütün seçenekleri işaretleme oranı %35.1'dir. Sansüre taraftar olmayan deneklerin bütün seçenekleri işaretleme oranı %44.1'dir. Sansüre taraftar olmayan deneklerin bu soru için doğru yanıt olan seçenekleri (a) ve (a+b+c) işaretleme oranı % 50'dir.

Tablo 15'te göze çarpan bir diğer ağırlık noktasını (d) seçeneği oluşturmaktadır. Düşünce özgürlüğü kavramının, düşüncelerin ülkenin genel asayiş ve düzeninin bozulmadan açıklanması olarak yorumlandığı (d) seçeneğini, sansüre taraftar olan deneklerin %35.1'i işaretlemiştir.

V. 4. 5. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDEKİ ÖNEMİ HAKKINDA BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Seçenekler:

- Önemlidir; ancak düşünce özgürlüğü düşüncelerin açıklanması ve yayılması ile anlam kazanır.
- Önemlidir; çünkü demokrasinin temelidir.
- Önemlidir; ancak düşüncelerin açıklanma ve yayılma biçimi de etkilidir.
- Önemli değildir; çünkü düşünce özgürlüğü genel asayiş ve düzeni bozmaktadır.
- Önemlidir; ancak milli gelenek ve değer yargılarını korumak şartıyla.

Tablo16: Sansür Konusundaki Görüşler ve Düşünce Özgürlüğünün Demokratikleşme Sürecindeki Önemi Hakkında Bilgilerin Karşılaştırılması

	a seçeneği	b seçeneği	c seçeneği	d seçeneği	e seçeneği	a+b+c seçenekleri	Hepsi (a,b,c,e)	Toplam
Sansür Gereklidir	-	4 (% 10.8)	-	1 (% 2.7)	5 (% 13.5)	5 (%13.5)	22 (%59.4)	37 (% 100.0)
Sansür Gereksizdir	-	4 (% 11.7)	1 (% 2.9)	-	-	16 (%47)	13 (% 38.2)	34 (% 100.0)

Tablo 16 'daki dağılımın ağırlık noktasını bütün seçenekleri (hepsi) işaretleyen grup oluşturmaktadır. Sansüre taraftar olan deneklerin %59.4'ü, düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi hakkında bütün seçenekleri işaretleyerek görüş belirtmiştir.

Sansüre taraftar olmayan denekler, bütün seçenekleri %38.2 oranında işaretlemiştir. Sansüre taraftar olmayan deneklerin bu soru için doğru yanıt olan seçenekleri (a+b+c) ve (b,c) işaretleme oranı %60.6 dır.

V.4. 6. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE
DEMOKRASİNİN TEMEL KOŞULU HAKKINDAKİ
BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Seçenekler:

- a). Yol göstericinin bilim olması
- b). İnsana saygının temel alınması.
- c). Akılcı ve işleyici bir yönetim.
- d) Düşünce özgürlüğü
- e). Hepsi

Tablo 17: Sansür Konusundaki Görüşler ve Demokrasinin Temel Koşulu Hakkındaki Bilgilerin Karşılaştırılması

	Sansür Gereklidir	Sansür Gereksizdir
a seçeneği	5 (% 13.5)	3 (% 8.9)
b seçeneği	25 (% 67.5)	16 (% 47)
c seçeneği	-	-
d seçeneği	2 (%5.4)	4 (% 11.7)
e seçeneği	5 (% 13.5)	10 (% 29.4)
Boş	-	1(%3.0)
Toplam	37 (% 100.0)	34 (%100.0)

Tablo 17 incelendiğinde görüşlerin (b) seçeneğinde yoğunlaştığı görülmektedir. Sansüre taraftar olan deneklerin, demokrasinin temel koşulu olarak (b) seçeneğini işaretleme oranı %67.5; sansüre taraftar olmayan deneklerin (b) seçeneğini işaretleme oranı % 47'dir. Sansüre taraftar olsun ya da olmasın denekler, demokrasinin temel koşulu olarak insana saygının temel alınması seçeneğinde en fazla görüş bildirmişlerdir.

Tablo 17'de göze çarpan bir diğer ağırlık noktası hepsi (e) seçeneğidir. Sansüre taraftar olmayan deneklerin %29.4'ü demokrasinin temel koşulu olarak bütün seçenekleri işaretlemiştir.

Demokrasinin temel koşulu olarak tek başına düşünce özgürlüğünün (d seçeneği) işaretlenme oranı ise, düşük düzeydedir.

V. 4. 7. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE HALK KÜTÜPHANECİLİĞİNİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE DOĞRUDAN İLİŞKİSİ OLUP OLMADIĞINA İLİŞKİN BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 18: Sansür Konusundaki Görüşler ve Halk Kütüphaneciliğinin Düşünce Özgürlüğü İle Doğrudan İlişkisi Olup Olmadığına İlişkin Bilgilerin Karşılaştırılması

	Halk Kütüphaneciliğinin Düşünce Özgürlüğü ile ilişkisi vardır	Halk Kütüphaneciliğinin Düşünce Özgürlüğü ile ilişkisi yoktur	Toplam
Sansür Gereklidir	32 (%86.4)	5 (%13.6)	37 (%100.0)
Sansür Gereksizdir	33 (% 97)	1 (% 3)	34 (% 100.0)

Tablo 18'e göre, sansüre taraftar olan deneklerin %86.4'ü halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile ilişkisi olduğunu düşünmektedir. Bu durum sansüre taraftar olmayan deneklerde %97 oranındadır.

V. 4. 8. SANSÜR KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER VE HALK KÜTÜP HANELERİNDE HER TÜRLÜ YAYINININ BULUNDURULMASININ OKUYUCULARA YAPACAĞI ETKİLERE İLİŞKİN BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 19: Sansür Konusundaki Görüşler ve Halk Kütüphanelerinde Her Türlü Yayının Bulundurulmasının Okuyuculara Yapacağı Etkilere İlişkin Bilgilerin Karşılaştırılması

	Halk Kütüphanelerinde Her Türlü Yayının Bulund. Okuyucular İçin Olumsuz Etki Yapar	Halk Kütüphanelerinde Her Türlü Yayının Bulund. Okuyucular İçin Olumlu Etki Yapar	Toplam
Sansür Gereklidir	12 (% 32.4)	25 (%67.6)	37 (%100.0)
Sansür Gereksizdir	3 (%8.8)	31 (91.2)	34 (% 100.0)

Tablo 19'a göre, sansüre taraftar olan deneklerin %67.6'sı halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasını okuyuculara olumlu etkisi olacağını düşünmektedir. Bu durum sansüre taraftar olmayan deneklerde %91.2 oranındadır.

VI. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE YORUM

"Türkiye'de düşünce özgürlüğü sorunu ve halk kütüphanelerine yansması" başlıklı araştırmamıza dayanak oluşturması amacıyla hazırladığımız ve il halk kütüphanelerine gönderdiğimiz anketten elde ettiğimiz bulguların değerlendirilmesi belirli başlıklar altında yapılmıştır. Bu başlıklar anketi oluşturan 3 bölüme göre hazırlanarak, önce il halk kütüphaneleri yöneticilerinin öğrenim ve genel kültür düzeyleri, daha sonra düşünce özgürlüğü ve sansür hakkındaki bilgi düzeyleri ve en son halk kütüphaneciliği görev bilinci düzeylerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi yapılacaktır.

VI. 1. DENEKLERİN ÖĞRENİM VE GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİ

VI. 1. 1. ÖĞRENİM DÜZEYLERİ

Anketi yanıtlayan deneklerin %90'ının üniversite mezunu olduğu anlaşılmıştır. Üniversite mezunu deneklerin %48'i Kütüphanecilik Bölümlerinden mezundur. Kalan %52 oranındaki denegin diğer mesleklere mensup olduğu ve bu mesleklerin dilbilimden ilahiyata kadar geniş bir yelpazeye dağıldığı görülmüştür.

Türkiye'de il halk kütüphanelerinin yöneticisi durumunda olan görevlilerin ağırlıklı olarak mesleki eğitim almış kişilerden oluşmadığı anlaşılmaktadır. Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının oranı (%48), diğer bölüm mezunlarının oranına yakın olmakla beraber oldukça yetersizdir. Bu yönüyle Türkiye'de il halk kütüphaneleri, mesleki formasyona sahip meslek elemanlarını bünyesinde bulunduran kültür kuruluşları görüntüsünden uzaktadır. Bu durumun sonucunda, halk kütüphaneleri veya genel anlamda kütüphaneler açısından toplumda, kütüphanelerde herkesin çalışabileceği veya kütüphaneciliğin herkes tarafından yapılabileceği izlenimi yaratılmıştır.

VI.1. 2. GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİ

İl halk kütüphanesi yöneticilerinin %86'sı hergün gazete okumaktadır. Anketi uyguladığımız 1995 yılında her il halk kütüphanesine gazete alındığı için yüksek bir sonucun çıkması normal karşılanmaktadır. Ancak, çeşitli nedenlerle gazete okumadığını açıklayan %14 oranındaki grubun %8'i kütüphaneye gazete alındığı halde "gereksinim duymuyorum" veya "kütüphaneye gazete alınmıyor" biçiminde yanıtlar vermiştir. Bu grubun gazete okumaktan öte, buna gereksinim duymaması veya kütüphaneye gazete alındığını bilmemesi, görev bilinci açısından üstünde durmaya değer bir durum yaratmaktadır. Halk kütüphaneciliğinde güncel olaylardan haberdar olmak ve bu doğrultuda genel kültürün gelişimini sağlamak bir ölçüde gazete okumak veya en az bir gazeteyi düzenli olarak izlemekle olanaklıdır. Genel dağılım içinde önemli bir oransal değer oluşturmasa da, bu grubun yarısının kütüphanecilik eğitimi almış olan yöneticilerden oluşması görev bilinci sorgulamasında meslek eğitimi alan görevliler açısından da çelişki yaratmaktadır. Çünkü bir kütüphaneci olarak kütüphaneye gazete alındığının bile bilinmemesi okuyucu hizmetleri açısından son derece olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Deneklerin kültürel ve sanatsal etkinlikleri izleme oranları %73 gibi yüksek bir düzeydedir. Bu grubun görüşlerinin oransal dağılımı

halk kütüphaneciliği açısından yeterli düzeydedir. Bu tür etkinlikleri izlemeyenler ekonomik sorunları gerekçe göstermişlerdir.

Hemen her tür ve konuda kitap okuyan deneklerin kitap okuma oranları %85'tir. Bu grubun verdiği yanıtların dağılımına göre mesleki yayınların okunma oranı %63'tür. Ancak Kültür Bakanlığının abonelik çerçevesinde hemen hemen bütün halk kütüphanelerine gönderdiği **Türk Kütüphaneciliği** dergisinin ağırlıklı olarak okunduğu tahmin edilmektedir. Bu doğrultuda, kütüphanecilikle ilgili yayınların okunması yetersiz düzeydedir. Türkiye'de kütüphanecilik alanında yayın yetersizliği genel bir sorun olduğu için bir ölçüde makul karşılanabilecek bu durum, yine de mesleki gelişmelerin yeterli düzeyde izlenmesini engellemekte ve görev bilincinin oluşmasına da engel olmaktadır. Mesleki eğitimden ve gelişmelerden uzakta kalan yöneticiler, sürekli gelişen halk kütüphaneciliği hizmetlerini çağdaş bir şekilde verebilmek bir yana mesleğe de yabancılaşmakta ve yanlış yorumlar getirebilmektedirler. Bu durumun en somut ifadeleri, "görev yapılan kütüphanede bulunan yayınların ders kitaplarından oluşturulması" önerilerinde görülmektedir. Değerlendirmelerde (VI.3.4.) ayrıca değinilen bu durum, denekler tarafından anketin ilgili sorularında özel notlarla önerilmiştir.

VI. 2. DENEKLERİN DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ

VI. 2. 1. DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ

Denekler tarafından düşünce özgürlüğü ile ilgili sorulara verilen yanıtların dağılımı bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Deneklerin düşünce özgürlüğü ile ilgili temel kavramlara inanmakla beraber, ağırlıklı olarak "ülkenin genel asayiş ve düzeninin bozulmadan" bu özgürlüğe taraftar oldukları görüşünde birleştikleri ortaya çıkmaktadır. Yine, düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi hakkında bilgi düzeyleri

değerlendirildiğinde, bu önemin farkında oldukları ancak, "milli gelenek ve değer yargılarının korunması gerekliliğinin" de altını çizdikleri görülmektedir. Ayrıca, düşünce özgürlüğünü yalnız "genel asayiş ve düzen" ile "milli gelenek ve değer yargılarının korunması" çerçevesinde algılayan bir grup denek daha bulunmaktadır. Bu grubun oranı %21.1 ile %7 arasında değişmektedir. Bu gruba ait ortalama oran ise %14 olmaktadır. "Düşünce özgürlüğünün temel kavramların yanı sıra ülkenin genel asayiş ve düzenin bozulmadan; milli gelenek ve değer yargılarının korunması çerçevesinde algılanması" olarak ifade etmeye çalıştığımız bu eğilimin oransal dağılımı %39.4 ile %49.3 arasında değişmektedir. Bu grubun ortalama oranı %44.35 olmaktadır.

Düşünce özgürlüğünü, bu özgürlüğe ait temel kavramlar çerçevesinde algılayan deneklerin oranı ise %28.2 ile %29.6 arasında değişmektedir. Bu grubun ortalama oranı %28.9'dur. Oransal dağılımı %11.3 olan bir grup denek ise, düşünce özgürlüğü kavramı hakkında "Demokrasinin temelidir" seçeneğinde birleşerek görüş açıklamıştır. Bu doğrultuda Demokrasinin temel koşulunu "düşünce özgürlüğü" olarak yanıtlayanların oranı ise en sonda (%8.5) yer almıştır.

Düşünce özgürlüğü kavramı veya öneminin belirli koşullara bağlı olarak kabul edilmesi, bu konuda evrensel geçerliliğe sahip tanım veya kavramların halk kütüphanecilerimiz tarafından henüz bilinmediği veya farkında olunmadığını göstermektedir. Bu durum, ülke güvenliği başta olmak üzere milli gelenek ve değer yargılarının korunması konularında ağırlığını hissettirmektedir. Özellikle ülke güvenliği konusunda uzun yıllardır yaşanan sorunlar ve bu sorunların önlenmesi için düşünce özgürlüğünü kısıtlayıcı yasaların çıkarılması nedeniyle toplumda yaratılan birikimin bir sonucu olduğuna inandığımız bu durum, uğraşı alanı kitap ve diğer basılı, görsel ve işitsel yayınlar olan halk kütüphanecilerinin görev yapmalarını önlediği gibi düşünce ve tutumlarını da etkilemekte ve oto-sansür kuşkularını da artırmaktadır.

Bu durum, araştırmamızın başından bu yana savunduğumuz, Türkiye'de düşünce özgürlüğüne ilişkin genel sorunların etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği kavramları arasında ilişki kurulamaması veya yanlış ilişki kurulmasına neden olan bu durum, halk kütüphanecilerinde oluşan görev bilinci ek-

sikliğinden kaynaklanmaktadır. Görev bilinci eksikliği, görev yaptığı halk kütüphanesinin bulunduğu yöreye vereceği hizmetlerin planlanması, düzenlenmesi, uygulanması ve denetiminden sorumlu kütüphane yöneticileri açısından düşünüldüğünde sorunun boyutları daha da büyümektedir.

"Düşünce Özgürlüğü Birimi" ve "Kütüphane Hakları Bildirgesi" ile ilgili sorulara verilen yanıtların dağılımı da bu konudaki bilgilerin zayıf olduğunu göstermektedir. "Düşünce Özgürlüğü Birimi"nin doğru yanıtlanma oranı %2.8, "Kütüphane Hakları Bildirgesi"nin doğru yanıtlanma oranı ise, %11.3'dür. Bu sonuçları, düşünce özgürlüğü ile ilgili sorulara verilen yanıtların ortaya çıkardığı kavram kargaşası dikkate alındığında çok olumsuz karşılamamaktayız

VI. 2. 2. SANSÜR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Anket sorularından elde edilen verilere göre deneklerin %52'si sansüre taraftar bir görüntü çizmektedir. Bu grubun görüşleri ağırlıklı bir şekilde "aşırılıklara fırsat vermemek, bilgilenmeye sınır çizmek ve toplumsal açıdan sansürsüz yaşam düzeyine henüz erişememek" noktalarında toplanmıştır. Sansürcü görüşün tipik özellikleri olan bu dağılımda, "insanların bilgilenmesinin bir sınırı olmalı", ifadesinin de yer alması halk kütüphaneciliği felsefesine ters düşen bir görünüm yansıtmaktadır. Sansürün gereksiz olduğunu düşünen %48 oranındaki grup ise, sansürün başta demokrasi ile çelişmesi olmak üzere, tutarlı yanıtlar vermiştir. Ancak bu grubun halk kütüphaneciliği felsefesi ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlarda ortaya çıkan çelişkiler, mesleki açıdan bilgisiz olduklarını göstermiştir (bu konuya Bölüm VI.5.4. de değinilmektedir).

Deneklerin sansür konusunda ortaya koydukları görüşler, genel anlamda düşünce özgürlüğü kavramı hakkında verdikleri yanıtların paralelindedir. Bu doğrultuda sansürcü bakış açısının ortaya çıkardığı olumsuzluklar için de söylenebilecekler çok farklı olmamaktadır. Herhangi bir nedenle sansürün gerekli olduğuna inanan bir kütüphane

yöneticisinin, kendi değer yargılarına uymayan bir yayının kütüphaneye alınması durumunda söz konusu yayını hizmete sunabileceğini düşünmek bu koşullarda uzak bir olasılık gibi görünmekte ve oto-sansür izlenimi vermektedir. Demokrasiden farklı bir yönetim biçiminin göstergesi olan sansürün, mesleki bir sorumluluk unsuru olarak, yani görev bilinci açısından halk kütüphanecilerini ilgilendirmesi gerekmektedir. Çünkü sansür, kütüphanecilerin yayın seçme özgürlüğünü yok etmekte, bütün yayınların özgürce kullanılıp paylaşılmasını önlemektedir.

Halk kütüphaneciliği açısından önemli bir sorun olan ve bizzat halk kütüphanecileri tarafından karşı çıkılması gereken sansür uygulamaları, Türkiye'de il halk kütüphanelerinin yöneticileri tarafından çeşitli gerekçelerle savunulmaktadır. Bu durum, İkinci Bölümün dördüncü sorusuna verilen yanıtların dağılımından anlaşılmaktadır. Ayrıca, deneklerin sansür hakkındaki bilgi düzeylerinin öğrenilmeye çalışıldığı İkinci Bölümün altıncı sorusunda yer alan seçeneklerin tümünün sansür olarak algılanma oranı, yaklaşık %10 gibi yetersiz bir oranda kalmıştır. Bu durum sonucunda oluşan görev bilinci eksikliği nedeniyle kütüphanelerimizde oto-sansür uygulamaları olmaktadır. Bu sonuca da anketin Üçüncü Bölümünde yer alan beşinci sorunun (a) ve (c) seçenekleri ve altıncı sorunun (c) seçeneğine verilen yanıtlardan ulaşılmaktadır. beşinci soru (a) seçeneği; "devlet izin verse de bazı yayınlar halkı olumsuz etkileyebilir"; (c) seçeneği; "toplumun değer yargılarını eleştiren yayınlar okuyuculara olumsuz etki yapar" ifadelerinden oluşmaktadır. Yine altıncı soru (c) seçeneği; "kütüphane görevlisi halkın olumsuz etkilenmemesi için uygun gördüğü yayını okuyucuya verir" şeklindedir. Bu seçeneklerin tek başına işaretlenme oranlarının toplamı %35'dir. Bu toplama halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasına karşı çıkan %20 oranındaki deneğin katılmasıyla birlikte oran yaklaşık %55'e yükselmektedir. Bu oran, il halk kütüphanesi yöneticilerinin kütüphanede bulunan yayınların hizmete sunulduğunda temel hareket noktalarını göstermesi açısından çok anlamlıdır. Oto-sansür uygulamalarının bir göstergesi olan bu durum, görev bilinci eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

VI. 3. DENEKLERİN HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ GÖREV BİLİNCİ DÜZEYLERİ

VI. 3. 1. HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İLİŞKİSİ HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİ

Halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile ilişkisi olduğunu düşünen deneklerin %45'i halk kütüphanelerinin temel amaç ve ilkele-ri doğrultusunda yanıt vermiş ancak; halk kütüphanelerinin bünyelerinde devletin güvenliğini tehlikeye düşürmeyen yayınların olması nedeniyle bu görüşte oldukları yönünde tercih yapmışlardır. (Bölüm V.3.1) Daha açık bir ifadeyle halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile ilişkisi olduğuna inanan kütüphane yöneticilerinin büyük çoğunluğu bu ilişkinin sınırlarını "devletin güvenliğini tehlikeye düşürmeyen yayınlar" çerçevesinde tutmaktadır. Türkiye'de halk kütüphanelerine devletin güvenliğini tehlikeye düşürmeyen yayınların satın alındığı düşünülecek olursa, sorunun yanlış anlaşıldığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de halk kütüphanelerinin koleksiyonlarının halkın ilgi ve beklentileri doğrultusunda olduğu konusunda kesin bir görüş yoktur. Genel anlamda, halkın ilgisizliği söz konusudur. Halkla ilişkiler programı uygulamalarının da bu ilgisizliği yokedemediği düşünüldüğünde bu durumun koleksiyonla büyük ilgisi olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Bu doğrultuda soruya, görev bilinci çerçevesinde yanıt verildiği söylenemez.

Halk kütüphaneleri yöneticilerinin mesleğin düşünce özgürlüğü ile ilişkisini belirli yayınlarla sınırlı tutmaları herşeyden önce halk kütüphanesinin evrensel tanımında yer alan, "herkese, hiçbir ayırım gözetmeksizin her türlü yayının sağlanması" ilkesi ile çelişmektedir. Bu çelişkili tutumların uygulamaya yansımalarıyla ortaya çıkan tablo, halkın yetersiz olan ilgisini tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Kütüphane yöneticilerinin yayınları "zararlı" ya da "zararsız" olarak algılamaları anlamına da gelen bu durum, düşünce özgürlüğü konusunda yıllardır varolan "yasakçı zihniyet"in oluşturduğu görev bilinci eksikliğidir.

VI. 3. 2. HALK KÜTÜPHANELERİNDE HER TÜRLÜ YAYIN BULUNDURULMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Denekler %80 düzeyinde bir oranla, halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasının okuyucular üzerinde olumlu etkisi olabileceğine ilişkin görüş belirtmişlerdir. Ancak bu grubun %30'u, bu konuda halk kütüphaneciliğinin temel amaç ve ilkeleri ile birlikte, "kütüphane görevlisi halkın olumsuz etkilenmemesi için uygun gördüğü yayını okuyucuya verir" ifadesini de görüşlerine katmıştır. Oto-sansür izlenimi veren ve halk kütüphaneciliği felsefesine ters düşen bu ifade, deneklerin meslek ahlâkı anlayışı ile yakından ilgilidir.

Herhangi bir yayının okuyucular adına "doğru-yanlış" veya "olumlu-olumsuz" olarak nitelendirilmesi anlamına gelen bu durum, yasak olmadığı halde yıllardır kütüphanelere satın alınmayan kitapların kütüphanelere alındıktan sonra hizmete sunulduğunda bir sorun olarak kendini göstermektedir. Anketten elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda yayınların okuyucular adına kütüphanecilerin kişisel değerlendirmelerine göre kullanıma sunulduğu izlenimi artmaktadır.

Bu izlenimin oluşmasında, biraz önce belirtilen %30 oranındaki dağılımın yanı sıra, "halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasının okuyucular için olumsuz etkisi olabileceğini" düşünen %20 oranındaki grup ve "kütüphane görevlisi halkın olumsuz etkilenmemesi için uygun gördüğü yayını okuyucuya verir" seçeneğini tek başına işaretleyen %5 oranındaki grubun oluşturduğu görüşler etkili olmuştur. Bir araya geldiğinde %55'e ulaşan bu dağılım, Bölüm VI.2.2'de de belirtildiği gibi halk kütüphanelerinde oto-sansür uygulaması olduğu izlenimi uyandırmaktadır.

VI. 3. 3. GÖREV YAPILAN İL HALK KÜTÜPHANESİNDEKİ YAYINLAR HAKKINDA GÖRÜŞLER

Görev yapılan il halk kütüphanesinde bulunan yayınların yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda olduğunu açıklayan denek-

lerin oranı %32'dir. Karşı görüşte olanlar ise %65 düzeyindedir. Yüzde 65 oranındaki bu grubun %34'ü mevcut yayınların merkezden alınan kararlar doğrultusunda gönderilmesi nedeniyle olumsuz görüş açıklamaktadır. Yoğunluk açısından ilk sırayı alan bu görüşü sırasıyla, yayınların önemli bir bölümün kullanılmaması ve kütüphanede ağırlıklı olarak ders kitabı bulunması görüşleri izlemektedir.

Bu doğrultuda halk kütüphanelerine merkezden yayın sağlama politikasının sorunun oluşumunda temel etken olduğu, diğer sorunların da bundan kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de halk kütüphanelerine yayın seçim ve sağlama işini Kültür Bakanlığı bünyesinde oluşturulan "Yayın Seçme Kurulu" yapmaktadır. İlk olarak 1975 yılında oluşturulan Kurul, satın alınmasını uygun gördüğü yayınları kütüphanelere göndermektedir. Kütüphanelerde görev yapan kütüphanecilerin herhangi bir inisiyatiflerinin olmadığı, yayın seçim ve sağlama işlemleri sonucunda halk kütüphanelerinde halkın ilgi ve beklentileri doğrultusunda olmayan bir koleksiyon oluşturulduğu görülmektedir. 1988 yılında kütüphanecilere de inisiyatif verilmiş olmasına karşın bu durumun uygulamaya ne derece yansıdığı bilinmemektedir. Çünkü kütüphaneciler sorun çıkmaması için Kurulun onaylayacağı türden yayınları merkeze bildirebilirler.

Ayrıca her yönetici Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmadığı için yayın seçim ve sağlama esaslarının bilindiği de söylenemez. Yönetmelikte en son değişiklik 1995 yılında yapılmıştır. Bu değişiklikte, "Yayın Sağlama İlkeleri" arasında "demokrasi, laiklik, insan hakları, düşünce özgürlüğü gibi ulusal ve evrensel değerleri koruyan ve geliştiren" yayınların seçilmesi hükmü getirilmiştir. Yine her ilde, il halk kütüphanesi yöneticisinin başkanlığında "Yayın İnceleme Komisyonları" oluşturulması ve hazırlanan listelerin karara bağlanmak üzere Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne gönderilmesi gereği bulunmaktadır. Ancak yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi uygulama açısından soru işaretleri bulunmaktadır. Her ilde kurulması hükmü getirilen "Yayın İnceleme Komisyonları"nın bağımsız kararlar alabileceğini düşünmek, görev bilinçlerinin yetersiz olduğunu düşündüğümüz kütüphane yöneticileri nedeniyle olanaksız görünmektedir. Komisyonların bağımsız kararlar aldığı takdirde, liste-

lerin Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından onaylanma garantisi olup olmadığı da bilinmemektedir. Bu sorunlar, halkın ilgisinin halk kütüphanelerine çekilememesinde önemli olan etkenlerin başında gelmektedir. Çünkü halk, yöresinde kurulu halk kütüphanesinde ilgi ve beklentilerini karşılayan yayın bulamamaktadır. Bu uygulamalar sonucunda halk kütüphanelerinin okuyucu gruplarını ders çalışmak için gelen öğrenciler (toplam değer %59) oluşturmakta ve halk kütüphaneleri okul kütüphanesi hizmetini vermektedir.

Deneklerin halk kütüphanelerine merkezden yayın sağlama politikası karşısında olumsuz tavır sergilemeleri doğru bir tutum olarak değerlendirilmekte ancak, gerek düşünce özgürlüğü ve sansür konusundaki görüş ve tutumları gerek halk kütüphaneciliği ve düşünce özgürlüğü hakkındaki bilgi düzeyleri dikkate alındığında önemli bir tutarsızlık ortaya çıkmaktadır. Bu durumu görev bilinci eksikliğinin bir başka göstergesi olarak değerlendirmekteyiz.

VI. 3. 4. OKUYUCU ÇEKMEK İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Kütüphaneye okuyucu çekmek için yapılan çalışmaların başında %34 düzeyinde bir oranla halkla ilişkiler programı gelmektedir. Diğer seçeneklerle birlikte bu programı uygulayanların oranı %74'e yükselmektedir. Türkiye'deki halk kütüphanelerinde halkla ilişkiler programı uygulamaları kişisel çaba ve gayretlerle başarıya ulaştığı için, uygulamaların başarı düzeyi kesin olarak bilinmemektedir. Ayrıca birçok denek, halkla ilişkiler programının kapsamı sorulduğunda resmi kutlama çerçevelerinin dışına taşmayan etkinlikleri belirtmektedir.

Kuramsal açıdan en temel uygulamalardan biri olan halk kütüphanelerinde halkla ilişkiler programı, uygulama ortamında da geçerliği kanıtlanmış bir etkinlikler programıdır. Bu nedenle halkla ilişkiler programı, halkın kütüphaneye çekilerek düşünce özgürlüğüne katkı sağlanması için önemli bir araçtır. Ancak halkla ilişkiler prog-

ramının başarıya ulaşması için yapılması gereken öncelikli iş, yörenin sosyo-ekonomik olarak tanımlanması, halkın ilgi ve beklentilerinin saptanması ve bu doğrultuda dengeli bir koleksiyon oluşturulmasıdır. Yani ayrıntılı bir çevre araştırması gerekmektedir. Halk kütüphanelerinin halka yakın kuruluşlar olabilmesi ve halk tarafından benimsenmesi için halkın kazanılması ön koşuldur. Bu kazanım sağlandıktan sonra düzenlenecek olan halkla ilişkiler programı amacına ulaşabilir. "Çevre araştırması" olarak nitelediğimiz bu işleri kapsayan seçeneklerin bir arada işaretlenme oranı ise, yalnız %3'tür (Bölüm V.3.5). Deneklerin %46.1'i halkla ilişkiler programını "kütüphane hizmetlerini halka tanıtmak" (b) amacıyla düzenlediklerini açıklamışlardır. Halkla ilişkiler programı düzenleyenlere yöneltilen bu soruya (3. Bölüm 12. soru) verilen yanıt, kuramsal olarak doğrudur. Bu amacın toplumun düşünce özgürlüğüne sağlayacağı katkı açısından açılımı sayılabilecek "toplumun farklı kesimlerinden insanları kütüphanede bir araya getirmek" seçeneği (c) ise, diğer seçeneklerle birlikte işaretlenmiştir. Yüzde 53.9 orana sahip olan bu dağılım, olumlu bir izlenim uyandırmakta ise de, halkla ilişkiler programı uygulamalarının dağılıma aynı oranda yansımadağı görülmektedir.

Halk kütüphaneleri ortamında düşünce özgürlüğünün oluşumuna hizmet eden, yöreye özgü kültürel tanıtım programlarının düzenlenmesi, kütüphanenin salonlarının değişik grup, topluluk veya kuruluşların eğitsel ve kültürel etkinlikleri için kullanılması ile ilgili seçenekler %10 oranında işaretlenmiştir (3. Bölüm 14. soru c ve d seçenekleri). Bu etkinliklerin halk kütüphaneciliği alanında yayımlanan uluslararası bildirge ve meslek ahlâkı kurallarında yer aldığı gözönüne alındığında, Türk halk kütüphanelerinin bu konuda oldukça geri kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Görev yapılan il halk kütüphanesi bulunduğu yöreye tanıtılmadığı için yöre halkı halkla ilişkiler programına ilgi göstermemektedir. Kitle iletişim araçları yeterince kullanılmadığı ve ağırlıklı olarak ulusal düzeyde kutlanan etkinliklerde yer alındığı için programlar ilgi çekmemektedir. Deneklerin bu konudaki soruya (Bölüm V.3.5.) verdikleri yanıtlar tezimizi doğrular niteliktedir. Nitekim, katılım ve ilginin yüksekliği %5 oranında çıkmıştır (3. Bölüm 15 soru c seçeneği). Bu

doğrultuda, halkla ilişkiler programı kavramının, halk kütüphanesi yöneticileri tarafından yeterince bilinmediği ortaya çıkmıştır. Halkın ilgisini çekebilmek amacıyla, "ders kitaplarının kütüphaneye alınması"nın önerilmesiyle de ortaya çıkan bu durum, deneklerin görev bilinci eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

VI. 3. 5. GÖREV YAPILAN İL HALK KÜTÜPHANESİNDE İDARİ SORUNLAR

Mevcut yasal yetkilerini kullanamayan deneklerin oranı %79'dur. Bu sonuç, Türkiye'de il halk kütüphaneleri yöneticilerine ağırlıklı olarak sorumluluk verildiğini, yetkilerinin ise sınırlı olduğunu göstermektedir. Yöneticilerin mevcut yasal yetkilerini kullanamama nedenleri arasında %25 oranıyla ekonomik yetersizlikler ve araç-gereç eksikliği başta gelmektedir. Denekler her devlet memuru için önemli olan sorunlar konusunda görüş birliğindedir.

Bu tür sorunların özünü oluşturan temel noktalar ulusal düzeyde politika eksikliğidir. Halk kütüphaneleri alanında da, eğitim ve kültür politikalarının yetersizliği ve belirgin bir kütüphane politikası olmaması temel sorundur. Bu sorun, yöneticilerin hizmetlere yönelik planlama, düzenleme, uygulama ve denetleme işlevlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Buna bağlı olarak yönetici, merkezin sürekli değişen politikalarına bağlı kalma zorunluluğu duymakta ve yetkileri de kısıtlı olmaktadır. Tek merkeziyetçilikten kaynaklanan bu sorun nedeniyle, Türkiye'de yöneticiler, bol miktarda sorumlulukları olan ancak yetkileri çok sınırlı devlet memurları görünümünden uzaklaşmamaktadırlar.

Bu doğrultuda yetkilerini kullanamayan deneklerin hizmetlere yönelik sorunlardan öte, günlük uygulamalardan kaynaklanan sorunlarla uğraştıkları anlaşılmaktadır. Sorunların özünü oluşturan ulusal düzeyde politikasızlık ve ilgili seçeneklerin, işaretlenmemesi günlük işlerle ilgili sıkıntıların ağır basmasından kaynaklanmaktadır.

VI. 4. ANKET SORULARINA VERİLEN YANITLAR
ARASINDAKİ KARŞILIKLI İLİŞKİNİN ORTAYA
ÇIKARDIĞI VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

VI. 4. 1. MEZUNİYET DURUMLARINA GÖRE DÜŞÜNCE
ÖZGÜRLÜĞÜ VE SANSÜR HAKKINDAKİ
GÖRÜŞLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Farklı eğitim kuruluşlarından mezun olan deneklerin, düşünce özgürlüğü ve sansür konularındaki tutumları hakkında, aldıkları eğitimin ilişkisi olabileceği düşünülerek yapılan karşılaştırmada, Kütüphanecilik Bölümlerinden mezun olan deneklerin düşünce özgürlüğü ile ilgili temel kavramlara %24 oranında olmak üzere en doğru yanıtı veren grup olduğu görülmektedir. Diğer meslek gruplarını oluşturan deneklerde ise bu oran toplam %15.5 olduğu için Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının yanıtları yoğunluk olarak dikkat çekmektedir. Düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi açısından değerlendirilen diğer soruda da aynı sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu soruda Kütüphanecilik Bölümü mezunları %22.5 oranı ile temel kavramları yanıtlayarak sorunlara bilinçli yanıt veren meslek grubunu oluşturmuştur. Diğer mesleklerin geçerli yanıtları işaretleme oranı toplam %19.7'dir.

Bu oranlar ışığında Kütüphanecilik Bölümlerinden mezun olan deneklerin düşünce özgürlüğü ve halk kütüphanecilği kavramları arasında ilişki kurabilme düzeyleri ortalama %23.2; diğer meslek gruplarını oluşturan deneklerde ise, %17.6 oranında olduğu söylenebilir.

Sansür ve mezuniyet durumlarına ilişkin veriler karşılaştırıldığında, Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının oranı diğerlerine göre düşmektedir. Sansürün gereksiz olduğunu düşünen %59.5 oranındaki diğer bölüm mezunlarına karşın, sansürün gereksiz olduğunu düşünen Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının oranı %40.5'te kalmaktadır. Kütüphanecilik bölümü mezunları, düşünce

özgürlüğü ve ilgili kavramlar konusunda daha fazla, sansür konusunda ise daha az oranda görüş belirtmiştir. Bu durum denekler arasında mesleki eğitim almış olma farkını vurgulamamızı önlemektedir. Bu çelişki, düşünce özgürlüğü konusunda kuramsal olarak yetersiz de olsa bilgi sahibi olunduğu ancak, düşünce özgürlüğünün oluşumuna uygulama ortamında sansürün engel olması nedeniyle olumsuz görüşlerin çoğaldığı şeklinde açıklanabilir. Aynı çelişki, Kütüphanecilik Bölümü mezunu olmayan deneklerde de görülmektedir. Diğer meslek grupları düşünce özgürlüğü konusunda daha çok, sansür konusunda daha az oranda olumlu görüş açıklamıştır. Düşünce özgürlüğü ve sansüre ilişkin sorunların yasal boyutlarının deneklerde yapmış olduğu olumsuz etkiler nedeniyle ortaya çıktığına inandığımız bu durum, yöneticilerin görev bilinci düzeylerine de yansımaktadır.

VI. 4. 2. SANSÜR VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMINA İLİŞKİN BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Deneklerin sansür ve düşünce özgürlüğü kavramı hakkındaki görüşleri karşılaştırıldığında, sansüre taraftar olan %52 oranındaki denegin bu konuda, "ülkenin genel asayiş ve düzeninin bozulmadan düşüncelerin açıklanması" seçeneğinde (d) ağırlıklı olarak birleştikleri görülmektedir. Yüzde 35 oranındaki bu grubun dışında, aynı orandaki bir grup sansüre taraftar denek, düşünce özgürlüğü hakkındaki temel kavramlarla birlikte söz konusu seçeneği (d) de işaretlemiştir. Diğer yandan sansüre taraftar olan deneklerin %30'u düşünce özgürlüğü konusunda yalnız temel kavramları işaretleyerek; hem sansüre taraf olmak hem de düşünce özgürlüğüne inanmak gibi çelişkili bir tutum ortaya koymuşlardır.

Sansüre taraftar olmayan %48 oranındaki denegin bu konuda vermiş oldukları yanıtların oranı ise çelişkiyi daha çok artırmaktadır. Bu grubun %44'ü bütün seçenekleri işaretleyerek görüş açıklamıştır. Yani sansüre karşı olan deneklerin %44'ü düşünce özgürlüğü hakkında temel kavramların yanı sıra, ülkenin genel asayiş ve düzeni

açısından konuya yaklaşmaktadır. Sansüre taraftar olmayan deneklerin %6'sı ise, düşünce özgürlüğü kavramını yalnız "genel asayiş ve düzen" açısından değerlendirmektedir. Bu grubun düşünce özgürlüğü ile ilgili temel kavramları tek başına işaretleme oranı %50'dir. Bu durum sansüre taraftar olmayan deneklerin dağılımını yarı yarıya azaltmaktadır. Başka bir deyişle, sansürün gereksiz olduğunu düşünen %48 oranındaki denegin gerçek oranı %24 olmaktadır.

Deneklerden sansüre taraftar olanların düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi hakkında belirttikleri görüşlerin ağırlıklı dağılımı da yukarıdaki dağılımdan çok farklı değildir. Düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemini koşullu olarak kabul edenlerin toplam oranı %59.4'tür. Sansüre taraftar olan deneklerden söz konusu önemi, temel kavramlar çerçevesinde kabul edenlerin oranı %24.3 (b, a+b+c) de kalmış ve çelişki yaratmıştır. Yani hem sansürün gerekli olduğuna inanmak, hem de düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecinde önem taşıdığını "temel kavramlar çerçevesinde" kabul etmek, şeklinde özetleyebileceğimiz bir durum ortaya çıkmaktadır.

Sansüre karşı görüş açıklayan deneklerin düşünce özgürlüğünün demokratikleşme sürecindeki önemi hakkında verdikleri yanıtların dağılımı daha tutarlıdır. Söz konusu önemi koşulsuz kabul edenlerin oranı %60.6, koşullu olarak (diğer seçeneklerle birlikte) kabul edenlerin oranı %38.2'dir. Sansüre karşı görüş açıklayanların bu soruda oransal olarak arttığı görülse de %38.2'lik oran yine çelişkilidir.

Sansüre taraftar olan denekler ağırlıklı bir oranla, demokrasinin temel koşulu olarak, "insana saygının temel alınması" nı, işaretlemiştir. Yüzde 67.5 düzeyindeki bu oranı %13.5 oranında iki grup izlemektedir. Bunlar, "yol göstericinin bilim olması" ve "hepsi" seçeneğidir. Seçeneklerinin hepsini işaretleyen grubun, düşünce özgürlüğünü işaretleyen %4.5 oranındaki gruba katılımıyla bu soruda "düşünce özgürlüğü" nün yanıtlanma oranının %18.9'a yükseldiği söylenebilir. Sansüre taraftar olan %52 oranındaki denegin yaklaşık %19'u düşünce özgürlüğünü demokrasinin temel koşulu olarak kabul etmekte ve bize göre çelişkili davranmaktadır.

Sansüre taraftar olmayan %48 oranındaki denek tarafından en fazla tercih edilen seçenek, %47 ile "insana saygının temel alınması"dır. Seçeneklerin hepsini işaretleyen %29.4 oranındaki grubun, yalnız "düşünce özgürlüğü"nü işaretleyen %11.7 oranındaki gruba katılımıyla düşünce özgürlüğünü demokrasinin temeli olarak kabul eden deneklerin oranı %41.1'e yükselmektedir. Diğer seçeneklerin de demokrasinin koşulları olduğu dikkate alındığında, sansüre taraftar olmayan grubun yanıtlarının makul düzeyde olduğu ancak yine de, düşünce özgürlüğünün temel koşul olarak kabul edilme oranının yeterli olmadığı söylenebilir.

Sansür ve düşünce özgürlüğü hakkındaki bilgilerin karşılıklı dağılımından ortaya çıkan sonuç; deneklerin söz konusu kavramları bilmemeleri ve bu doğrultuda yanıtlarının bilinçsiz bir dağılım sergilemesi olarak özetlenebilir. Sansüre taraftar olup, düşünce özgürlüğünü savunmak biçiminde gelişen bu dağılım, il halk kütüphanelerinde görev yapan yöneticilerin görev bilinci eksikliğinin önemli bir göstergesidir.

VI. 4. 3. SANSÜR, HALK KÜTÜPHANECİLİĞİ VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE BAĞLANTILI BİLGİLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Sansüre taraftar olan deneklerin %86.4'ü halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile doğrudan ilişkisi olduğunu kabul etmektedir. Araştırmamızın temelini oluşturması nedeniyle öneme sahip olan bu soruya ilişkin yanıtların dağılımı, görev bilinci açısından en çelişkili görüşler topluluğudur. Genel anlamda sansüre taraf olan deneklerin, mesleğin düşünce özgürlüğü ile ilişkili olduğuna inanmaları görev bilinci eksikliği yanı sıra, bu konuda yetersiz bilgiye de sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum halk kütüphaneciliği ve düşünce özgürlüğü kavramlarının bir arada ele alınmaması sonucu, deneklerin konuya yabancı kalmaları ve kendi değer yargıları doğrultusunda mesleği değerlendirmeleri olarak açıklanabilir. Bu konudaki eğitim yetersizliği ve Türkiye'de demokratikleşme sürecini olumsuz yönde etkileyen yasal engeller önemli rol oynamaktadır.

Sansüre taraftar olmayan deneklerin %97'si ise, halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile doğrudan ilişkisi olduğunu kabul etmektedir. Kendi içinde tutarlı bir sonuç çıkaran bu grup, daha önce düşünce özgürlüğü ve ilgili kavramlar hakkında aynı düzeyde sonuçlar çıkaramamıştır. Bu doğrultuda, sansüre taraftar olmayan grubun mesleki açıdan düşünce özgürlüğüne daha bilinçli yaklaştığı görülmektedir.

Halk kütüphanelerinde her türlü yayın bulundurulmasının okuyucular üstünde yapacağı etkiler hakkında sansüre taraftar olan deneklerin %67.6'sı olumlu görüş belirtmiştir. Sansüre taraftar olmayan deneklerde bu oran, %91.2 oranında olumludur. Sansüre taraftar olan grubun çelişkileri bu soruda da devam etmektedir. Sansürün gerekliliğine inandıktan sonra düşünce özgürlüğünün koşullu olarak kabul edilmesi mantık çerçevesinde kabul edilebilir. Ardından düşünce özgürlüğünün halk kütüphaneciliği ile doğrudan ilişkisi olduğunun kabul edilmesi, bu çerçevede çelişki yaratmaktadır. Hipotezimizde belirtmiş olduğumuz düşünce özgürlüğü ile ilgili yasal sorunlar nedeniyle ortaya çıkan bu durum, deneklerin görev bilincinin özünde olması gereken anlayışı engellemektedir. Bu anlayış, demokrasinin temel koşulu olarak düşünce özgürlüğüne koşulsuz bir şekilde inanmak ve halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile doğrudan ilişkisi olduğunu savunmaktır.

Devam etmekte olan demokratikleşme sürecinin zaman zaman kesintiye uğraması nedeniyle geriye dönüşlerin yaşandığı Türkiye'de, bu sürece yaşamsal önemde katkı sağlaması beklenen halk kütüphanelerinde yeterli mesleki eğitimi almayan görevliler çalışmaktadır. Eğitim yetersizliğinden kaynaklanan görev bilinci eksikliği, il halk kütüphanesi yöneticilerinde oldukça yüksektir.

Demokratik ülkelerde toplumun düşünce özgürlüğünü sağlayarak demokratikleşmeye katkıda bulunan temel kuruluşlardan biri olan halk kütüphanelerinin, Türkiye'de bu katkıyı sağlayamamalarının ve bu doğrultuda demokratikleşme sürecinde etkin olmamalarının başlıca nedenlerinden birisi; düşünce özgürlüğüne ilişkin yasal sorunlar nedeniyle ortaya çıkan bilgisizlik sonucu kütüphanecilerde oluşan görev bilinci eksikliğidir. Görev bilinci eksikliği de topluma halk kütüphaneciliği hizmeti verilmesini engellemektedir.

VII. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

VII. 1. SONUÇ

Araştırmaya veri sağlaması amacıyla hazırladığımız anketin sonuçları iki aşamaya indirgenebilir. Buna göre il halk kütüphanesi yöneticilerinin profili:

1. Sansüre taraftar olan, düşünce özgürlüğüne temel kavramların yanı sıra, genel asayiş ve düzenin bozulmadan, milli gelenek ve değer yargılarının korunması çerçevesinde saygı duyan, halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile ilişkisine yayınların devletin güvenliğini tehlikeye düşürmemesi koşuluyla inanan il halk kütüphanesi yöneticileri bulunmaktadır.

Genel anlamda, düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği kavramları arasında gerekli ilişkiyi kuramayan bu grubun ortalama oranı %44.35'dir. Bu grubun dışında düşünce özgürlüğünü yalnız, genel asayiş ve düzenin bozulmadan, milli gelenek ve değer yargılarının korunması çerçevesinde algılayan %14 oranında bir grup denek daha bulunmaktadır.

2. Sansüre taraftar olmayan, düşünce özgürlüğüne yalnız temel kavramlar çerçevesinde saygı duyan, halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile ilişkisine herhangi bir koşul olmaksızın inanan il halk kütüphanesi yöneticileri bulunmaktadır.

Düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği kavramları arasında ilişki kurabilen bu grubun ortalama oranı %28.9'dur. Bu grubun

dışında düşünce özgürlüğü kavramını yalnız, "Demokrasinin temeli" olarak algılayan %11.3 oranında bir grup denek daha bulunmaktadır.

İkinci grupta, Kütüphanecilik Bölümlerinden mezun olan kütüphane yöneticilerinin düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği kavramları arasında ilişki kurabilme oranları %23.2, diğer bölümlerden mezun olanların oranı %17.6 olmuştur. Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının sansürün gereksiz olduğunu düşünme oranları %40.5, diğer bölüm mezunlarının %59.5 olduğu görülmektedir.

Düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği kavramları arasında kurulan ilişkinin yetersiz oranlarda çıkmasını yasal sorunların etkisi olarak yorumlamaktayız. Sansür konusunda Kütüphanecilik Bölümü mezunlarının diğer bölüm mezunlarına oranla daha az oranda olumsuz görüş belirtmeleri ise, eğitim eksikliğinin bir göstergesidir.

Anket sonuçlarının bizce dikkat çeken en önemli noktalarından biri olan bu durum; mesleki eğitim aşamasında düşünce özgürlüğü hakkında bilgilendirilmeden mezun olunmasından kaynaklanmakta ve kütüphanecilik mesleği açısından önemli bir çelişki doğurmaktadır.

Türkiye'de düşünce özgürlüğünün yasal boyutlarının batı demokrasilerine uygun bir şekilde düzenlenmemesi nedeniyle demokratikleşme sürecinde yaşanan gecikme, bu sürece olumlu etki yapacak kuruluşların devre dışı kalmalarına neden olmaktadır. Bu kuruluşlarda görev yapanları da etkileyen demokratikleşememe, en fazla toplum tarafından henüz benimsenmemiş veya ulusal politikalar çerçevesinde tanımı yapılmamış kuruluşlar açısından sorun yaratmaktadır.

Halk kütüphaneleri bu bağlamda olumsuz etkilenen kuruluşların başında gelmektedir. Gerek söz konusu kavramlara ilişkin bilgi yetersizliği gerek düşünce özgürlüğünün yasal boyutlarındaki yetersizlikler ve sonuçta oluşan halkla bütünleşememe nedeniyle kütüphane yöneticilerinin mesleklerini bilinçli bir şekilde yürüttükleri söylenemez. Sonuçta meslektaşlarımızda, düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği kavramları arasında gerekli ilişkinin kurulamaması nedeniyle görev bilinci eksikliği oluşmakta ve topluma iyi hizmet verilememektedir.

Bu doğrultuda, "Türkiye'de halk kütüphanelerinin etkin olmalarının başlıca nedenlerinden birisi, düşünce özgürlüğüne ilişkin yasal

sorunlar nedeniyle ortaya çıkan bilgisizlik sonucu, kütüphanecilerde oluşan görev bilinci eksikliği" şeklinde ifade ettiğimiz hipotezimiz kanıtlanmış bulunmaktadır.

Bu sonuca ulaşılmasında anketin İkinci Bölümünde yer alan düşünce özgürlüğü kavramı hakkındaki bütün sorular ve Üçüncü Bölümde bulunan düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği ilişkisine yönelik ilk altı sorunun sonuçları etkili olmuştur. Ayrıca toplumun halk kütüphanelerini benimsemesi kanalıyla düşünce özgürlüğünün oluşumuna destek sağlayan halkla ilişkiler programı uygulamaları ve bu konudaki düşünceleri içeren sorulardan alınan sonuçlar da hipotezin kanıtlanmasını desteklemiştir.

VII. 2. ÖNERİLER

Araştırmamıza dayanak sağlayan anketin bulguları, il halk kütüphaneleri yöneticilerinin düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneleri arasında gerekli ilişkinin kurulması aşamasında çelişkili tutumlar sergilediklerini göstermiştir. Söz konusu ilişkinin kurulamaması ve sergilenen çelişkiler sonucunda meslektaşlarımızda oluşan görev bilinci eksikliği, Türkiye'de düşünce özgürlüğüne ilişkin yaşanan genel sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda, araştırma sonuçlarına ilişkin önerilerimiz, eğitimsel ve yasal sorunlar ile meslek kuruluşlarına yönelik olmak üzere sıralanmaktadır:

- Türkiye'de halk kütüphanelerinde çalışan başta yöneticiler olmak üzere, kütüphane görevlilerinin tümüne düzenli aralıklarla sürekli eğitim kursları uygulanmalıdır.

- Sürekli eğitim kurslarında, halk kütüphaneciliği için yaşamsal öneme sahip olan ancak, kütüphanecilerimiz tarafından yanlış algılanan halkla ilişkiler programının üstünde ayrıntılı olarak durulmalıdır.

- Halkla ilişkiler programının temelinde, öncelikli olarak halk kütüphanelerinin toplumsal bir kuruluş olduğu anlayışını kuvvetlendirmek felsefesi öğretilmelidir.

- Bu felsefeyi oluşturan temel unsurun, toplumun farklı kesimlerinden insanları kütüphanede bir araya getirmek olduğu ve bu sayede halk kütüphanelerinin düşünce özgürlüğünün yanı sıra, toplumsal barışın sağlanmasına da yardımcı olacağı vurgulanmalıdır.

- Bu felsefenin yaşama kazandırılması için basın-yayın ve kitle iletişim organları ile ilişki kurma yöntemleri öğretilmelidir.

- Sürekli eğitim kursları, meslek ahlâkı programlarını da içermelidir.

- Meslek ahlâkı programlarında, öncelikle farklı görüş ve yaşam tarzını benimseyen kişi ya da toplulukların tercihlerine saygı duyulması, kullanmak istedikleri yayınları görmelerinin önlenmemesi ve sansür konusunda duyarlı olunması işlenmelidir.

- Meslek ahlâkı programlarında yöresel ve bölgesel düzeyde, düşünce özgürlüğü için lobi oluşturma yöntemleri öğretilmelidir.

- Meslek ahlâkına sahip olmanın sosyal sorumluluk olduğu bunun da görev bilinci ile eşdeğer sayılacağı vurgulanmalıdır.

- Düşünce özgürlüğünü meslek ahlâkının temeli olarak benimseyecek yeni meslek elemanlarının yetişebilmesi için üniversite Kütüphanecilik Bölümlerinde düşünce özgürlüğü veya paralel isimler altında dersler açılmalı, konu diğer derslerde de yeri geldikçe işlenmelidir.

- Üniversite düzeyinde verilecek olan eğitim, sansür sorunuyla ilgili konuları da kapsamalı, sansür gelmeden önce ve geldikten sonra yapılabilecekler ve düşünce özgürlüğü için lobi oluşturma çalışmaları öğretilmelidir.

- Halk kütüphaneciliği alanında yasal boşluğun doldurulması için çağdaş gereksinimler doğrultusunda, özerk hizmet anlayışına sahip bir halk kütüphanesi sistemini oluşturacak yasal düzenleme yapılmalıdır.

- Yasal düzenleme, halk kütüphanelerini doğrudan niteleyecek bir şekilde "Halk Kütüphanesi Yasası" adıyla çıkarılmalıdır.

- Yasada kütüphanecilerin materyal seçimi yapabilmelerine olanak sağlayıcı hükümler bulunmalıdır.

- Yasal düzenleme içinde özerk halk kütüphanesi sistemini oluşturacak bir "Halk Kütüphanesi Kurulu" oluşturulmalıdır.

- Bu Kurul, halk kütüphanelerinin hizmet verdiği yörede bulunan il ve yerel yönetim sorumluları, ticaret ve sanayi odaları, yöresel dernek veya cemiyetler, birlikler başta olmak üzere milli eğitim ve kültür müdürlüklerinin katkılarıyla oluşturulmalıdır.

- Halk kütüphanesi yöneticisinin yönlendireceği bu Kurul, periyodik toplantılarında kütüphaneye ilişkin sorunlar, hizmetlerin geliştirilmesi, yöre halkının kütüphaneye çekilmesi vb. konulara öncelik vermelidir.

- Kurulun alacağı her türlü kararın oluşumunda kütüphane yöneticisi yönlendirici olmalıdır.

- Kütüphane yöneticisi özellikle yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda yayın seçimi ve sağlanması için çevre araştırması yaptırmalı, topladığı verileri, kurul üyelerinin de istemlerini dikkate alarak değerlendirmelidir.

- Bu noktada, Kurulda oluşacak herhangi bir anlaşmazlığın çözümünde oylamaya gidilmeli; bu da sorunu çözemiyorsa halkın arasından seçilecek temsilciler dinlenmeli; gerekiyorsa kütüphane hizmetlerinin sorgulanması için halk oylamasına gidilmelidir.

- Çıkarılması gereken "Halk Kütüphanesi Yasası" nda kütüphanelerde meslek eğitimi almış elemanların çalıştırılması zorunluluğu getirilmelidir.

- Türkiye'de kütüphanecilik mesleğinin en uzun ömürlü mesleki kuruluşu olan Türk Kütüphaneciler Derneği, düşünce özgürlüğü sorunu ve sansür uygulamaları karşısında bir baskı unsuru olarak çalışmalıdır.

- Baskı unsuru; TKD bünyesinde örgütlendirilmeli ve şubelerde de kolları bulunmalıdır. Baskı gruplarını halk kütüphaneleri yöneticileri başta olmak üzere, bütün halk kütüphanecileri oluşturmalıdır.

- Ancak, düşünce özgürlüğü konusunda görev bilinci henüz yeterince oluşmamış halk kütüphanecilerinin baskı grupları oluşturması için gereken süre çok zaman alabilir. Bu doğrultuda TKD, meslektaşlara önderlik etmeli, düşünce özgürlüğü, sansür ve kütüphane hakları konusunda sesini duyurmalı, bu konuda diğer meslek kuruluşlarıyla işbirliğine gitmelidir.

- Bu aşamada TKD, halk kütüphaneleri ve düşünce özgürlüğü ilişkisini kamuoyuna kanıtlamak amacıyla bir düşünce özgürlüğü bildirgesi hazırlayarak ilan etmelidir.

- TKD, yasa koyucular ve yürütme organları nezdinde düşünce özgürlüğü için lobi oluşturma çalışmalarına başlamalıdır.

- TKD, bu çalışmaların toplumun bütün kesimlerine duyurulması için, basın-yayın ve kitle iletişim organları ile ilişki kurmalıdır.

Türkiye'de düşünce özgürlüğüne ilişkin sorunların temelinde başta anayasal olmak üzere, yasal sorunların olduğu bir gerçektir. Demokratikleşme sürecinin kesintiye uğratılmaması ve kısaltılması ancak çağdaş demokratik yaşam biçimine erişmekle olanaklıdır. Bu nedenle yasalarımızda bulunan düşünce özgürlüğünü kısıtlayıcı hükümlerin iptal edilmesi gerekmektedir. Bu iyileştirmenin ardından toplumun demokrasi bilincinin geliştirilmesi amacıyla demokrasi eğitimi kursları düzenlenmelidir. Halk kütüphanesi yöneticilerinin demokrasi kültüründeki eksikliğin, görev bilincini olumsuz etkilemesi, halkımızın mevcut kültürel yapısının çağdaş kültür politikaları çerçevesinde desteklenmemesinden ileri gelmektedir. Bu doğrultuda, düzenlenecek olan demokrasi eğitimi kurslarının olumlu sonuçları halk kütüphaneciliğini de etkileyecektir.

Türkiye'de halk kütüphanelerine ilişkin yasal sorunların çözümlenmesinin yanı sıra, mevcut kütüphaneci potansiyelinin de mesleki açıdan verimli bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Meslek ahlâkı ve düşünce özgürlüğü konusunda odaklanması gereken bu yapı oluşturulamadığı takdirde, yasal düzenlemelerin yaşama kazandırılma olasılığı zayıflamaktadır.

Düşünce özgürlüğüne ilişkin genel sorunların halk kütüphanelerine yansması sonucu meslektaşlarımızda oluşan görev bilinci eksikliğini giderilmesi için, sorunlara demokratik çözümler üretebilme bilincindeki yöneticilere gereksinim vardır. Başka bir deyişle yasama ve yürütme organlarının "demokrat düşünce" ye sahip olma zorunluluğu bulunmaktadır. Demokrat düşüncenin bulunmadığı bir ortamda temelinde, "dil, din, ırk, cinsiyet, yaş, eğitim, kültür, sosyo-ekonomik düzey ve politik görüş farklılığı olmaksızın topluma hizmet anlayışı" olarak özetlenen son derece demokratik bir felsefenin bulunduğu halk kütüphaneciliği mesleğinin yürütülmesi olanaksızdır.

KAYNAKÇA

ABBOTT, Randy L.

1990 "Pressure Groups and Intellectual Freedom."
Public Library Quarterly. 10, 2:43-61.

Access to Electronic Information, Services, and Networks:

1996 **an Interpretation of the Library Bill of Rights.**
Chicago: American Library Association.

ACTON, John Emerich

1907 **The History of Freedom and Other Essays.**
London: Macmillan

ADAM, Ralph

1991 "Laws for the Lawless: Ethics in (Information)
Science."
Journal of Information Science. 17, 6: 357-372.

AKBULUT, Mustafa

1975 Planning for the Development of Public Libraries in
Turkey. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Pittsburgh:
University of Pittsburgh.

AKILLIOĞLU, Tekin

1995a **İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslara-
rası Temel Belgeler.** (Gen. 3. bs.) Ankara: Bilgi
Yayınevi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları
Merkezi.

1995b **İnsan Hakları -1 Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri.** Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

AKIN, İlhan F.

1968 **Temel Hak ve Özgürlükler.**
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

AKSOY, Muammer

1988 "Türkiye'de Düşünce Özgürlüğü" (İnsan Hakları Semineri'ne Sunulan Yayınlanmamış Tebliğ)
Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

AKYÜZ, Yahya

1982 **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1952'ye).**
Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

ALPAY, Meral

1976 **Harf Devriminin Kütüphanelerde Yansıması.**
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü.

American Library Association

1989 **Intellectual Freedom Manual.** (3 rd. ed.)
Chicago and London: Office for Intellectual Freedom of the American Library Association.

"Ankara CENTO Kütüphaneciliği Geliştirme Raporu."

1962 **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni.**
XI, 3/4: 105-106.

ANNEZER, Jean-Claude

1987 "Quelques Éléments Pour une Histoire de la
Censure." **Lecture Publique/Livres D'Enfants: La
Tentaion de la Censure.** Paris: Association des
Bibliothécaires Francais, Section des Bibliothéqués,
ss: 32-36.

ASHEIM, Lester

1989 "Selection and Censorship: A Reappraisal."
Wilson Library Bulletin. 64,2: 180-184.

ASIS Code of Ethics for Information Professionals.

1990 New York: ASIS Public Affairs Committee.

ATKINS, Kevan

1988 "AAL National Student Conference 1988."
Assistant Librarian. 81, 7: 102-104.

BAL, Hüseyin

1991 **1924 Raporunun Türk Eğitime Etkileri ve John
Dewey'in Eğitim Felsefesi.**
İstanbul: Aydınlar Matbaası.

BARNES, Robert F.

1986 a "Professional Ethics for Information Code."
ASIS Bulletin. 12,6: 23.

1986b "Some Thoughts on Professional Ethics Code."
ASIS Bulletin. 12, 2: 19-20.

1990 "The Making of an Ethics Code."
ASIS Bulletin. 16,6: 24-25.

"Basın Kanunu"

1950 **T.C. Resmi Gazete:** No: 5680, Sayı: 7564, 24.07.1950.
(Kabul Tarihi: 15.07.1950)

BAŞARAN, İ. Ethem

1986 "Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir."
Öğretmen Dünyası. 7, 74: 4-7.

BERNINGHAUSEN, David K.

1982 "Toward an Intellectual Freedom Theory for User of
Libraries."
Drexel Library Quarterly. 18, 1: 57-81.

Bilgi Edinme Özgürlüğü.

1996 (Yay. Haz. Yaşar Tonta ve Ahmet Çelik)
Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

1117 Sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanununun

1986 Bazı Maddeleri ile Türk Ceza Kanununun 426, 427
ve 428 inci Maddelerinin Değiştirilmesine ve 1117
Sayılı Kanuna Ek Maddeler İlavesine Dair Kanun.
T.C. Resmi Gazete. No: 3266 Sayı: 19045,
12 Mart 1986 (Kabul Tarihi: 06.03.1986)

BLIXRUD, Julia C. ve E. J. Sawyer

1984 "A Code of Ethics for ASIS."
ASIS Bulletin. 11, 1: 8-10.

BUSHA, Charles B.

1972 **Freedom Versus Suppression and Censorship With
a Study of the Attitudes of Midwestern Public
Librarians and a Bibliography.**
Littleton, Colorado: Libraries Unlimited Inc.

CAMPBELL, H. C.

1988 **Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin
Geliştirilmesi.** (Çev. Bengü Çapar) Ankara:
Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.

CAPURRO, Rafael

1985 "Moral Issues in Information Science."
Journal of Information Science.11:113-123.

Censorship: Policy Statement.

1989 London: The Library Association.

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi.

1940 Ankara: Zerbamat.

Citizenship Access to Information Data Banks-Right to Privacy-

1987 **Position Statement.**
Ottawa-Ontario: Canadian Library Association.

Code of Ethics

1995 Chicago: American Library Association.

Code of Ethics-Position Statement.

1976 Ottawa-Ontario: Canadian Library Association.

Code of Professional Ethics.

1996 London: The Library Association.

CROWE, Lawson ve S.H. Anthes

1988 "The Academic Librarian and Information
Technology: Ethical Issues."
College and Research Libraries. 49, 2: 123-130.

ÇAĞLAYAN, A. Armağan

1991 "1961 ve 1982 Anayasalarında Düşünce
Özgürlüğünün Düzenlenmesi." (Yayımlanmamış
Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler
Anabilim Dalı.

ÇAKIN, İrfan

1982 "Kütüphanecilikte Felsefi Yaklaşım"
Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni.
31,4: 155-157.

1986 "Kütüphanenin Toplumsal Konumu ve İşlevleri"
Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni. 35,1: 8-16.

1988 "Kütüphane Türlerine İlişkin Derslerde Teori-
Uygulama İlişkisi". **Türkiye'de Kütüphane
Alanında Teori ile Uygulama İlişkisi Sempozyumu
7-8 Mayıs 1987.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Ede-
biyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü, ss: 129-138.

1989 "Kütüphanecilik: Bilim Dalı Olarak Tanımı ve Özellikleri." **Türk Kütüphaneciliği**. 3,2: 59-64.

ÇELİK, A. ve Y. Tonta

1996 "Düşünce Özgürlüğü, Bilgi Edinme Özgürlüğü ve Bilgi Hizmetleri". " **Bilgi Edinme Özgürlüğü**. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, ss: 1-13.

DAILY, Jay E.

1970 "Censorship, Contemporary and Controversial Aspect Of." **Encyclopedia of Library and Information Science**. New York: Marcel Dekker, IV.

DANIELSON, Elena S.

1989 "The Ethics of Access." **American Archivist**. 52, 1: 52-62.

DANIŞMAN, Ahmet

1982 **Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri (Devletin Basın Karşısındaki Aktif Tutumu)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın-Yayın Yüksek Okulu.

DARLING, R.L.

1978 "Access, Intellectual Freedom and Libraries." **Library Trends**. 27,1: 315-326.

Declaration of Universal Human Rights.

1949 New York: United Nations.

"Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun
1984 Hükümünde Kararname." **T.C Resmi Gazete**. Sayı:
18435. 18.06.1984 (Mükerrer).

DEWEY, John

1939 **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor.**
İstanbul: Devlet Basımevi.

**Dissertation Abstracts International A: The Humanities and
1965- Social Sciences.** An Arbor: Xerox

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-83).

1979 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Draft Statement of Professional Responsibility.

1976 California: California Library Association/
California Society of Librarians.

D'SOUZA, Frances

1995 "IFLA: A Force for Free Expression. Defending
Free Expression is Everyone's Business." (Guest
Lecture) **61 st IFLA General Conference 20-26 Au-
gust 1995, İstanbul. Open Forum on the Core Prog-
rammes, Sunday 20 Aug. Session 68, ss: 90-95.**
(Booklet O içinde).

DUMAN, Hasan

1995 "Son On Yılda Kilometre Taşlarımız."
Türk Kütüphaneciliği. 9,3: 217-227.

DUPARC, Christiane

- 1992 **Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları.**
(Çev: Avrupa Komisonu Türkiye Temsilciliği)
Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği.

EISENCHITS, T.

- 1990 "Ethics of Information: Discussion."
Where the Book Stops: The Legal Dimension of Information . J.E. Rowely, (Ed.)
London: ASLIB, ss: 103.

Encyclopaedia Britannica.

- 1980 Chicago: William Benton.

Encyclopedia of Library and Information Science.

- 1970 New York: Marcel Dekker Inc.

ERGENELİ, Azize.

- 1996 "İşletme Etiği: Geleceğin Potansiyel Yöneticilerinin
Etik Düşünme Profiline İlişkin Bir Çalışma."
(Yayımlanmamış Doçentlik Tezi)
Ankara: Hacettepe Üniversitesi İşletme Yönetimi
Bölümü.

EROĞUL, Cem

- 1995 "Sivil Toplum Örgütlerinin Demokratikleşme
Süreçlerine Katkıları."
İnsan Hakları Merkezi Dergisi. 111, 4: 3-9.

ERSOY, Osman

1966 **Kütüphaneciliğimizin Sorunları.**

Ankara: Anadolu Matbaası.

1983 "Halk Kütüphaneleri."

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni. 32,1: 1-4.

European Convention of Human Rights.

1953 Rome: Council of Europe.

FEINBERG, L.E.

1989 "Managing the Freedom of Information Act and Federal Information Policy." **Government Information Quarterly.** 6,4: 345-363.

FICOCIELLO, Tony

1984 "Censorship, Book Selection, and the Marketplace of Ideas." **Top of the News.** 41,1: 33-38.

FINKS, Lee W.

1991 "Librarianship Needs a New Code of Professional Ethics." **American Libraries.** 22,1: 84-92.

FIRAK, Nancy Lee

1987 "Professional Responsibility: A Foundation for Building Research Strategies." **Law Library Journal.** 79, 2: 168-185.

Freedom of Information Act.

1986 **Constitution of United States of America.**
No: 552.

Freedom of Information: Policy Statement.

1984 London: The Library Association.

Freedom to Read Statement.

1972 Chicago: American Library Association/ American Association of Publishers.

GBOYEGA, Banjo

1995 "Freedom of Information in Nigeria."

Emerging Democracies and Freedom of Information. Barbara Turfan vd. (Ed.) London: The Library Association, ss: 135-143.

GEMALMAZ, M.S. ve O. Doğru

1990 **Türkiye'de Basın Özgürlüğü Mevzuatı (Yasalar ve KHK'ler).** İstanbul: Basın Konseyi.

GERAY, C., H. Akman ve C.A. Kansu

1968 "Cahilliğin ve Teknik Yetersizliğin Giderilmesinde Köy Enstitüleri'nden Çıkan Sonuçlar."
Türkiye Öğretmenler Sendikası Devrimci Eğitim Şurası. Doküman 9 Ankara: Türkiye Öğretmenler Sendikası.

GOUGH, C. ve E. Greenblatt

1992 "Services to Gay and Lesbian Patrons: Examining the Myths."
Library Journal. 117,1: 59-63.

GÖĞÜŞ, Bekir

1974 "Halkevleri ve Halkeğitimi."
Atatürk ve Halkevi: Atatürkçe Düşünce Üzerine Denemeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

GÜÇLÜOĞLU, Handan

- 1993 "Cumhuriyetimizin 70. Yılında Halk Kütüphaneleri ve Düşünce Özgürlüğü." (Kültür Bakanlığı Tarafından Açılan Bilimsel Yarışmaya Sunulan Yayımlanmamış Metin) Ankara.

GÜLLE, M. Tayfun

- 1994 "Yayıncılık ve Kütüphaneciliğin Demokratikleşme Sürecindeki Önemi." **Prof. Dr. İlhan Kum'a Armağan.** (Yay. Haz. D. Atılgan- A. Kaygusuz) Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, ss: 47-68.
- 1996 "Türkiye'de Bilgi Edinme Özgürlüğüne İlişkin Sorunlar." **Bilgi Edinme Özgürlüğü.** (Yay. Haz. Y. Tonta- A. Çelik) Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, ss: 22-45.

GÜLLE, M.T. ve Z. Kızılkın

- 1993 "Cumhuriyetimizin 70 . Yılında Halk Kütüphaneleri ve Düşünce Özgürlüğü." (Kültür Bakanlığı Tarafından Açılan Bilimsel Yarışmaya Sunulan Yayımlanmamış Metin) Ankara.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- 1996 **Yüksek Lisans ve Doktora/Sanatta Yeterlik Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi.**
Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

"Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği."

- 1981 **T.C. Resmi Gazete.** Sayı: 17465, 21.09.1981.

"Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği."

1982 **T.C. Resmi Gazete.** Sayı: 17787, 19.08.1982.

"Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliğinin 33. Maddesinin

1984 Değiştirilmesine Dair Yönetmelik."

T. C. Resmi Gazete. Sayı: 18488, 13.08.1984.

HANÇERLİOĞLU, Orhan

1992 **Felsefe Terimleri Sözlüğü.**

İstanbul: Remzi Kitabevi.

HARROD, Leonard Montague

1984 **Harrod's Librarians' Glossary of Terms Used in Librarianship, Documentation and the Bookcraft and Reference Book.** (5 th. ed.) Wiltshire: Gower Pub.

HARVEY, B.

1994 **Business Ethics: A European Approach.**

New York: Prentice Hall.

IFLA 1995 Participants.

1995 İstanbul: IFLA Secretariat.

IFLA Guidelines for Public Libraries. Prepared for the IFLA

1986 **Section of Public Libraries.** (3rd ed.)

München: K. G. Saur.

Index on Censorship

1972- London: Writers and Scholars International.

Information Access: A Set of Principles for Access to Information.

1995 London: The Library Association.

Information Science Abstracts.

1965- New York: American Society for Information Science.

Intellectual Freedom -Position Statement.

1985 Ottawa, Ontario: Canadian Library Association.

Intellectual Freedom Statement.

1971 Chicago: American Library Association Intellectual Freedom Committee.

Investigative Methods in Library and Information Science.

1981 New York: Martin and Lancaster.

2000'e 5 Kala Kütüphaneciliğimiz ve Bilgi Hizmetlerindeki

1995 **Sorunlarımıza Çözüm Önerileri.**

Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

KABACALI, Alpay

1990 **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü.**

İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.

KAPANI, Münci

1987 **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları.**

Ankara: Bilgi Yayınevi.

1993 **Kamu Hürriyetleri (7. bs.)** Ankara: Yetkin Yayınları.

KAPTAN, Saim

1993 **Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemler.**

Ankara: Tekışık Matbaası.

KARAKOÇ, Halime

1975 **Türkiye'de Sansür ve Kütüphaneler.**

(Yayımlanmamış Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü.

KARASAR, Niyazi

1984 **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler.**

Ankara: Matbaş Matbaacılık.

KESEROĞLU, Hasan

1989 **Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Durum.** İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.

KIZILKAN, Zafer

1988 "Düşünce Özgürlüğü ve Kütüphanecilik."

Türk Kütüphaneciliği. 2, 4: 159-165.

1993 "Düşünce Özgürlüğü ve Halk Kütüphanesi."

I. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu 29 Kasım-1 Aralık 1993. Bildiriler. Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, ss: 51-53.

1994 "Düşünce Özgürlüğü ve Türkiye'de Kütüphanecilik Eğitimi." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

"Kitap Dosyası."

1984 **Nokta**. II: 53-63.

KONGAR, Emre

1982 **Atatürk ve Devrim Kuramları**.
Ankara: Tisa Matbaası.

KOSTREWSKI, B.J. ve C. Oppenheim

1980 "Ethics in Information Science."
Journal of Information Science. 1, 277-283.

"Köy Enstitüleri Kanunu."

1940 **T.C. Resmi Gazete**. No: 3803, Sayı: 4491, 22.04.1940
(Kabul Tarihi: 17.04.1940)

KRUG, J. F. ve J. A. Harvey

1989 "ALA and Intellectual Freedom: A Historical Overview." **ALA Intellectual Freedom Manual**. (3rd. ed.) Chicago and London: Office for Intellectual Freedom of the American Library Association, ss: XII-XXXIII.

KUBALI, H.N.

1955 **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**.
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

"Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu."

1927 **T.C. Resmi Gazete.** No: 1117, Sayı: 627, 07.07.1927
(Kabul Tarihi 21.06.1927).

"Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği."

1988 **T.C. Resmi Gazete.** Sayı: 19816, 16.05.1988.

"Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu

1975 Yönetmeliği." **T.C. Resmi Gazete.** Sayı: 15182,
19.03.1975.

"Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği."

1995 **T.C. Resmi Gazete.** Sayı: 22269, 26.04.1988.

Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü

1989 **1986'dan 1990'a.** Ankara: Kültür Bakanlığı
Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.

Kültürel Yaşamı Demokratikleştirmeyi Amaçlayan Yasa

1993 **Taslakları.** (Yay. Haz. Ş. Özdemir) Ankara: Kültür
Bakanlığı.

"Kütüphaneler Halk İare Servisi Yönetmeliği."

1953 **T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebligler Dergisi.**
26:741.

Kütüphaneler Komitesi Raporu.

1961 Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

"Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği."

1981 **T.C. Resmi Gazete.** Sayı: 17465, 21.09.1981.

LANIER, D. ve D. Boice

- 1983 "The Statement on Professional Ethics: Implication and Applications." **Serials Librarian**. 8, 2: 85-93.

LASKI, Herold J.

- 1966 **Düşünce Özgürlüğü.**
(Çev. Yücel Sayman) İstanbul: Dönem Yayınevi.

Library and Information Science Abstracts.

- 1969- London: Library Association Publishing.

The Library Association Code of Professional Conduct and

- 1996 **Guidance Notes.**
London: The Library Association.

Library Bill of Rights.

- 1980 Chicago: American Library Association Intellectual Freedom Committee.

Library Literature.

- 1936- New York: H.W. Wilson.

"Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında

- 1933 Kanun." **T.C. Resmi Gazete**. No: 2287, Sayı: 2434, 22.06.1933. (Kabul Tarihi: 10.06.1933).

"Matbuat Kanunu."

- 1931 **T.C. Resmi Gazete**. No: 1881, Sayı: 1867, 08.08.1931
(Kabul Tarihi: 25.07.1931)

MELLEMA, G.

- 1994 "Business Ethics and Doing What One Ought to Do."
Journal of Business Ethics. 13, 2: 149-153.

MERRETH, Christopher

- 1988 "Librarians in a Police State: South African Academic Libraries and the Problem of Censorship."
Journal of Librarianship. 20,3: 181-193.

MILLER, F.D. ve J. Ahrens

- 1988 "The Social Responsibility of Corporations."
T. R. Machan (Ed.) **Commerce and Morality.**
Totowa, New Jersey: Rowman and Littlefield.

"Millet Mektepleri Talimatnamesi."

- 1928 **T.C. Resmi Gazete.** No: 7284, Sayı: 1048,
24 Teşrinisani 1928. (Kabul Tarihi: 11 Teşrinisani
1928).

"Milli Eğitim Temel Kanunu."

- 1973 **T.C. Resmi Gazete.** No: 1739, Sayı: 14574, 24.06.1973.
(Kabul Tarihi: 14.06.1993).

MOESKE, Ulrich

- 1978 "Zensur und Selbstzensur Sind Immer Noch Bibliothekarische Themen. Was Bleibt, ist Unsicherheit (und August)."
Boersenblatt fuer den Deutschen Buchhandel.
34, 57: 1436-1438.

MELLEMA, G.

- 1994 "Business Ethics and Doing What One Ought to Do."
Journal of Business Ethics. 13, 2: 149-153.

MERRETH, Christopher

- 1988 "Librarians in a Police State: South African Academic Libraries and the Problem of Censorship."
Journal of Librarianship. 20,3: 181-193.

MILLER, F.D. ve J. Ahrens

- 1988 "The Social Responsibility of Corporations."
T. R. Machan (Ed.) **Commerce and Morality.**
Totowa, New Jersey: Rowman and Littlefield.

"Millet Mektepleri Talimatnamesi."

- 1928 **T.C. Resmi Gazete.** No: 7284, Sayı: 1048,
24 Teşrinisani 1928. (Kabul Tarihi: 11 Teşrinisani
1928).

"Milli Eğitim Temel Kanunu."

- 1973 **T.C. Resmi Gazete.** No: 1739, Sayı: 14574, 24.06.1973.
(Kabul Tarihi: 14.06.1993).

MOESKE, Ulrich

- 1978 "Zensur und Selbstzensur Sind Immer Noch Bibliothekarische Themen. Was Bleibt, ist Unsicherheit (und August)."
Boersenblatt fuer den Deutschen Buchhandel.
34, 57: 1436-1438.

MORGAN, C.T.

- 1982 **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı.**
(Çev. Hüsnu Arıcı vd.) Ankara: Hacettepe
Üniversitesi.

MURISON, W. J.

- 1988 **The Public Library: Its Origins, Purpose and
Significance.** London: Clive Bingley.

MUSULIN, Janko

- 1983 **Hürriyet Bildirgeleri: Magna Charta'dan Avrupa
İnsan Hakları Sözleşmesine.** (Çev. Necmi Zekâ)
İstanbul: Belge Yayınları.

MYERS, J.

- 1990 "Ethics of Information: Discussion."
**Where The Book Stops: The Legal Dimension of
Information.** J.E. Rowley (Ed.) London: ASLIB,
ss: 102-103.

New Webster's Dictionary of English Language.

- 1985 USA: Delair.

Newsletter on Intellectual Freedom.

- 1952- Chicago: Office for Intellectual Freedom of the Ame-
rican Library Association.

ODMAN, M. Tevfik

- 1995 "Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Bağlamında
Halkı Askerlikten Soğutma Suçu."
İnsan Hakları Merkezi Dergisi. 111, 5: 22-23.

OĞUZKAN, Turhan

1958 **Türkiye Cumhuriyetinde Halk Eğitimi.**
Ankara.

OSBURN, C. B.

1990 "Impact of Collection Management Practices on
Intellectual Freedom."
Library Trends. 39, 1/2: 168-182.

ÖCAL, O. Tahsin

1993 "Halk Kütüphanelerinde Özgürlük."
**I. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu (29 Kasım- 1
Aralık 1993) Bildiriler.** Ankara: Kütüphaneler
Genel Müdürlüğü, ss: 54-57.

ÖZGEN, Bekir

1994 **Düşünce Özgürlüğü ve Laiklik.**
İstanbul: Çınar Yayınları.

PEARLMAN, Mitchell W.

1996 "Bilgiye Serbest Erişim." (18.04.1996 tarihinde
TÜBİTAK'ta Verilen Konferans. Metin Teksirdir).

PETERSON, K. G.

1983 "Ethics in Academic Librarianship: The Need for
Values."
Journal of Academic Librarianship. 9,3: 132-137.

"Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu."

1934 **T.C. Resmi Gazete.** No: 2559, Sayı: 2751, 14.07.1934
(Kabul Tarihi: 4.07.1934).

- "Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun Bazı Maddelerinin
1985 Değiştirilmesi Hakkında Kanun."
T.C. Resmi Gazete. No: 3233, Sayı: 18792
25.06.1985 (Kabul Tarihi: 16.06.1985).
- PREER, J.
1991 "Special Ethics for Special Librarians."
Special Librarians. 18, 1: 12-18.
- RUBIN, R.
1991 "Ethical Issues in Library Personnel
Management."
Journal of Library Administration. 14, 4: 1-16.
- SAĞLAMTUNÇ, Tülin
1987 "Halk Kütüphaneciliğinde Gelişmeler ve Türkiye"
Türk Kütüphaneciliği. 1,3: 110-124.
- 1989 "Toplumun Kültürel Kalkınmasında Halk
Kütüphanelerinin Rolü." **Türk Kütüphaneciler
Derneği 40. Yıl Kütüphanecilik Kurultayı, 30
Kasım- 1 Aralık 1989 Ankara. Bildiriler.**
Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, ss: 54-58.
- 1991 "Kütüphanecilik Açısından Düşünce Özgürlüğü ve
Sansür." **Türk Kütüphaneciliği.** 5,3: 93-99.
- 1992 "Değerli Meslektaşlarım."
Türk Kütüphaneciliği. 6.4:185-186.

1993 "Kütüphaneler Genel Müdürü Prof. Dr. Tülin Sağlamtuñ'un Konuşması."
I. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu (29 Kasım-1 Aralık 1993): Bildiriler. Ankara: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, ss:10.

1994 "Cumhuriyetimizin 70. Yılında Halk Kütüphaneciliğimiz." **Çağdaş Kütüphanecilik ve Düşünce Özgürlüğü Üzerine.** İstanbul: Yapı Tasarım Üretim, ss: 218-226.

SAILIS Code of Ethics for Professional Conduct.

1995 South Africa Intitute of Library and Information Science Committee on Ethics and Professional Standards.

SALTIK, Zeycan

1991 "Düşünce ve Basın Özgürlüğü'nün Gelişimi ve Türk Anayasaları." (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAN, Aysel

1969 "Sansür ve Kütüphaneler."
Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni.
 18,4: 236-240.

SAWER, Marian

1987 "Academic Freedom and Social Responsibility."
Politics. 22,1: 1-7.

SHERA, Jesse

- 1972 **The Foundations of Education for Librarianship.**
New York: Wiley.

"Sıkıyönetim Kanunu."

- 1971 **T.C.Resmî Gazete.** No: 1402, Sayı: 13837, 15.05.1971
(Kabul Tarihi: 13.05.1971).

SIMPSON, L.S.

- 1980 "Ethics in Information Science."
Journal of Information Science. 1:355.

SMITH, Richard

- 1996 "Devlet Bilgilerine Serbest Erişim."
(18.04.1996 tarihinde Milli Kütüphane'de Verilen
Konferans. Metin Teksirdir)

Statement of Labeling.

- 1981 Chicago: American Library Association Intellectual
Freedom Committee.

Statement on Freedom to Read.

- 1985 Australian Library and Information Association.

STOVER, Mark

- 1987 "Confidentiality and Privacy in Reference Service."
RQ. 27,1: 240-244.

SWAN, J. V.

- 1982 "Ethics at the Reference Desk: Comfortable
Theories and Tricky Practices."
Reference Librarian. 4: 99-121.

T.C. Anayasası

1961 **T.C. Resmi Gazete.** No: 334, Sayı: 10859, 20.07.1961
(Kabul Tarihi: 09.07.1961)

T.C. Anayasası

1982 **T.C. Resmi Gazete.** No: 2709, Sayı: 17863, 09.11.1982
Mükerrer (Kabul Tarihi: 07.11.1982)

TANILLI, Server

1976 **Anayasalar ve Siyasal Belgeler.**
İstanbul: Cem Yayınevi

TANÖR, Bülent

1969 **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası.**
İstanbul: Öncü Kitabevi.

"Terörle Mücadele Kanunu."

1991 **T.C. Resmi Gazete.** No: 3713, Sayı: 20843, 12.04.1991
Mükerrer (Kabul Tarihi: 12.04.1991).

"Teşkilat-ı Esasiye Kanunu"

1924 **T.C. Resmi Gazete.** No: 491, Sayı:71, 24.05.1340
(Kabul Tarihi: 20.04.1340).

TONTA, Yaşar A.

1985 "Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Gelişmesini En-
gellenen Nedenler." (Yayımlanmamış Yüksek Li-
sans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal
Bilimler Entitüsü Kütüphanecilik Anabilim Dalı.

TURABIAN, Kate L.

- 1987 **A Manual for Writers for Term Papers Theses and Dissertations.** (5th ed.)
Chicago: Chicago University Press.

Türk Dil Kurumu

- 1983 **Türkçe Sözlük** (5. bs.) Ankara Türk Dil Kurumu.

"Türk Kütüphaneciler Derneği Anatüzük Taslağı."

- 1996 (Metin Teksirdir) Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Türk Kütüphaneciler Derneği Anatüzük ve Bakanlar Kurulu

- 1990 **Kararları.** Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni.

- 1952-1986 Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği

Türk Kütüphaneciliği.

- 1987- Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni: Türk Kütüphaneciliği

- 1994 **Dizin (1952-1992).** (Haz.O. Gürdal vd.) Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.

Türkiye Bibliyografyası.

- 1935- Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin

- 1971 Değiştirilmesi ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Anayasa Değişikliği Kanunu."

T. C. Resmi Gazete. No: 1488. Sayı: 13964, 22.09.1971.
(Kabul Tarihi: 20.09.1971).

Türkiye İstatistik Yıllığı.

1995 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Türkiye Makaleler Bibliyografyası.

1952- Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.

UNESCO Public Library Manifesto.

1973 Paris: UNESCO.

UNESCO Public Library Manifesto.

1994 Paris: UNESCO.

USHERWOOD, B.

1990 "Ethics of Information: Discussion."

Where the Book Stops. The Legal Dimension of Information. J. E. Rowley (Ed.) London: ASLIB, ss: 93-99.

"3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinin

1995 Değiştirilmesi Hakkında Kanun."

T.C. Resmi Gazete. No: 4126, Sayı: 22448, 30.10.1995
(Kabul Tarihi: 27.10.1995)

WALKER, C. M.

1996 "SAILIS Code of Ethics for Professional Conduct."

Newsletter of the South African Institute for Librarianship and Information Science. 16,1: 4.

WARD, D.V.

1990 "Philosophical Issues in Censorship and Intellectual Freedom." **Library Trends.** 39, 1/2: 83-91.

WILSON, A.

- 1987 "The Information Rich and the Information Poor."
ASLIB Proceedings. 39,1: 1-6.

WOODWARD, D.

- 1990a "A Framework for Deciding Issues in Ethics."
Library Trends. 39,1/2: 8-17.

- 1990b "Introduction." **Library Trends.** 39, 1/2: 2-7.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

- 1995 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

YENER, M. Pınar

- 1991 "Çağdaş Kütüphane Anlayışı ve İstanbul'daki Halk Kütüphaneleri." (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

XXVIII. Kütüphane Haftası Programı.

- 1992 Ankara: Kültür Bakanlığı.

YURDADOĞ, Berin U.

- 1974 **Kitaplık Bilim Terimleri Sözlüğü.**
Ankara: Üniversite Basımevi.

"190 ve 354 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde

- 1989 Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde
Kararname."

T.C. Resmi Gazete. No: 379, sayı: 20334, 06.11.1989.

YARDIMCI KAYNAKÇA

BUNDY, M.L. ve T. Stakem

1982 "Librarians and Intellectual Freedom: Are Opinion
Changing?"

Wilson Library Bulletin. 56, 8: 584-589.

BURRY, John

1978 **Düşünce Özgürlüğü Tarihi.**

(Çev. Durul Bartu) İstanbul: Erdini Yayınevi.

BUSHA, Charles

1970 "Student Attitudes Toward Censorship and
Authoritarianism."

Journal of Education for Librarianship.

11: 118-136.

ÇAPAR, Bengü

1981 "Planlı Kalkınma Döneminde Kütüphane Hizmetle-
rine Yasalar Açısından Bir Bakış"

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni 30, 1: 24-32.

ÇEÇEN, Aml

1995 **Düşünce Hukuku** Ankara: Doruk Yayınları

DAILY, Jay E.

1973 **The Anatomy of Censorship.**

New York: Marcel Dekker.

DEWEY, John

- 1987 **Özgürlük ve Kültür.** (3.bs.) (Çeviren. Vedat Günyol)
İstanbul: Remzi Kitabevi.

DONELLSON, Ken

- 1983 "Censorship Today and Probably Tomorrow."
Canadian Library Journal. 40,2: 83-89.

ERSOY, Osman

- 1966 **Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma.**
Ankara: Güven Matbaası.

FINDIK, ESRA

- 1985 "Türkiye'de Halk Kütüphanelerinde Halkla
İlişkiler." (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara:
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kütüphanecilik Anabilim Dalı.

FISKE, Marjorie

- 1968 "Book Selection and Censorship: The Encounter."
Reader in Library Administration.
P. Wasserman, M.L. Bundy (Ed.) Ohio: National
Cash Register Co., ss: 306-317.

Freedom to Read: Paper Presented at a Seminar on the Future

- 1994 **of Publications Control and the Free Flow of Infor-
mation in South Africa on 11 June 1993.**
P. E. Westra (Ed.) Cape Town: South African
Library.

GARCEAU, Oliver

1968 "The Library's Political Potential."

Reader in Library Administration.

P. Wasserman, M. L. Bundy (Ed.) Ohio: National
Cash Register Co., ss: 282-298.

GARDNER, Stan

1989 "Censorship and Librarianship in Oman."

Library Journal. 114,19: 54-56.

GEMALMAZ, Semih

1990 **Demokrasi Raporu.** İstanbul: Ada Yayıncılık.

HOLE, Carol

1984 "Who me, Censor?"

Top of the News. 40,2: 147-153.

İCİMSOY, Oğuz

1996 "İdari Belgelere Erişim Hakkı: Bilgi Edinme
Özgürlüğü Kanunları." **Bilgi Edinme Özgürlüğü.**

(Yay. Haz. Y. Tonta ve A. Çelik). Ankara: Türk
Kütüphaneciler Derneği, ss: 46-54.

İPŞİROĞLU, Zehra

1989 **Düşünme, Öğrenme ve Öğretme** (2. bs.)

Ankara: AFA Yayınları.

KARATAŞ, Ahmet

1992 "Meslek Lobiciliği ve Kütüphanecilik"

Türk Kütüphaneciliği: 6,3: 172-173.

KESEROĞLU, Hasan S.

- 1996 "Hoşgörü, Düşünce Özgürlüğü ve Kütüphaneler."
Bilgi Edinme Özgürlüğü. (Yay. Haz. Y. Tonta ve A.
 Çelik) Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği,
 ss: 14-21.

KILLIOĞLU, İsmail

- 1992 **Düşünce ve Özgürlük.**
 İstanbul: TÜMAŞ Yayınları.

LEHMAN, Martina

- 1987 "Denken Information Über Ethik Nach?"
Nachrichten Für Dokumentation, 38, 3: 157-158.

"Librarians and Leadership."

- 1988 **Library Journal**. 113,4: 84-89.

"Library Bill of Rights."

- 1996 **Library Trends**. 45, 1: 1-127.
 Baldwin, G.B. (Ed.) Ohio: University of Illinois.

LOWN, A.

- 1990 "Evolution from Occupational Association to
 Professional Institute."
**South African Journal of Library and Information
 Science**. 58, 2: 147-154.

MARCO, Guy A.

- 1996 "Ethics for Librarians: A Narrow View."
Journal of Librarianship and Information Science.
 28,1: 33-38.

MASON, F.M.

- 1992 "Public Libraries in the Baltic Countries: Problems of Culture, Democratization and Technology." *Public Library Quarterly*. 12,3: 3-15

McKENZIE, E. M.

- 1990 "Librarians and the New Censorship:A Postscript." *Public Library Quarterly*.10,3: 31-44.

MERRETT, C.

- 1988 "Dark Hours: South African Libraries in a State of Emergency."
Wits Journal of Librarianship and Information Science. 124-132.
- 1990 "In a State of Emergency: Libraries and Government Control in South Africa."
Library Quarterly. 60,1: 1-22.
- 1990 "Repression and Resistance : Lessons About Censorship and the 'Right to Know' from the South African State of Emergency."
Focus on International and Contemporary Librarianship. 21,3: 61-82.
- 1994 **A Culture of Censorship: Secrecy and Intellectual Repression in South Africa**. Cape Town: University of Natal Press.
- 1995 "Freedom of Information." **Cape Librarian**.
October: 8-10.

MONYPENNY, P.A.

- 1968 "The Public Library as a Pressure Group."
Reader in Library Administration.
P. Wasserman ve M. L. Bundy (Ed.)
Ohio: National Cash Register Co, ss: 258-264.

OBOLER, E. M.

- 1982 "International Aspects of Intellectual Freedom."
Drexel Library Quarterly. 18,1: 95-100.

ÖZÇELEBİ, O.S. ve N. S. Cebecioğlu

- 1990 **Okuma Alışkanlığı ve Türkiye.**
İstanbul: Milliyet Yayınları.

PERİN, Cevdet

- 1974 **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü.**
İstanbul: Remzi Kitabevi.

SAĞLAMTUNÇ, Tülin

- 1980 Ankara'da Verilen Halk Kütüphanesi Hizmeti
(Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe
Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi.

SAĞLAR, D. Fikri

- 1996 **Ulusaldan Evrensele Çağdaş Kültür 4.**
Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Basın ve Halkla
İlişkiler Müdürlüğü.

SCHMIDT, R.M. ve R.C. Burns

- 1986 "The Freedom of Information Act: An Overview for Librarians." **Journal of Library Administration**. 7,4: 9-17.

SEREBNICK, J.

- 1982 "Self-Censorship by Librarians: An Analysis of Checklist-Based Research." **Drexel Library Quarterly**. 60, 1: 35-56.

STAVELY, K. ve L. Gerson

- 1983 "We didn't Wait for the Censor: Intellectual Freedom at the Watertown Public Library." **Library Journal**. 108, 15: 1654-1658.

STIELOW, F.J,

- 1983 "Censorship in the Early Professionalization of American Libraries, 1876 to 1929." **Journal of Library History**. 18,1: 37-54.

TANILLI, Server

- 1994 **Uygarlık Tarihi** (8. bs.) İstanbul: Cem Yayınevi.

TANÖR, Bülent

- 1996 **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**. (Gözden Geçirilmiş 3.bs.) İstanbul: AFA Yayıncılık.

VARGA, W. R.

- 1984 "The Freedom of Information Act: The Fight to Access U.S. Government Files." **RQ**. 24,2: 169-176.

WEST, Celeste

- 1983 "The Secret Garden of Censorship: Ourselves."
Library Journal. 108, 15: 1651-1653.

WHITE, H.D.

- 1986 "Majorities for Censorship."
Library Journal. 111,12: 31-38.

YILMAZ, Bülent

- 1993 **Okuma Alışkanlığında Halk Kütüphanelerinin
Rolü.** Ankara: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.

- 1996 **Halk Kütüphanesi Kullanımı Sosyo-Ekonomik Bir
Çözümleme.** İstanbul: Türk Kütüphaneciler
Derneği İstanbul Şubesi.

EKLER

1- ANKET

Sayın Meslektaşım

Elinizdeki anket, Türkiye'de halk kütüphanelerinin düşünce özgürlüğü kanalıyla demokratikleşme sürecine yapabileceği katkıların somutlaştırılması ve halk kütüphanesi hizmetlerinin işlevsel bir duruma kavuşması için, konuyla ilgili sorunların tanımlanarak çözüm önerileri üretilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Bunu gerçekleştirmek için, halk kütüphanesi müdürlerinin bir kütüphane yöneticisi gözüyle değerlendireceği anket yoluyla, düşünce özgürlüğü hakkındaki bilgi ve tutumlar ve halk kütüphaneciliği görev bilincinin ölçülmesine gereksinim duyulmaktadır.

Anketten elde edilecek sonuçlar Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nde yaptığımız doktora çalışmasında kullanılacaktır. Sizin için uygun olan seçenek veya seçenekleri işaretlemeniz, araştırmaya katkı sağlayarak doğru sonuca ulaşılmasına yardımcı olacaktır.

Üç bölümden oluşan Anketteki soruların tümü çoktan seçmeli olup, seçeneklerin hiçbiri size uygun değilse "**Diğer**" seçeneğini işaretleyerek yanına bir açıklama yapmanız önem taşımaktadır.

Anketi cevaplandırdıktan sonra ilişikte bulunan adresli ve pullu zarfı kullanarak en geç **30 Haziran 1995** tarihine kadar elimize ulaşacak şekilde postalamanızı rica ediyoruz. İsim, adres ve cevaplar gizli tutulacaktır.

Katkılarınız için teşekkür eder, saygılar sunarız.

M. Tayfun GÜLLE

8) Altıncı soruya cevabınız **Hayır** ise, lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.

- a) Bulduğum şehirdeki kültürel ve sanatsal etkinlikler ilgimi çekmemektedir.
- b) Bulduğum şehirde tiyatro ve sinema yok.
- c) Ekonomik sorunlar engel olmaktadır.
- d) İşlerimin yoğunluğu engel olmaktadır.
- e) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

9) Düzenli olarak kitap okur musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

10) Dokuzuncu soruya cevabınız **"Evet"** ise, ne tür kitaplar okursunuz?

- a) Roman / öykü
- d) Şiir
- g) Deneme
- b) Çizgi roman
- e) Pratik beceri
- h) Mesleki yayınlar
- c) Bilimsel kitaplar
- f) Popüler kitaplar
- ı) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

11) Dokuzuncu soruya cevabınız **"Evet"** ise, okuduğunuz kitapların **konu** veya **konularını** işaretleyiniz.

- a) Edebiyat
- e) Din
- ı) Polisiye
- b) Tarih
- f) Sağlık bilimleri
- i) Mizah
- c) Fen bilimleri
- g) Psikoloji
- j) Kütüphanecilik
- d) Politika
- h) Sosyal bilimler
- k) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

12) Dokuzuncu soruya cevabınız **"Hayır"** ise, lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.

- a) İşlerimin yoğunluğu nedeniyle kitap okuyamıyorum.
- b) Ekonomik sorunlar nedeniyle kitap okuyamıyorum.
- c) Zaman zaman kütüphanedeki kitapları okuyorum.
- d) Bulduğum şehirde ve kütüphanelerde okumak istediğim kitabı bulamıyorum.
- e) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

İKİNCİ BÖLÜM

1) Düşünce özgürlüğü kavram olarak size ne ifade etmektedir?

(Birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- a) Demokratik yaşam biçiminin temelidir.
- b) Herkesin inandığı düşünceyi istediği şekilde açıklama hakkıdır.
- c) Kişinin düşüncelerini özgürce ve uygar bir şekilde yayabilmesidir.
- d) Düşüncelerin ülkenin genel asayiş ve düzenini bozmadan açıklanmasıdır.
- e) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

2) Düşünce özgürlüğü ülkelerin demokratikleşme sürecinde sizce ne ölçüde önem taşımaktadır?

(Birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- a) Önemlidir; ancak düşünce özgürlüğü düşüncelerin açıklanması ve yayılması ile anlam kazanır.
- b) Önemlidir; çünkü demokrasinin temelidir.
- c) Önemlidir; ancak düşüncelerin açıklanma ve yayılma biçimi de etkilidir.
- d) Önemli değildir; çünkü düşünce özgürlüğü genel asayiş ve düzeni bozmaktadır.
- e) Önemlidir; ancak milli gelenek ve değer yargılarını korumak şartıyla.
- f) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

- 3) Sansür gerekli midir?
a) Evet b) Hayır
- 4) Üçüncü soruya cevabınız "**Evet**" ise, lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.
a) Çünkü sansür, sağlıklı nesiller yetiştirilmesi için gereklidir.
b) Çünkü sansür, toplumda aşırılıklara fırsat verilmemesi için gereklidir.
c) Çünkü, insanların bilgilenmesinin bir sınırı olmalıdır.
d) Çünkü toplum, sansürsüz yaşamı kaldırabilecek bir düzeye henüz erişememiştir.
e) Diğer (Lütfen açıklayınız)
.....
- 5) Üçüncü soruya cevabınız "**Hayır**" ise, lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.
a) Çünkü sansür, demokrasi ile çelişmektedir.
b) Çünkü sansür, düşünce özgürlüğünün karşısındaki en büyük engeldir.
c) Çünkü, yayınların yasaklanması toplumda yasa dışı eğilimleri körükler.
d) Çünkü yasak, insanların daima ilgisini çektiği için sansürlenmiş kitap veya film her zaman gündemde kalmaktadır.
e) Diğer (Lütfen açıklayınız)
.....
- 6) Aşağıdakilerden **hangisi** veya **hangileri** sizce sansürdür?
a) Değişik görüşleri yansıtan kitap veya gazetelerin kütüphaneye alınmaması.
b) Yayınların halk için zararlı olup olmadığına mahkemelerin karar vermesi.
c) Çocukların "zararlı" yayınları görmelerinin önlenmesi.
d) Sahne sanatlarının bir kurul tarafından onaylandıktan sonra gösterime girmesi veya sahnelenmesi.
e) Diğer (Lütfen açıklayınız)
.....
- 7) Sizce demokrasinin temel **koşulu** aşağıdakilerden hangisidir?
a) Yol göstericinin bilim olması.
b) İnsana saygının temel alınması.
c) Akılcı ve işleyici bir yönetim
d) Düşünce özgürlüğü
e) Diğer (Lütfen açıklayınız)
.....
- 8) **Düşünce özgürlüğü Birimi (Office for Intellectual Freedom)** aşağıdaki kuruluşların hangisine bağlıdır?
a) Birleşmiş Milletler
b) Avrupa Konseyi
c) ALA (American Library Association)
d) UNESCO
e) IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions)
f) UNICEF
g) Bilmiyorum
h) Diğer (Lütfen açıklayınız)
.....

- 9) Aşağıdaki hangi **belge** veya **belgelerde** düşünce özgürlüğü **kütüphanecilik** açısından savunulmaktadır?
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
 - Kütüphaneciliğin Beş Temel Yasası (Ranganathan İlkeleri)
 - Kütüphane Hakları Bildirgesi
 - Okuma Özgürlüğü Bildirgesi
 - Bilmiyorum
 - Diğer (Lütfen açıklayınız)
-

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- 1) Halk kütüphaneciliğinin düşünce özgürlüğü ile **doğrudan** ilişkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
- Evet
 - Hayır
- 2) Birinci soruya cevabınız "**Evet**" ise lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.
- Çünkü halk kütüphaneciliğinin temel felsefesi, düşünce özgürlüğüne hizmet etmektir.
 - Çünkü halk kütüphaneleri, bünyesinde bulundurduğu her türlü yayını dil-din-ırk-cinsiyet-politik görüş vb. konularda ayırım gözetmeden hizmete sunmakla düşünce özgürlüğüne doğrudan katkıda bulunur.
 - Çünkü halk kütüphaneleri, halka okuma alışkanlığı kazandırarak düşünce özgürlüğüne katkıda bulunur.
 - Çünkü halk kütüphaneleri, düşünce özgürlüğü kanalıyla demokratikleşmeye katkıda bulunur.
 - Çünkü halk kütüphanelerinin bünyelerinde, devletin güvenliğini tehlikeye düşürmeyen yayın bulundurulmaktadır.
 - Diğer (Lütfen açıklayınız)
-
- 3) Birinci soruya cevabınız "**Hayır**" ise, lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.
- Çünkü halk kütüphaneleri, yalnız bünyesinde bulundurulan yayınlarla hizmet verdikleri için düşünce özgürlüğüne katkıları sınırlıdır.
 - Çünkü bu konu, başka kuruluş ve derneklerin ilgi alanına girmektedir.
 - Çünkü bu konuda her türlü karar devlet alır, bizler alınan kararlara göre davranmak zorundayız.
 - Çünkü halk kütüphaneleri, çoğunlukla öğrencilerin ders çalıştığı yerler olduğu için düşünce özgürlüğü ile ilişkileri yoktur.
 - Diğer (Lütfen açıklayınız)
-
- 4) Halk kütüphanelerinde her türlü yayının bulundurulmasının zaman zaman okuyucular için olumsuz etki yapabileceğini düşünüyor musunuz?
- Evet
 - Hayır
- 5) Dördüncü soruya cevabınız "**Evet**" ise, lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz
- Çünkü devlet izin verse de bazı yayınlar halkı olumsuz yönde etkileyebilir
 - Çünkü halkın eğitimi her yayını okuyup anlayabilecek düzeyde değildir.
 - Çünkü toplumun diğer yargılarını eleştiren yayınlar okuyucularda olumsuz etki yapar.
 - Diğer (lütfen açıklayınız).
-

6) Dördüncü soruya cevabınız "**Hayır**" ise lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.

- a) Çünkü, okuyucular olumsuz da olsa her türlü yayını okuma hakkına sahiptir.
- b) Çünkü, okuyucuların her türlü yayını okuyarak bilinçlenmesi demokratikleşmeye katkıda bulunur.
- c) Çünkü, kütüphane görevlisi halkın olumsuz etkilenmemesi için uygun gördüğü yayını okuyucuya verir.
- d) Çünkü, okuyucuların doğru veya yanlış öğrenmesi her türlü bilgiye erişmesi ile mümkündür.
- e) Diğer (Lütfen açıklayınız).

.....

7) Görev yaptığınız kütphanede bulunan yayınlar sizce yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda mıdır.

- a) Evet
- b) Hayır

8) Yedinci soruya cevabınız "**Evet**" ise sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.

- a) Çünkü her konudaki yayından yararlanılmaktadır.
- b) Çünkü kütüphanemizden yöre halkının her kesimi yararlanmaktadır.
- c) Çünkü kütüphanemizdeki yayınların en az %80 i halk tarafından kullanılmıştır.
- d) Çünkü kütüphanemizdeki yayınlar okuyucu gereksinimlerine göre seçilmektedir.
- e) Diğer (Lütfen açıklayınız)

.....

9) Yedinci soruya cevabınız "**Hayır**" ise, lütfen sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.

- a) Çünkü yayınların önemli bir bölümü kullanılmamaktadır.
- b) Çünkü yaptığımız her türlü tanıtıma rağmen yöre halkı kütüphaneyi kullanmamaktadır.
- c) Çünkü mevcut yayınlar merkezden alınan kararlar doğrultusunda gönderilmektedir.
- d) Çünkü kütüphanemizde ağırlıklı olarak ders kitabı bulunmaktadır.
- e) Diğer (Lütfen açıklayınız)

.....

10) Okuyucularınız hangi meslek gruplarından?

- b) İşçiler
- c) Memurlar
- d) İlk ve orta dereceli okul öğrencileri
- f) Ev hanımları
- g) Serbest meslek mensupları
- h) Diğer (Lütfen açıklayınız)

.....

11) Kütüphaneye okuyucu çekmek için ne tür çalışmalar yapıyorsunuz?

- a) Halkla ilişkiler programı düzenliyoruz.
- b) Yöreyi sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan tanıtmaya çalışıyoruz.
- c) Yöre halkının ilgi ve beklentilerini saptamaya çalışıyoruz
- d) Yöre halkının ilgi ve beklentileri doğrultusunda dengeli bir koleksiyon oluşturulmasına çalışıyoruz.
- e) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

12) Kütüphaneye daha fazla okuyucu çekmek için halkla ilişkiler programı **uyguluyorsanız**, lütfen **gerekçe** veya **gerekçelerini** işaretleyiniz.

- a) Halk kütüphanelerinin toplumsal bir kuruluş olduğu anlayışını kuvvetlendirmek için.
- b) Kütüphane hizmetlerini halka tanıtmak için.
- c) Toplumun farklı kesimlerinden insanları kütüphanede bir araya getirebilmek için.
- d) Diğer (Lütfen açıklayınız)

.....

- 13) Kütüphaneye daha fazla okuyucu çekmek için halkla ilişkiler programı, **uygulamıyorsanız**, lütfen **gerekçe veya gerekçelerini** işaretleyiniz.
- Kütüphanemizin ekonomik yetersizlikleri engel olmaktadır.
 - Herhangi bir halkla ilişkiler programının halkı kütüphaneye çekebileceğine inanmıyorum.
 - Halkın ekonomik sorunları ön planda gelmektedir.
 - Daha önce uyguladığımız programların çoğunda başarılı olmadık.
 - Diğer (Lütfen açıklayınız)
-
- 14) Eğer **uyguluyorsanız**, görev yaptığınız kütüphanede ne tür halkla ilişkiler programı uyguluyorsunuz?
- Halkın ilgisini çekebilecek konferans, açık oturum, söyleşi ve konserler düzenliyoruz.
 - Yerel basın, radyo ve televizyon kuruluşları ile işbirliği yaparak kütüphaneyi tanıtıyoruz.
 - Yöreye özgü kültürel tanıtım programları düzenliyoruz.
 - Kütüphanenin salonlarını değişik grup, topluluk veya kuruluşların eğitsel ve kültürel etkinliklerine açıyoruz.
 - Yöreye özgü önemli gün ve haftalarda kutlama programları düzenliyoruz.
 - Kütüphaneyi tanıtıcı broşür, ilan ve afiş hazırlıyoruz.
 - Güncel sorunlarla (tüketici hakları, toplum ahlakı, çevre, trafik vb.) ilgili toplantılar düzenliyoruz.
 - Diğer (Lütfen açıklayınız)
-
- 15) Bu programlara halkın katılımı ve ilgisi ne düzeydedir?
- İstenen düzeye ulaştığımız söylenemez.
 - Katılım ve ilgi çok düşük düzeydedir.
 - Katılım ve ilgi yüksektir.
 - Diğer (Lütfen açıklayınız)
-
- 16) Görev yaptığınız kütüphanede uyguladığınız halkla ilişkiler programına halkın katılım ve ilgisi **yeterli değilse** sizce bu durumun nedeni ne olabilir ? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
- Halk kütüphaneleri henüz halkla bütünleşememiştir.
 - Toplumda halk kütüphaneleri hakkında olumlu bir izlenim bulunmamaktadır.
 - Kütüphane binaları çok resmi göründükleri için halka sempatik gelmemektedir.
 - Halk, kütüphaneyi tanımadığı gibi kütüphaneciyi de tanımamaktadır.
 - Kütüphane personelinin okuyucuya karşı tutumundaki otoriter davranış olumsuz etki yapmaktadır.
 - Kütüphanenin açık bulundurulduğu saatler okuyucular için uygun değildir.
 - Halk, bu programların kendisi için yapıldığını bilmemektedir.
 - Diğer (Lütfen açıklayınız)
-
- 17) Bir kütüphane yöneticisi olarak, görev yaptığınız kütüphanede çalışan personeli zaman zaman teşvik ederek verimliliğini attırmaya çalışıyor musunuz?
- Evet
 - Hayır
-
- 18) Onyedinci soruya cevabınız "Evet" ise, sizce en uygun **seçenek veya seçenekleri** işaretleyiniz.
- Mesleki eğitim programları ile personelin verimliliğini arttırmaya çalışıyorum.
 - Personeli yurtiçi ve yurtdışı mesleki programlardan yararlandırıyorum.
 - Belirli aralıklarla toplantılar düzenleyerek, işle ilgili sorunlarını dinliyorum.
 - Sosyal ortamlar (gezi, piknik vb) yaratmaya çalışarak morallerini yüksek tutmaya çalışıyorum.
 - Mesleki derneğe üyeliğe yönlendiriyorum.
 - Diğer (Lütfen açıklayınız)
-

19) Onyedinci soruya cevabınız "**hayır**" ise, sizce en uygun **seçenek** veya **seçenekleri** işaretleyiniz.

- a) Çünkü böyle bir etkinliğe ihtiyaç duymuyorum.
- b) Çünkü devlet memurlarına sağlanan olanaklar çok sınırlıdır.
- c) Çünkü bu tür çalışmaların yararlı olacağına inanmıyorum.
- d) Çünkü maddi kaynak yetersizliği bu tür çalışmalara engel olmaktadır.
- e) Diğer (Lütfen açıklayınız) :.....

20) Görev yaptığınız kütüphanede sunulan bütün hizmetlerin planlanması, düzenlenmesi, uygulanması ve denetimine yönelik olarak mevcut yasal yetkilerinizi tam anlamıyla kullanabiliyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır

21) Yirminci soruya cevabınız "**Hayır**" ise, sizce bunun en önemli nedeni ne olabilir?

- a) Eğitim ve kültür politikalarının yetersizliği.
- b) Belli bir kütüphane politikasının olmaması.
- c) Ekonomik yetersizlikler.
- d) Araç-gereç eksikliği .
- e) Yönetim ve organizasyonda tekmerkezcilik.
- f) Yöneticinin yetkilerinin kısıtlı olması.
- g) Mevcut personelin sayıca azlığı.
- h) Mevcut personelin nitelik olarak yetersizliği.
- ı) Diğer (Lütfen açıklayınız)

.....

22) Düşünce özgürlüğü ve halk kütüphaneciliği ile ilgili olarak, elinizdeki Ankette sorulmayan veya sorulmasını istediğiniz **soru** veya **sorular** varsa, lütfen önerilerinizi yazınız.

.....

2- ANKET GÖNDERİLEN 79 İL HALK KÜTÜPHANESİNİN LİSTESİ

- ADANA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- *- ADIYAMAN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- AFYON GEDİK AHMET PAŞA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- AĞRI İL HALK KÜTÜPHANESİ
- AKSARAY İL HALK KÜTÜPHANESİ
- AMASYA BAYEZİT İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ANKARA ADNAN ÖTÜKEN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ANTALYA TEKELİOĞLU İL HALK KÜTÜPHANESİ
- *- ARDAHAN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ARTVİN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- AYDIN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BALIKESİR İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BARTIN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BATMAN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BAYBURT İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BİLECİK İL HALK KÜTÜPHANESİ
- *- BİNGÖL İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BİTLİS İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BOLU İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BURDUR İL HALK KÜTÜPHANESİ
- BURSA İL HALK KÜTÜPHANESİ

- ÇANAKKALE MEHMET AKİF ERSOY İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ÇANKIRI İL HALK KÜTÜPHANESİ
- *- ÇORUM İL HALK KÜTÜPHANESİ
- DENİZLİ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- DİYARBAKIR İL HALK KÜTÜPHANESİ
- EDİRNE İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ELAZIĞ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ERZİNCAN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ERZURUM İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ESKİŞEHİR İL HALK KÜTÜPHANESİ
- GAZİANTEP İL HALK KÜTÜPHANESİ
- GİRESUN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- GÜMÜŞHANE İL HALK KÜTÜPHANESİ
- HAKKÂRİ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- HATAY İL HALK KÜTÜPHANESİ
- İĞDIR İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ISPARTA HALİL HAMİT PAŞA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- İÇEL İL HALK KÜTÜPHANESİ
- İSTANBUL İL HALK KÜTÜPHANESİ
- İZMİR ATATÜRK İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KAHRAMANMARAŞ KARACAOĞLAN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KARABÜK İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KARAMAN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KARS İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KASTAMONU İL HALK KÜTÜPHANESİ

- KAYSERİ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KIRIKKALE İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KIRŞEHİR İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KIRKLARELİ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KİLİS İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KOCAELİ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KONYA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- KÜTAHYA VAHİDPAŞA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- MALATYA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- MANİSA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- MARDİN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- MUĞLA HOCA MUSTAFA EFENDİ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- *- MUŞ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- NEVŞEHİR İL HALK KÜTÜPHANESİ
- NİĞDE İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ORDU GAZİ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- RİZE İL HALK KÜTÜPHANESİ
- SAKARYA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- SAMSUN 19 MAYIS İL HALK KÜTÜPHANESİ
- *- SİİRT İL HALK KÜTÜPHANESİ
- SİNOP İL HALK KÜTÜPHANESİ
- SİVAS İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ŞANLIURFA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- *-ŞIRNAK İL HALK KÜTÜPHANESİ
- TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL İL HALK KÜTÜPHANESİ

- TOKAT İL HALK KÜTÜPHANESİ
- TRABZON İL HALK KÜTÜPHANESİ
- TUNCELİ İL HALK KÜTÜPHANESİ
- UŞAK İL HALK KÜTÜPHANESİ
- VAN İL HALK KÜTÜPHANESİ
- *- YALOVA İL HALK KÜTÜPHANESİ
- YOZGAT İL HALK KÜTÜPHANESİ
- ZONGULDAK İL HALK KÜTÜPHANESİ

* Adı Geçen Kütüphaneden Yanıt Alınamamıştır.

